

מוֹלָד

ירחון מדיני וספרותי

כרך א

אדר—אלול תש"ח

אפריל — ספטמבר 1948

יוצא על ידי מפלגת פועלי ארץ-ישראל
בעריכת אפרים ברוידא

תוכן כרך א

חברת עמ'	חברת עמ'
	מאמרים, מחקרים ורשימות
	אהרנבוויץ, ז.
	ההסתדרות והמדינה
	אלסטון, ד. ר.
	הכנית מארשל ותכנית מלוטוב
	שלום ירושלים
	ארלוזורוב, חיים
	עבדאללה והיהודים
	בן אשר, ת.
	ההתיישבות החלוצית ודמות המדינה
	הקרב על אילת
	בן גוריון, דוד
	בתוך מלחמת העצמאות
	ברגר, הרצל
	תנועת הפועלים לתקופת העצמאות
	מפרישה לבגידה
	על עצמאות רעיונית ועל אינטרנציונליזם
	ברוידא, אפרים
	הכנה של המערכה
	הכרזת המלחמה והכרזת השלום
	ציונות בימי המדינה
	ברטלבסקי, יוסף
	עקבה ומסרף אילת
	גבתי, חיים
	החקלאות העובדת והעליה ההמונית
	גולומב, אליהו
	כלליות והתבדלות בחיל-המגן העברי
	גורפינקל, י.
	השלטון המוניציפאלי במדינת ישראל
	גלילי, אלעזר
	לבדיקת יסודי המערכה
	גרינברג, חיים
	הכזב הקדוש
	דוידסון, ב.
	קימום אירופה המזרחית בהתגשמותו
	דל ואסטו, לאנסה
	כמוציאתו של גאנדי
	דן, אלראי
	יומן ירושלמי
	הלפרן, בנימין
	על רוחו של הנוער היהודי באמריקה
	הלפרן, יחיאל
	ציונות של אי-התערבות
	ברית המועצות ומדינת ישראל
	הרברג, זיל
	משבר הסוציאליזם
	וולקני, י. א.
	שלבי מעבר כפיתוח חקלאות מסגרת
	ויקמאן, יוהאנס
	סקאנדינאוויה בין המחנים
	טרטקובר, אריה
	עתידי תנועת הפועלים היהודית בגולה
	יבנאלי, ש.
	מראשוני העבודה וההתיישבות
	ישעיהו, ישראל
	קיבוץ גלויות בחזון ובמציאות
	כצנלסון, ב.
	עילוי האדם בסוציאליזם
	לוריא, ב. צ.
	גבול יהודה ושומרון בימי בית שני
	לשצ'נסקי, יעקב
	תמורות נוקבות בעם היהודי
	על פי התהום
	על פי התהום (ב)
	מנור, אלכסנדר
	ערעור על "משבר הסוציאליזם"
	מרכוס, א.
	המזרח התיכון — חטיבה כלכלית?
	נאדל, ב.
	"התקוה" ובנותיה
	ניקולסון, הארולד
	סיבותיה של מלחמה
	סטרטגיסקוס
	שני שלבים — והשלב המכריע
	פנקוס, ל.
	הענן על אפריקה הדרומית
	קאסטנר, ישראל
	שבועות שנחתם גורדין
	קושניר, מרדכי
	חבלי מות ופדות
	קמחי, י'ן
	המדיניות הרוסית במזרח התיכון
	עיראק מערת חצנה מהבריטים
	קרוסמן, ר. ה. ס.
	הנחות למדיניות-חוץ בריטית
	ר' בנימין
	בחגוי נשמתו של פרדיננד לאסאל
	רוניצנקו, יהודה
	צבא עממי
	ריכרט, עזרא
	מדינת ישראל והאנטישמיות

חברת עמ'		גולדברג, לאה	
		בין הצחוק והאימה (נפשות מתות מאת	
172	2-3	נ. ו. גוגול)	
		הרפורד, טראוורס	
307	5	הפרושים	
		(Leo Baeck, The Pharisees)	
		טנגבוים, ד.	
		הכיבוש השלישי (מי אמר שהוא שחור	
174	2-3	מאת יגאל מוסנזון)	
		יפה, א. ב.	
		לסגנונו של א. נ. גנסיין	
304	5	(כתבי אורי ניסן גנסיין)	
		לופט, גרדה	
		ההאבקות על שלטון העולם	
		(James Burnham, The struggle	
		for the world)	
		מולודובסקי, קדיה	
		ברוך אל המלך המשיח	
75	1	(היושבת בגנים מאת ה. הזן)	
		סוצקבר, א.	
		יהודי על הים	
		(א ייד אויפן ים, מאת א. לעישלעס)	
		רזניצנקו, יהודה	
		גזירות ת"ח באור-רמיה	
		(Исторические запущаки)	
		מס. פ. מאמרו של ס. בורובוי ; ספר יון	
		מצולה מאת נתן נטע הנובר	
		שאנן, א.	
		דרך הסיפור העברי החדש (החורשה	
		בגבעה מאת ס. יזהר ; הוא הלך בשדות	
		מאת משה שמיר ; מי אמר שהוא שחור	
241	4	מאת יגאל מוסנזון)	
		העם ביצירת טרץ ופראנס	
369	6	(כתבי י. ל. פרץ)	
		שפירא, א. ד.	
		א. א. קובנר כומנו ומחוץ לזמנו	
306	5	(כל כתבי א. א. קובנר)	
		ציורים	
135	2-3	הנדלר, דוד	
54	1	נבוך, אריה	
361	6		
		מדורים	
		בין לאומים	
		(37)1 ; 2-3 (113) ; 4 (211) ;	
		(273) 5	
		כמזרח התיכון	
		(193) 4 ; (21) 1	
		בשולי החוברת 1 (80) ; 2-3 (176) ; 4 (244) ;	
		(372) 6 ; (308) 5	
		טורים צבאיים	
		(198) 4 ; (18) 1	
		ספרים	
		174, 172, 169) 2-3 ; (77, 75) 1	
		(243, 241) 4 ; (307, 306, 304) 5 ;	
		(371, 369, 368) 6	
		ציוני החודש	
		(40) 1	
		רשימות	
		2-3 (168, 166, 164, 162, 160) ;	
		(301) 5 ; (239, 238) 4	

חברת עמ'		שוייגר, יצחק	
		לאמונתנו באדם	
362	6	שמעוני, י.	
		בריטניה והמזרח הערבי	
21	1	תבורי, א.	
		הלכה ומעשה במשנת ב. כצנלסון	
301	5	תלמי, מגחם	
		המשורין מהגנב	
156	2-3		
		ספרות יפה, שירה ומסות על ספרות	
		גולדברג, לאה	
		אהבת שמשון (שיר)	
55	1	על ש"י עגנון	
288	5	הודין, י. פ.	
		על פרנץ קאפקא	
149	2-3	וולף, וירגיניה	
		המינדל הנוטה	
215	4	ורד, חיה	
		אליה (שיר)	
136	2-3	טביב, מרדכי	
		כערער בערבה	
284	5	טברסקי, יוחנן	
		הפגישה	
43	1	יטס, ויליאם בטלר	
		שירים (תרגם ב. אפרים)	
287	5	עזריאל, ברוך	
		יעקב העורב	
349	6	פיכמן, יעקב	
		הקטרוג על מנדלי	
57	1	הקטרוג על מנדלי (ב)	
227	4	פינסקי, דויד	
		מאי	
125	2-3	קופלביץ, יעקב	
		עיבל וגרזיים (על המשורר	
139	2-3	יעקב שטיינברג)	
292	5	ארץ-ישראל באספקלריה של עגנון	
		שחם, דוד	
223	4	על מות והומור	
		שטראוס, לדוויג	
232	4	הערב (שיר)	
		שפירא, א. ד.	
162	2-3	ספרות של עורף	
		בקורת ספרים	
		אסף, מיכאל	
		ארצות הברית והמזרח הקרוב	
		(E. A. Speiser, The United	
243	4	States and the Near East)	
		ברגמן, ש. ה.	
		העולם הזה והעולם הבא	
		(Max Brod, Diesseits and	
		Jenseits)	
169	2-3		

מוֹלָד

ירחון מדיני וספרותי

אדר תש"ח כרך א' חוברת 1 אפריל 1948

3	תכנה של המערכה	אפרים ברודא
7	תנועת הפועלים לתקופת העצמאות	הרצל ברגר
14	תמורות נוקבות בעם היהודי	יעקב לשצינסקי
	טורים צבאיים:	
18	לבדיקת יסודי המערכה	אלעזר גלילי
	במזרח התיכון:	
21	בריטניה והמזרח הערבי	י. שמעוני
26	משבר הסוציאליזם	ויל הרברג
33	במחיצתו של נאנדי	לאנסה דל ואסטו
	בין לאומים:	
37	תכנית מארשאל ותכנית מולוטוב	ד. ה. אלסטון
40	ציוני החודש	
43	הפגישה	יוחנן טברסקי
55	אהבת שמשון	לאה גולדברג
57	הקיטרוג על מנדלי	יעקב פיכמן
62	עקבה ומפרץ אילת	יוסף ברסלבסקי
70	„התקוה“ ובנותיה	ב. נאדל
	ספרים:	
75	היושבת בגנים מאת ח. הזו	קדיה מולודובסקי
77	האקדמיה הסובייטית ו„יון מצולה“	יהודה רונציצ'נקו
80	בשולי החוברת	
54 ו' 44	ציורים מאת אריה נבון	בעמודים

דמי החתימה: 2,200 לא"י לשנה, 1,200 לחצי שנה; חוברת בודדת 200 מא"י; שכר המודעות 80 לא"י העמוד, 20 חצי העמוד, 10 רבע העמוד; אין המערכת אחראית לתוכן המודעות; כתבי-יד שלא צורפה להם מעטפה עריכה למשלוח אינם מחזורים; כתובת המערכת והמנהלה: רחוב שינקין 85, תל-אביב

MOLAD, Monthly Review of Politics and Letters
Published by the Palestine Jewish Labour Party
Editorial Offices 45 Sheinkin St., Tel-Aviv, Palestine

תכנה של המערכה

אפרים ברוידא

משחרבה יהדות אירופה, ויהדות רוסיה מתפוררת והולכת באפס מזון ומגע רוחני עם שאר חלקי העם, וגם יהודיות אחרות נתונות בתהליך טמיעה מחרג, נותרו בגולה רק קיבוצים מקבלים, ולא נותרים. זכות טראגית זכתה ארץ-ישראל, שהפכה למעין עם ישראל בזעיר-אנפין: הקיבוץ היחיד שחוצרה בו כמיהת ההתחדשות עם אותה רציית פות אתגית-תרבותית אשר היא סימך-היכר לעם. אילו באה פורענות ועלה הכזרת על הישוב, היו המוני יחידים מישראל מוסיפים להתקיים בגלור יות זמך-מה; אבל אפילו היו מוצאים בנפשם את העז והתשוקה להתחיל מבראשית, שוב לא היתה האפשרות לברוא מחדש צירוף של אנרגיה יוצרת-תרבות ויכולת חברתית ואופי בדומה לישוב הנה. אילו נמחק הישוב ממפת העם היהודי בעולם — ונמחקה צורתו, וכי יש קיום לאסימון-עם, שאבטיפוס שלו אבד ובית-היוצק נחרב ואיבנו?

*

לפיכך, ומבחינה זו, המערכה היא לא רק על עצמאות היהודים, אלא על עצם קיומו של העם היהודי, מכאן מתחייב הציווי לגייס את העם היהודי בהיקף ובעומק שלא ידעה הציונות עד היום. הסכנה הנשקפת לישוב ובטחון-גופו היא רק אות ובכואה לסכנה גדולה מזו המאיימת על היהודים כחטיבה של מהות בין העמים. על הסכנה הזאת עשויים לעמוד גם יסודות בעם היהודי שרעיון העצמאות היהודית אינו קרוב ללבם מעיקרו. שעות כאלה יש בהן כדי לעורר כוחות גנוזים בעם, אשר בימים ושנים כתיקונם יעמול בהם המעורר לשוא, גם בחודשה הראת שונים הבשילה פירות רבים ולא צפויים בהת-גייסות כספית של הגולה, לו ניתנו לנו אלה בשנים קודמות!

ואולם המסה אשר בה עומד העם היהודי סופה שלא תצטמצם בארץ-ישראל בלבד, והיא תתבע יותר מהשתתפות בממון ואהדה, בגידתן של בריטניה ואמריקה — של זו האחרונה מתוך פאניקה של מלחמת עולם — תביא במיבחן קשה את היהודים בארצות האנגלו-סכסיות. החרב המחולדת של „הגאמנות הכפולה“ תישלף בהכרח מזדנה, כאחיהם בכגראד ובדמשק, אפשר גם

עוד לא רפא לנו — הירפא עוד? — ממחצה הנורא של מלחמת-העולם האחרונה, וכבר ריב המעצמות מבקש לגרוס אותנו בין שיניו. את אשר עוללה המלחמה האחרונה לבית ישראל, נועד צלה של המלחמה השלישית, בטרם תבוא, לעשות לתקות ישראל — ושמה גם לשארית ישראל — בארצו. מבחינה סובייקטיבית אפשר אין אבות המזימה מתכוונים למחות אותנו מעל מפת הארץ הזאת מחיה שאין אחריה ולא כלום. דבר כזה עלול להיות אפילו למורת רוחם וענינם, ישוב יהודי כפוף-קומה, החרד לקול עלה נדף באטלאס, הנסמך על עזרת חרץ בכל שעת חירום, עשוי להיראות כדבר של תועלת לאימפריאליסטים, ואפילו לשונאיי-ישראל שביניהם. אך לא זה הגיונם האובייקטיבי של דברים. אדישותם של עמי המערב, המוחזקים „ידידים“ לישראל, כלפי מאמץ התקומה היהודי, אינה מתפרשת לשתי פנים במזרח הערבי. בגידתה המדינית של אמריקה והסגר-הנשק שלה על מגיני העצמאות היהודית, על גב התערבותה המזוינת של בריטניה לטובת אויבי היהודים, הם ככתב-הרשאה ליסודות האפלים ביותר בעולם הערבי — לא פחות משהיתה אדישותם של עמי המערב שותף שוה-זכויות להיטלריוזם ברצח יהודי אירופה, המלחמה ביהודים נראית להם כמסע הציהסהר בצלו ובחסותו של הצלב.

ולא זו אף זו. בתוך הריקנות הנפשית ואזלת-היד שבעקבות המלחמה, כשהרעל הנאצי אך העמיק את שרשי ישראל באירופה ומעבר לה, והפאשיזם כבר מחורש את נעוריה, מצאה לה האנטישמיות המאורגנת סדן לפטישה באקטי-ביוזם האנטי-ציוני של ממשלת הפועלים הברי-טית, האינטרנציונל האנטישמי המנומר מדמה כי אכן מצא את צפור-הנפש של העם היהודי: כל פגיעה בזה, פגיעת-מות היא.

*

והאמנם דמיון-שוא הוא? במפעל ארץ-ישראלי שוקע מתמצית האהבה והיכולת הבנאית בישראל — אך כמה נשתייר עוד למילואים? הרבה ניתן לזרים, הרבה קפא ב„שב ואל תעשה“ בצל אמונה דתית או בצל כפירה שכלתנית, ורוב בנין ורוב פוטנציה נשרף במשרפות ההיטלריוזם.

בארצות האנגלו־סכסיות, דעת־הקהל בכללה, לא ראו ולא שמעו את היהודי המבקש לעשות את שחרור עמו לתוכן חייו. הוא אינו בגדר חריה להם. „היהודים שאני מכיר אינם רוצים ללכת לארץ־ישראל” — הערה זו הנשמעת פעמים רבות מספור, אופינית ליחס־הגומלין בין הציר־נות האנגלו־סכסית לעם־הרוב שבצלו היא חוסה, אכן בצד מלחמת הישוב עצמה, אין לך דבר שיפקח את עיני הגויים על תכנה והיקפה של שאלת היהודים ועל רצינות האבקותם על מעמד־לאום יותר מאופי תגובתו והחלצותו של היהודי הגר בתוכם. מה כבוד תכבוש לה ציונות המדברת תמיד על צרכי אחרים ולא על תביעות עצמה והיתבעותה? כמה רבבות עולים ומגינים מאר־צות־הברית ומאנגליה היו נותנים גם למלחמתנו הפוליטית יותר ממה שיתנו לה עוד חצי מיליון כרטיסי־חבר בגנוי ההסתדרויות הציוניות.

*

ספק אם יש מדינה שקמה במאמר־ארגון או במחיי־עט. מבחן יסורים ודמים הוא לעם — לכו־חו, לתקיפותו, למגמת־פניו. העם המבקש להי־פטר ממבחן זה מוחק עצמו מספר העמים. והרי במידה שההתקפה הכוללת על מאמץ השחרור היהודי יונקת מבערות, בכוחה של המערכה לערער משהו מבערות זו, במדה שכוונת ההתקפה לערער עו־החלטתם של היהודים, אין לנו אלא להשתדל ולטפח על פניה של הנחה זו.

אכן ככל שהעצמאות היא מסקנה מוכרחת משבעים שנותיו של המפעל היהודי, הריה, בש־לב זה, פרי המלחמה אשר אחרים כמו אותה עלינו, אם תיחתם עצמאותנו בגושפנקה של האומות המאוחדות ואם תיעקר הגושפנקה עקב תמרוני המלחמה השלישית — הרי חיסול המג־דט ומדיניות האנדרלמוסיה הבריטית, הרשמית והמוכרזת, הופכים את העצמאות היהודית להכרח דוחק, שאינו סובל דיחוי, כשם שמדיניות הספר הלבן עשתה אותה זה כבר לדבר בלתי־נמצע. אמריקה מדברת על לב בריטניה שתותר על הפינני — וזו, אפשר, סופה שתתפתח אם יתירו לה פינני כל התחייבות קודמת כלפי העם היהודי, ואם לא תתפתח — התשלח אמריקה את הצבא אשר היתה חוששת כל כך לסבכו בכפיית החלוקה, על מנת שישמש מחסום להקמת מדינה יהודית? ספק הוא, אך לא בגדר הנמצע. עובדה של אי־פינני תתן בהכרח את מלחמתנו בסד קשה עוד יותר מזה שהיא נתונה בו בשעה זו של ביק־השמשות, אבל גם במקרה זה אין

יהודי אמריקה ובריטניה נתבעים מתור, ואם גם באמצעים „דקים” יותר, להכריזו למי אמונתם: לציון או לארץ־מושבם. ומי שגחור על משלוח־נשק ליהודים מתגוננים, הן כפסע בינו ובין איסור על אוסף כספים לבנין ולמגן, ואין צריך לומר על התנדבות אישית. היש בציונות שבארצות הללו הכוח הנפשי לעמוד במסות כאלו?

החינוך שחינכה התנועה הציונית באמריקה, דרך משל, את המוניה, ספק אם יש בו כדי להכ־שירם לכך, היא הופיעה לפני היהודי כתנועת אחוה מוסרית וסיוע כספי ליהודי אירופה נטולי־הבית, אך בדרך כלל נתנה את דבר ציון כעיסור ותוספת־נוי לאמריקניות שלו. היא לא באה לפניו כתנועה מהפכנית המחייבת אותו ותובעתו תביעה אישית, אלא נכנעה לנטיות הנוחות והשלחנות של האיש היהודי הממוצע. „אמריקה אינה גלות”, הנעימו באזני ציוני אמריקה חשובי מנהיגיהם, ברי, תפיסות וסיסמאות אלו הן פרי המציאות וההסתגלות אליה. אך כלום אין סתירה עמוקה בין ציונות וסתגלות? כל התנגשות בין הכרתו היהודית ובין מדיניות ארצו תבוא עליו על היהודי כחתף, וכי יש תפקיד דוחק יותר — פרט לצרכי החזית עצמה — מלחסן חיסון רוחני את „העורף”, והוא מרבית העם היהודי, למערכות גורל הבאות עליו?

*

ואף זו: המערכה אשר מצאתנו עלולה לת־בוע עזרה בכוח־אדם מן הגולה, וקשה לקבוע תחומים בין החלצות דחופה לשם תגבורת זמנית ובין עליה של קבע לשם חיזוק מתמיד. אולי תעשה גם כאן עמידת הישוב מה שלא עשתה הציונות במשך שנים, אולי תצליח להדריך מנור־חתו של הנוער היהודי באמריקה, היל־מילואים פוטנציאלי כביר, ולהפוך התעוררות רגשית להת־עוררות מוחשית, אישית. הצטרפותם של יהודים „מערביים” במספר ניכר למערכות העליה וההגנה יש לה בכל הזמנים משקל־סגולה בחשבון העתיד היהודי, אך בשעה זו דוקא יש לה חשיבות אשר לא תסולא. ברית לא־קדושה זו של פקידות אנגלו־אמריקנית שמרנית עם הפיאודליזם הער־בי, של אסטרטגיה־נפט וסוציאליסטים קצרי־ראות עם ספיחי האנטישמיות הלוהמת, ברית המתנכלת לתקות ישראל בארצו, שואבת לא מעט מכוחה וחוצפתה מתוך המעין המתגבר של הבערות וחר־סר־הדמיון המצויים בכל פינה שאתה פונה בכל הנוגע ליהודי ולמשאת־נפשו. האדם מן השוק

*

גדולה האחריות לשמירת הישוב הנה אשר כמוהו לא קם לישראל בכל דורות פיזורו, וכיום אין לו הליפין. אם יש לו חיל-מילואים לישוב הנה, הרי רק במידה שהוא עצמו קיים. שיקול רב-יכות הוא, אך אין הוא שיקול יחיד ואף לא שיקול מכריע. הישוב הזה רואה גם את עצמו ככלי גאולה, וראייה זו היא מיסוד עצמותו. המת-עלם מכך ומעלה את יחוד-ערכו ומעמדו של הישוב על ראש כל חשבון, לנפשו של הישוב הוא חוטא, שהרי מבלעדי חירות ובטחון למאות אלפי שבי-גולה אין צידוק לקיומו של הישוב הזה כשם שאין טעם לחייו.

הדאגה לנפש הישוב אינה נופלת בחשי-רותה מהדאגה לגופו, ובשעת מלחמה לא כל שכן. החינוך הוא עצם מעצמה של מלחמה — אם אין היא בגדר מריבה ברוטאלית חסרת שחר, והן לא מעט מסיכוי עמידתנו מותנה במידת היכולת אשר בנו להתנסות ביסורים של מלחמה על העיקר, וכל כך בלא לסרס את צלמנו כאדם וכעם. עצמאותנו תיולד בתוך המערכה. בטוהר גדלה של המערכה נערץ איפוא גם אפיה של עצמאותנו. טיבו של ארגוננו בתוך סבלות המערכה ישפיע על האוירה שתיבא סביב רעיון העצמאות היהודית בעם ומחוצה לו. חלוקה צודקת של סבל כלכלי היא הכרח. משמעת פוליטית בהאב-קות אף היא הכרח. ליכוד בכל מחיר? לא בכל מחיר. תחת צעיפו המגלה והמכסה כאחד של הליכוד אפשר להצניע הרב המכוונת ללב העצמי-אות היהודית. אין תפקיד גדול לתנועת הפועלים העברית בתקופה הקרובה מאשר לנטוע ברחבי העם, וגם בחלקים „הבלתי פוליטיים“ שבו, את כושר ההבחנה בין תוכנה של העצמאות לקליפתה. חובה היסטורית היא לתת להם — ביתר הצלחה מלשעבר — בינה להבדיל בין ריבונות העם להשתלטות עליו; בין תביעת צדק כלכלי ורחבי רותי להתיימרות בו; וממילא להבחין בין המע-מד בעם, המבקש על-פי הגיון חייו את ביטול המשטר המעמדי, ובין אבירי הפראזה הלאומנית המבקשים לעשות גם את חלום-הדרורות היהודי כלי-קיבול לעולל חברותי והשתלטות מעמדית. מי ששוכח בעיצומה של מערכה את הדב-רים הללו, עלול להגיע לסופה של המערכה כשנפשו מקופחת ואין גם חצי נכסי רוחו בידו. כעובר במעי אמו, מקופלת עצמאותנו המדי-נית בתוך עצמאותנו הרוחנית והכלכלית. אך יותר מעמים אחרים עלינו להישמר מהקים את

ליהודים דרך זולת העצמאות והמלחמה עליה. גם אם תעלה זתבוא המזימה האנגלית אמריקנית במלואה והאסטרטגיה המערבית תש-תלט על הארץ במסוה „נאמנות“, צריכים מוסדות העצמאות היהודית לקום במלוא ההיקף האפשרי בסמכות ובשטח בכל שעה נתונה. אשר נחזיק בידנו נחזיק — ועל השאר נוסיף להיאבק. אם אי אפשר לעצמאותנו להת-גשם במחי אחד ובהעלם אחד — מחמת תנאים שאין לנו שליטה עליהם — תיהפך איפוא לתהליך דינאמי העולה בשלבים קצובים ומהירים, גם אם ידחפו את חילות-המגן שלנו למחירתה, גם אם יטילו הסגר דיפלומאטי על מוס-דות ההנהגה והשלטון היהודי — אין לנו ברירה אלא להשיב מלחמה לפי כוחנו. היהודים יסרבו להכיר בשלטון-זרים. הם ימלאו את החסר למוס-דותינו מבחינת הכרת-חוץ על ידי הגברת כוחם וסמכותם המוסרית מבית. צורות המלחמה תסת-גלנה בהכרח לתנאים החדשים. אך תוכן המלחמה לא ישתנה.

עצמאות יהודית בעלמא? על עצמאות יור-דית מקוצצת, על „מדינת-נתיקן“ קיקיונית, נטולת כושר קליטה וגוונות, מוכנים גם ראשי אויבינו לסמוך ידם. אך כמונו כמוהם יודעים, מטרת המל-חמה האמתית מהי. כמונו כמוהם גלחמים על הזכות — או שלילתה — להעלות המוני יהודים מתוך חיים של התנוונות אל חיים של חשיבות. „מעמד אומה“ לחמשה אחוזים מעם נטול-בית, המוסיף להתלבט בבעותיו ללא מוצא, — דבר זה אינו מעמד ואינו אומה. אבטנומיה וצל-שלטון המוצעים לנו בתכנית מוריסון-גריידי, מן הסתם היינו מקבלים אותם בסבר פנים בימי התורכים הרחוקים וה„שאנגנים“. אז עוד היתה לנו (כביכול היתה לנו) שהות להמתין, ואולם אותה תכנית אנגלו-אמריקנית מוגשת לנו בעידן ההשמדה ודהרת ההתנוונות היהודית, והיא עולה לפנינו לאחר שבעל המנדט יצא למלחמה על עצם האפשרות של חיים חדשים לשבי-גולה. רק משום כך הפכה העצמאות ממטרה „סופית“ למכשיר שאי אפשר בלעדיו אפילו שעה אחת. עתה שוב אין אנו רשאים להחליף כלי-גאולה בכלי-גולה, אפילו יהיו מעוטפים שיראין של מלכות. עם שבעי-סורים ומפוכח אנו משנלך שבי אחרי קליפות ריקות. הבחנה זו בין עיקר לטפל אף היא יסוד במלחמתנו וקריטריון יחיד לתב-שילים פוליטיים חדשים אשר מיטיבינו יעלו על שולחנו לבקרים.

המתחדשת הוצברה מיבשות ואקלימים תרבור תיים ומדיניים שונים. הארץ היהודית נועדה לש" בת על אם הדרך בין יבשות וגושי שלטון עולמי מיים. בהתפתחותו הרוחנית של ישראל נשתקפה עובדה זו לא מתמולי-שלשום. תנועת הפועלים העברית, שרקמה את עיקר המסכת החברתית של הישוב, הגשימה בחייה ובעשייתה את כיסופי הגאולה האנושית והחברתית של ישראל. והיא זיווגה להם גם את להט קוצר-הרוח החברותי שהביאה ממזרח אירופה גם את המסורת החירור תנית העמוקה שלמדה מן המערב. היא נוכחה לדעת מבשרה, ומנסיון העמים, כי אין תקנה לעולם אלא בזיווג השניים. בטובתנו או שלא בטובתנו נועדנו, כביכול, לשמש בריח. מבר טים אנו בחשדנות על דימוקראטיה פורמאלית גרידא, המתעלמת, אם מעט ואם הרבה, מתכנה הכלכלי והחברותי — ובאותה חשדנות אנו רואים משטר דיקטטורי כליכול הנוטל רשות לעצמו לשעבד את היחיד ולגזור על רוח האדם. הטוב בשני המשטרים קרוב לנו — ונפשנו סולדת מליקויי שניהם. העצמאות היהודית ומדיניותה אי אפשר להן שלא להסיק מסקנה מעובדת רוח כבירה זו.

מדינתנו לא תיכון לא כבית-המרי ולא כבית-מרדות. לא סתגלנות ולא התבודדות תהיה מגמת-פנינו. גם בשעת שיתוק למצפוננו של עולם, לא ניכנע לרוח מרירות ואכזבה. "קראתי למאהבי המה רמוני", נסיון עתיק הוא ומתחדש בכל יום. אך כלום יש לנו ברירה זולת זו: לעשות את המוטל עלינו — ולהאמין?

ואולם גם לפתח קלות האמונה וההתלהבות חטאת רובץ. התפעלות-בזק ממאהבים חדשים אין סכנתה פחותה מבטחון-יתר — "על אף הכל" — במאהבים שהכויבו. היציבות הנפשית היא אמה של יציבות מדינית. ככל שנשפיל להיות עצמאיים במלוא רוחב היינו ושטחנו — מתוך כבוד ועקשנות ושלמות-אדם — יגבר האמון והבטחון בנו בשני המחנות הערוכים זה מול זה בעולם כיום. פירצה קוראת להשתלסות, חולשה — לאפוטרופסות. כוח יהודי, הנאמן לדרכו שלו, שאינו אץ להשתעבד ולהשכיר חרבו, העושה עבודתו ללא פזילה לכאן ולכאן, יהיה — וסופו שיוכר — כערוכת ייצוב בין המעצמות בחלק עולם זה. למדיניות זו של עצמאות מדינית ורוחנית, בלא לב ולב, עלינו לכוון את צעדינו מתוך אותה רוח של אי-כניעה אשר הדריכתנו עד היום בקרב.

עצמאותנו הרוחנית על יסוד-אכזב של מילי-טאריזם וכפירה צינית בערכי אדם. מישטר הגנה הכרחיים הוא לנו. עוד ימים רבים — עד אשר יוואש העולם הערבי ורועיו האנגלו-סכסיים מרע-יון עקירת היהודים או הכנעתם — נהיה נתונים בעול צבאי כבד. אך אין מכאן מסקנה כי דרושה לנו מדינה צבאית. אנשי-מגן שלנו אינם סרדיו-טות, ואינם צריכים לשאוף לכך. נתן דעתנו שיר סיפו להיות מעורים בעם ומשמשים אותו, ולא נוהגים בו שררה; ושיוסיף הנוער לראות את ההגנה כזכות, אך לא כזכות-יתרה. גופנו, אך לא רוחנו, יכף לפי מידת צרכיה של המערכת. המאמץ הטוטאלי אשר הוטלנו לתוכו מן ההכרח ומן הראוי שישמש אסכולה ובית-מירוק לדימוקראטיה היהודית המתרקמת. נשמור איפוא את המאמץ מסירוט דמותנו והנמכת קומתנו הרוחנית. המערכה אסור שתשמש עילה לדר חים, תירוץ לגחשלים, תיפוי לאויבי הרוח והחיי-רות. המערכה אינה רק פרודור לעצמאות. היא הפרודור והטרקלין. היא היא העצמאות. היש גיה הגדולים של תנועת הפועלים העברית, ושל החברה העברית החדשה בכלל, צמחו לא מתוך שעבוד היחיד וטשטושו, אלא מתוך אותו איזון בין ערך היחיד ושליחות הכלל שהוא אולי מיסודי תרומתו של ישראל לתרבות העולם. ככל אשר יגדל — ובהכרח יגדל — ערכם של שיקולים צבאיים בחשבון תינו, וככל אשר תכבד עלינו — ובהכרח תכבד — המשמעת של שעת חירום, נראה שיקולים אלו ומשמעת זו כצורך ארגוני, כמצוה שהזמן גרמה, אך לא כבסיס לאידיאולוגיה. אם תוסיף תנועת הפועלים העברית לשמור אמונים, כאשר שמרה, למיטב החזון החברותי אשר אישר צעדיה מראשיתם, הלא תחסן את העם מראות את המדינה ראייה פאשיסטית, כמין יצור כולל שכל היחידים הם חלקיו המשועבדים לו. היא תוסיף לראות את היחיד כחטיבה בת-ערך, שהמדינה לשמו, ולא כאסקופה נדרסת למדינה.

*

אם לא נדון דין שמיטה את גחלתה הרוחנית של התנועה, ונבדוק אותה לאור מצוקות ימינו, נמצא שמתחייבות ממנה גם מסקנות פוליטיות חיצוניות ומסקנות אלו עולות בקנה אחד עם מעמדנו הגיאוגרפי, האסטרטגי והשלטוני. רעיון אי-הסתבכותנו ואי-התערבותנו בריב המעצמות נובע לא רק מהעובדה שקטנים וחלשים אנו מדי שנכניס ראשנו בין הרים גדולים. הוא תוצאה הכרחית מעצם טבענו. האומה היהודית

תנועת הפועלים לתקופת העצמאות

הרצל ברגר

גם לירידה יחסית, אך מתמדת, במספר העובדים המאוגדים בהסתדרות. מכיון שנשתרשה רמה מסוימת של שכר וזכויות סוציאליות והיתה לדבר קבוע ועומד, הלך ורב, מבחינה מוחלטת ויחסית, מספר העובדים שהסתפקו במה שהושג ולא ראו עוד הכרח בהשתייכות ארגונית להסתדרות הנל-חמת להרחבת ההישגים כשם שנלחמה להשגתם — על כל החובות הכרוכות בחברות זו, עם זה הותרה הרצועה לקיומם של ארגוני פועלים נפרדים. ככל שתעלה רמת תנאיו וזכויותיו של העובד, כן יגבר אמנם חיוב ההתלכדות וההתארגנות הטבוע ברמת מחיה ותרבות גבוהה של צבור הפועלים; אך עם זה יפחת הכרח הארגון הנובע מתוך ההיאבקות על השגת זכויות וקיומן. התקדמותן התרבותית של שכבות עובדים מדול-דלות תהליך אטי הוא, לעומת זאת הרי ניצול הישגיו של הארגון, ללא שיתוף בעול מצוותיו, הוא נסיון מפתה, והמרצת הפיתוי תהליך מהיר הוא, המקביל בקצבו לקצב העליה של רמת החיים התמריית.

תנועת הפועלים הארץ-ישראלית כוחה עמה, והוא יעמוד לה גם במדינה היהודית, להבטיח את הישגי העובדים בארץ באמצעי החוק, ואין ספק כי תנועת הפועלים תתבע וגם תשיג מהמדינה היהודית ביטוח סוציאלי ממשלתי, נטל הביטוח הסוציאלי המוטל על הפועל היהודי בארץ-ישראל כבד מאד, אך הוא הכרח קיום לכל משפחה עובדת. ביטוח סוציאלי מטעם המדינה יקל ממשפחת העובד את הנטל הקיים, אך ימעיט את ההכרח שבהשתייכות לארגון הפועלים, שהרי סוגי הביטוח העיקריים יהיו חובה על כל אזרח. הביטוח ההסתדרותי המבוסס על עקרון העזרה ההדדית הוא אחד החישובים הנכבדים המאחדים שכבות שונות בתוך צבור הפועלים: את העובדי דים השכירים שבמשק הפרטי ואת עובדי המשק הציבורי הממשלתי וההסתדרותי עם אנשי משק הפועלים העצמי. והוא תישוק המלכד גם שכבות סוציאליות, דרגות שכר וסוגי מקצוע שונים לציבור אחד. אין ספק כי העברת מרבית הביטוח הסוציאלי מרשות ההסתדרות לרשות המדינה עשויה לפגוע בכוחו של החישוב הזה.

התקופה החדשה בחיי הארץ מטילה את תנועת הפועלים במצב חדש. אמנם היסודות הרוחניים אשר עליה הוקמה, ככל שטעונים הם בדיקה מוזמן לזמן, עדיין כוחם עמם, ולא במהרה יתישנו. לא כן התנאים שבהם פועלת התנועה. הללו משתנים — ובכמה תחומים עיקריים של פעולתה הם משתנים מן היסוד.

עוד ימים רבים תהיה תנועת הפועלים העברית נתונה לתפקידי היסוד של הקמת הארץ-מה היהודית המחודשת במולדתה. היא תוסיף להיות שקועה, ראשה ורובה, בארגון העליה ובקליטתה, במפעלי ההתיישבות בכפר ובעיר, בהגנה על גבולות המדינה היהודית, בהקמת מוסדותיה, בעיצוב דמותה החברתית של המדינה, וכן בטוית חוטי שיתוף עם הישוב הערבי במדינה היהודית ועם עמי ערב בשכנותה. מבחינת המסגרת יוטלו רוב התפקידים האלה על המדינה, והתנועה הציונית בתפוצות ודאי תסייע בהגשר מתם, אך מבחינה מהותית לא יתכן קיומם של התפקידים הללו על ידי מוסדות וארגוני מתנדבי בים מפורזים. מן ההכרח שתנועת המונים גדולה ומלוכדת במקום, המכירה ביעודיה, תשא את מרבית העול. אין בעם היהודי תנועת המונים המסוגלת לשאתה בתקופת הקמת המדינה וקיומה זולת תנועת הפועלים — כשם שלא היתה תנועה כזאת זולתה בתקופת המנדט הבריטי.

אך אין ספק כי תנועת הפועלים בתוך המדינה הנבנית לא תהא דומה בכל לאותה התנועה בתקופה המסתיימת עתה. תנועה גדולה כתנועת הפועלים הארץ-ישראלית, המטילה על חבריה לא רק זיקה למטרה רחוקה אלא גם עול מצוות בחיי יום יום, זקוקה גם לקשרי יום-יום אתם בעניניהם הם. אין ספק כי רשת השירותים הסוציאליים של ההסתדרות, רמת השכר, ההישגים הסוציאליים וזכויות העובדים שהשיגה לעובדי דים השכירים, וכן פעולתה הענפה למען המשק העצמי של הפועלים בהתיישבות ובקואופרציה, כל אלה היו חישובים חשובים — ואם לא היחידים — אשר ריתקו את ציבור הפועלים להסתדרותו, ואולם ההישגים הסוציאליים של ההסתדרות, אשר היו בגורמי גידולה, הביאו בלי ספק

לא יבינו כי הפסקת העליה אך תגביר את הלחץ על שוק העבודה מן הארצות הסמוכות, ובראש וראשונה מן המדינה הערבית שבארץ-ישראל, אך גם אם לא נביא בחשבון סיכוי עגום זה של התנכרות חלקים מציבור הפועלים ליעודם האנטי-יהודי, הן לא נוכל לשכוח שבתקופות עליה המונית קיימת מידה של מתיחות בין עור-לים חדשים ל„ותיקים“ בארץ. עם כל ההבנה שמגלה העולה החדש — ולא תמיד הוא מגלה אותה — קשה לו להיפטר מן ההרגשה, כי עמדות כלכליות שבחלומנו היו מזומנות לו נתפסו ע"י אחרים שהקדימו לבוא; כי עליו להתחיל את חייו מחדש. הגם שעבר כברת דרך הגונה בחייו לפני בואו לארץ, ולעומתו הותיק, עם כל ההבנה ותפץ-העזרה שהוא מגלה אותם — ולא תמיד הוא מגלה אותם — קשה לו להיפטר מן ההרגשה, כי אנשים אשר מקרוב באו תובעים לעצמם חלק שווה במפעל ובעמדות-חיים אשר הוא עמל וטורח בהקמתם ובכיבושם מתוך חבלי הסתגלות והתערות והתמחזות.

הניגוד הזה קיים גם עתה, כשההסתדרות היא העומסת על שכמה את עול הקליטה העיקרי: כשמתוך היקף תפקידיה היא משליטה את ההתחשבות בזכויות הותק בעבודה על העולים החדשים ואת מצוות קליטת העליה על הותיקים, ואת אחדות הפועלים, כעולים, כילידים, כעתידים לעלות, על כולם, ואולם כשיעבור עיקר הדאגה לקליטת העולה לרשות המדינה, הרי יפתח פתח לדימאגוגיה משולחת-רסן אשר תססה את העור-לים ואת המועמדים לעליה באיגוד המקצועי הדואג לזכויות הפועלים שכבר רכשו לעצמם מעמד וזכויות בעבודה ובחברה, ככל שתגדל השפעתה של תנועת העבודה על הממשלה במדינה היהודית, כן תגדל ההסתה בגולה, ביחוד בקרב אלה שמטעם זה או אחר עוד לא הגיעו לעליה, נסיונן של אומות העולם — וגם הנסיון בארץ-ישראל — מוכיח, כי בדרך השיסוי הדי-מגוגי קל מאוד להטיל על תנועת הפועלים את האחריות לפעולות השלטון, אפילו היא מיעוט בקואליציה הממשלתית.

ועדיין אין זה הכל, עצם גידולו של הישוב יחריף בהכרח את הניגודים וחילוקי הגוונים הקיימים מכבר, מבנהו המיוחד של הכפר היהודי העובד — וביחוד של הכפר הקיבוצי, המצרף חקלאות עם מלאכה וחרושת — גורם, שעל הרוב אין אנו מוצאים בכפר זה גישת-צרכנים לשא-

גם עצם קיומו של המשק ההסתדרותי על מפעליו, אלה שברשות כלל הפועלים ואלה שברשות חברות קואופרטיביות אבטונומיות, יעמוד אף הוא לבחינה מהודשת במדינה היהודית. עוד לפני היות המדינה ראינו שחוגים בורגניים דוקא תבעו הלאמה (או העברה לרשות מקומית) של ענפי שירותים ומשק הנתונים בידי קואר-פרטיבים של פועלים, ואילו ההסתדרות יצאה להגן על משק הפועלים העצמי החפשי. לא מן הנמנע שבמסגרת המדינה יימצאו שותפים לתביעת הלאמה מעין זו בתוך שכבות מסוימות של ציבור הפועלים, גם ענפים ומפעלים כלכליים שברשות כלל הפועלים, אשר בימי השלטון הזר קמו עליהם עוררים רק מצד הטוענים ליזמה הפרטית, עלולים מעתה להיות מטרה לחיצייהם של תובעי הלאמה למיניהם. ואין ספק שגם מכאן פתח להתרופפותם של כמה הישוקים.

ב

כלום פירוש הדבר, שהקמת המדינה תביא בהכרח לידי ערעור זיקתו של ציבור הפועלים להסתדרותו? לאו דוקא. המדינה היהודית, ככל מדינה מתקדמת, תבטיח לארגון הפועלים מעמד חוקי אשר גם הוא יסייע ויגביר את החברות בארגון הפועלים, מדינת היהודים תהיה קולטת עליה גדולה, וככל שתהליכי הבנין של משק דינאמי פותחים אפשרויות רבות לעזיבת המעמד ול„התברגנות“, הרי הם גם מעלים בעיות חמורות של הגנה על נושא מפעל הבנין, ובעיקר על העולה החדש מבחינת הקלת התערותו בחברתו ובמשק, ובעיות אלו מגבירות את הצורך בהצטרפות לארגון הפועלים, אך אותם תהליכים ובעיות הזקה שיוולדו מתיחות מתמדת ביחסים בין צבור העובדים המושרש ובין המוני עולים מבקשי עבודה, אלמלא עמדה לה ההסתדרות, ספק אם היתה ארץ-ישראל היהודית מתגברת על המתיתות הזאת בעבר. הן בזכותה היתה ארץ-ישראל הארץ היחידה אשר בה האיגודים המקצועיים לא התנגדו להגירת עובדים גם בימי משבר וחוסר עבודה. ברם, אין זה בבחינת חוק ולא יעבור. מותר להעלות על הדעת כי לאחר שתקום המדינה והישוב היהודי יגדל עד כדי לעורר אשליה שקיומו מובטח גם בלי עליה נוספת, יתעוררו בקרב חלקים מצבור הפועלים יצרי מונופוליסטים ועירים, המבקשים לשמור על מקורות העבודה לתושבי הארץ ולהגרי-ביל את העליה, או להפסיקה לחלוטין; הללו גם

רים, מפלגות הישוב כשהן מאוחדות. גם בתזית המוניציפאלית הופיעו מפלגות הפועלים בערים המעורבות בתוך גוש לאומי אחד עם המפלגות הבורגניות (ובישובים יהודיים, על הרוב, כגוש הסתדרותי אחד). מעתה תהיה ההיאבקות על השלטון במדינה לא חזון לעתיד אלא דבר-יום-ביום. בארגון הציבורי הגדול אשר קיים כמה תפקידי מדינה והוא ומנגנוניו קבועים ועומדים — בהסתדרות העובדים — אנו רואים זה ימים רבים שיתוף פעולה הרמוני, בדרך כלל, בין המפלגות היריבות, ואך חילוקי דעות מעטים מאוד בשאי לות העבודה המעשית. חילוקי הדעות פורצים ומחריפים בימי הרכבת מוסדות ובהתקרב עונת הבחירות. במעשה ההסתדרות יום יום חוצים חיי לוקי הדעות את קוי המפלגות ומחלוקת בין מפלגתית היא בגדר יוצא מן הכלל. לא כן יהיה לאחר סילוק השלטון הזר.

בתקופת הקמת המדינה היהודית תהיה המלי-חמה נטושה לא על הרכב הממשלה בלבד, אלא על עיצוב פני המדינה ומנגנונה לשנים רבות. יתר על כן: גם לאחר שהמדינה ומנגנונה יגיעו למידה של ייצוב עוד תהיה התפתחותה נתונה לתנודות בלתי פוסקות בגלל גלי העליה שיגיעו בזה אחר זה, ובגלל תהליך הבנין המהיר. אפילו ישקוט העולם והמזרח התיכון בתוכו בעשר או עשרים השנים הבאות — דבר שאינו בטוח כל עיקר — תהיה המדינה היהודית פושטת צורה ולבשת צורה, נתונה לתמורות במרכזה הכובד הפוליטי, מבחינה גיאוגרפית וחברתית כאחד, וכן לשינויים בדמותם הפוליטית והפסיכולוגית-חברתית של תושביה. מצב-דברים זה יטיל את המפלגות הפוליטיות לתוך הלך-דרך מתמיד של „קרבות הכרעה“ על תפיסת השלטון, יביא לידי פוליטיזציה מופרזת, וממילא, לטוב או לרע, יעשה את המפלגות מוקדי החיים הציבוריים.

דבר שאין צריך לומר: שנים ראשונות אלו של עיצוב המדינה והחברה היהודית, ושל עליה רבתי אשר תשפיע על פרוץ המדינה, תהיינה גם שנות היאבקות מתמדת על ההגמוניה של תנועת הפועלים בארץ ובתנועה הציונית, ובהיי-אבקות זו אין לסמוך על תהליכים חברתיים או ביקטיביים בלבד. בעולם כולו עולה עכשיו קרנו של המשק הציבורי המתוכנן, והדאגה לזכויות העובדים הוא סעיף קבוע במצעי כל המפלגות. מן השמאל ועד הימין הקיצוני, עיקר ההיאבקות שוב אינו על עקרונות ארגון המשק,

לות התעשייה והעיר בכללה. לעומת זה כבר ראינו איך נזדקרה בקרב פועלי העיר גישת צרכנים בשעת הסכסוך על מחירי התוצרת התקלאית של ההתישבות העובדת. ככל שיגדל הישוב במספרו, והיחסים הפטריארכליים יהיו לנחלת העבר, ככל שתגדל העיר כחטיבה סוציו-לוגית ותרבותית נבדלת על בעיותיה הנפרדות, ויודגש אופיה המקצועי של ההסתדרות בשל העברת כמה מתפקידיה לרשות המדינה — כן תגדל גם סכנת הניגוד בין יצרנים וצרכנים, אשר לבשה בארצות אחרות צורת ריב גדול וחריף בין העיר לבין הכפר. רקמתה החברתית המיוחדת של ההתישבות העובדת שלנו נוטלת מן הניגוד הזה את תכנו הסוציאלי ואת משמעו הפוליטי, אשר היו בעוכריה ומכשיליה של תנועת הפועלים הסוציאליסטית והקומוניסטית באירופה. אך אין ספק, כי גם ניגוד זה לכשית-גלע עלול להתחליש את אחדותה של תנועת הפועלים העברית.

עצם התבססותו של מעמד הפועלים הארץ-ישראלי והתקרבותו המודרנית למצבו של מעמד פועלים רגיל, בארץ שהיסודות הסטאטיים שבמשקה מוסיפים והולכים לעומת היסודות הדינאמיים — יגבירו את הסכנה של התרופפות אחדות המעמד. גם אלמלא היה לנו אלא חשבון הסתדרותי פנימי בלבד, חובה היתה מוטלת עלינו לבקש חישוקים נוספים להגברת ליכודו של מעמד הפועלים נוכח המגמות הרבות של החלשת מתח הליכוד ולנוכח העברת תפקידים חשובים של ההסתדרות לרשות ממלכתית. אין בכוחו של מעמד הפועלים בארץ-ישראל לעמוד בפני הסכנות כראוי לשיעור-קומתו ההיסטורי אלא אם כן יגביר את המתח הפוליטי המ-לוכד. הגברתו במלוכד עשויה לסתום כמה פריצות קשות שניבעו בחומת התנועה. הגברתו בשני קטבים כאחד תעמיק את הפרצות ואף תרחיבן. ואין ספק כי התקופה הבאה תגביר את היסוד של פעולה פוליטית „טהורה“ בצורתה המפלגתית, בחייה של תנועת הפועלים בארץ.

ג

בתקופת המנדט היה „מרחב המחיה“ של מפלגות הישוב, ובכללן מפלגות הפועלים, מצומצם מאוד. הן נלחמו, כמובן, על השפעה בישוב ובציונות, אך השלטון במדינה, מטרת כל מפלגה מדינית פוליטית, לא היה יסוד האבקותן. השלי-טח היה זר וממילא הופיעו כלפיו, ברוב המקי-

המתגוננת או המתקיפה תנצל למטרותיה הפוליטיות כיוון את הניגודים הפנימיים שבתוך תנועת הפועלים. התמורות אשר תבואנה בתפקידי ההסתדרות עצמה תסייענה בהכרח להגברת כוחו המפלג של הפירוד הפוליטי שבקרב הפועלים לגבי ההסתדרות עצמה.

ד

איך תיכנס תנועת הפועלים העברית לתקופת העצמאות המדינית?

התשובה על שאלה זו עשויה לקבוע את משקלה במדינה היהודית לימים רבים. מבהינה זו, לא יוכל ליכודן של מפלגות הפועלים בהסתדרות מקצועית אחת לשמש תחליף לקיומה של מפלגה אחת ומאוחדת של מעמד הפועלים. אם בתוך „החלל הריק” של תקופת המנדט יכלה ההסתדרות להופיע ככוח מלוכד כלפי חוץ, על אף הפירוד מבפנים, הרי במסגרת מדינה אי אפשר שלא יהיה יחס גומלין בין המתרחש על הבימה הפוליטית הכללית לבין המתרחש בתוך ההסתדרות. מפלגות שתהיינה מפורדות בצאתן, על כרחן תהיינה מפורדות גם באהלן.

ודאי, הכרח הפילוג לא יגונה, אפילו סכנתו בצדו, בשעה שהפילוג הוא פרי תפיסות מנוגדות בבעיות יסוד ודרכים מנוגדות במדיניות. האם הפילוג במחנה הפועלים בארץ-ישראל הוא תוצאה של ניגודים שאין לגשרם? בשאלות היסוד של חיינו, לגבי תפקידי הציונות, המדינה היהודית ותנועת הפועלים בתוכה, ולגבי דמות החברה היהודית בהווה ובעתיד, הניגודים הקיימים, במידה שהם קיימים, הם פרי הפילוג ולא סיבתו. ואף זו: ניגודים אלו רובם ניגודים שבניסוחם, העשויים להתנדף לאחר עימות ראשון עם המציאות.

לשם הצדקת הפילוג מעלים עכשיו בארץ-ישראל את ההבחנה בין סוציאליזם מהפכני לבין סוציאליזם ריפורמיסטי. אין המציאות הארץ-ישראלית סובלת הבחנה כזאת. האמת היא כי תנועת הפועלים העברית נתנה את מיטב כוחה למפעלה הסוציאליסטי הקונסטרקטיבי ומבחינת המפעל הזה, ומבחינת היחס כלפיו, אין לגלות שום הבדל מהותי בין הסוציאליסטים הקוראים לעצמם מהפכנים לבין הסוציאליסטים הקרויים ריפורמיסטים. הקיבוץ „הגדול וגדול” והקבוצה „האורגנית”, מושב העובדים והקואופרטיב והמפעל המשקי שההסתדרות בעליו — חסידיהם ומהגנדיהם מצויים בכל אגפי תנועת

אלא על עקרונות ארגון החברה. רק התפיסה הפרימיטיבית ביותר של המארכסיזם הוולגארי נתנה מקום לצפות, כי בהיות עקרונות התיכנון, השאובים מן הסוציאליזם, לנחלת הרבים, יתקבלו ממילא גם העקרונות הסוציאליסטיים של ארגון החברה, שבלעדיהם השתלטות המדינה על המשק נעשית כלי עצום לשיעבוד האדם למדינה ושיעבוד המדינה למעטים, בין שהללו אדיריהון או חולשים על עמדות המפתח בשלטון. דבר זה, מכל מקום, למדנו מנסיון הדור האחרון. חברה בתיכונן לא תיתכן בימינו בלי שליטת המדינה במשק הארץ — וכלי שליטת המוני-העם במדינה. ההגמוניה של תנועת הפועלים בציונות וברישוב — שהיתה קיימת אפילו בשעה ששליחי הפועלים היו עדיין מיעוט קטן בהנהגת התנועה הציונית וכנסת ישראל — לא תוכל עוד להתקיים כהגמוניה רוחנית-מוסרית בלבד. מקור הכוח הגדול של תנועת הפועלים בציונות — יהדות אירופה המזרחית והתיכונה בת המיליונים — ירד מגדולתו עקב ההשמדה. כניסתם המוגברת של ישובי המערב ועבריהם בעול ההגשמה הציונית מעלה על הזירה כוחות חדשים בציונות הבורגנית, מהם שדגלם מדיניות מעמדית ברורה והסתלקות מן השיתוף המהדק עם תנועת הפועלים. האצלתה המוסרית של תנועת הפועלים על סביביה, וחלקם של הפועלים בבנין ובהגנה, לא יספיקו עוד מעתה להבטחת ההגמוניה הפועלית. התנועה הסוציאליסטית בארץ-ישראל צופה איפוא לימים של מלחמה מדינית על השפעתה, על ההגמוניה שלה במרחות, על עיצוב דמות החברה הקמה בארץ לקראת המשטר הסוציאליסטי בארץ ובעולם.

תקופת הקמת המדינה תראה איפוא, בד בבד עם ירידה מסוימת בכוחה המלכד של ההסתדרות העובדים, בעלית ערכה של המפלגה הפוליטית בהיי ציבור הפועלים בארץ, ואולם קיומן של מפלגות פועלים סוציאליסטיות אחדות מכשיל ומסכן את ההיאבקות על ההגמוניה של תנועת הפועלים. בקונגרס הציוני האחרון ראינו רמז לסכנות הכמוסות בפילוג, כאשר האגף הליבראלי המתון של הציונות הכללית ביקש להתקשר עם סיעת השומר הצעיר נגד הגוש הפועלי העיקרי, ואילו האגף הריאקציוני הקיצוני אף הוא ביקש להתקשר לאותה מטרה עצמה עם סיעת „לאחדות העבודה—פועלי-ציון”. נסיונות אלה היו רק אות צנוע לבאות, כאשר הבורגנות

הויכוח בשאלת האיגודים הארציים לפועלי התע"ש, שתפס חלק גדול מזמנה של ועידת ההסתדרות האחרונה, נמשך גם אחרי קבלת ההחלטה בוועידה וגרם לדיחוי בהגשמתה, אך לבסוף נסתיים בהסכם כללי. במקרה זה יש צדקמה בטענת כל הזרמים שבהסתדרות, כי "ההסתדרות רות סיגלה לעצמה את עמדתנו". אכן עמדתה ה"ריפורמיסטית" של מפלגת פועלי ארץ-ישראל אשר הונחה ביסוד הקמתם של האיגודים הארציים שימשה כאן גשר בין שתי עמדות "מהפכניות" מנוגדות זו לזו בתכלית, של שתי מפלגות אשר התמזגו עכשיו במפלגת הפועלים המאוחדת". בסופו של דבר מכריעים לא ויכוחים מסעירים, אלא מעשה יום יום. "מפלגת הפועלים המאוחדת" משתפת בהנהלת הפעולה המקצועית במרכז ובמקומות. בתל-אביב יש לה הרוב באגודה המקצועית הגדולה ביותר של פועלי התעשייה (אגודת פועלי המתכת) ובשתי אגודות מקצועיות קטנות יותר (מחס ואפיה), אך אין כל אפשרות לגלות הבדלים עקרוניים בין שתי המפלגות באסטרטגיה ובטכניקה של המלחמה המקצועית. במידה שמתגלים חילוקי דעות בפעולת יום יום, הרי הם חוצים את המפלגות ולא מבדילים ביניהן.

פסק ואיננו גם הניגוד החמור בשאלת מתן הצורה המדינית למפעל הציוני, אשר הפך ריד בין הרוב בתנועת הפועלים לבין אחת המפלגות שהצטרפו עתה למפלגת הפועלים המאוחדת". תנועת הפועלים כולה קיבלה את הפתרון שהחלט עליו באסיפת אר"מ — באותה מידת הסתייגות, באותה מידת השלמה ובאותה מידת נכונות להביא כל קרבן למען הגשמתו. נתברר שאין אלטרנטיבה לתביעת המדינה היותר דת. האלטרנטיבה שהציע "השומר הצעיר" נבדקה ונמצאה נטולת-משות. אלטרנטיבות אחרות לא היו בנמצא. במידה שיש עדיין מקום לויכוח מדיני בין מפלגות הפועלים, הרי זה רק בשאלה, מי התנגד יותר לתלוקה — שהרי כולן התנגדו לה; מי מתנגד יותר להרפתקה של הרחבת גבולות על דרך האלימות ושילהוב יצרים אירי-דאנטיסטיים — שהרי כולן מתנגדות לו; מי מוכן יותר לעשות למען יחסי שלום ושיתוף עם המדינה הערבית בארץ-ישראל ועם שאר מדינות ערב; ומי מזומן יותר לשתף את הישוב הערבי שבמדינה היהודית שיתוף מלא ופורה בחייה ולרתק את העמלים לעשייתה של תנועת

הפועלים, וכל האגפים דוחים בצדק כל נסיון לזהותם עם אחת הצורות של משק הפועלים ושל יצירת הפועלים וכולם טוענים ל"כלליותם". גם הויכוח העקרוני מה עדיף, המשק שכלל הפועלים בעליו או המשק שהעובדים בו בעליו, גם הוא אינו מפריד בין הזרמים אלא חוצה אותם. ההבחנה בין סוציאליזם "מהפכני" ל"ריפורמיסטי" אינה הבחנה שבממש גם מבחינת העמדה כלפי היוזמה הפרטית, אלה ואלה מודים, שההון הפרטי העתיד לבוא מחוץ-לארץ — ולא רק מפני נימוקים לאומיים ואידיאולוגיים — ימלא תפקיד גדול בהרחבתו ובביצורו של הישוב היהודי בארץ-ישראל, אלה ואלה מודים, כי יש למשוך את ההון הפרטי היהודי לארץ ולכוונו לאפיקים רצויים, ומשום כך מסכימים גם אלו וגם אלו, כי יש להבטיח לו "מרחב מחיה" ניכר בחיי הכלכלה של המדינה היהודית, ועם זה מסכימים שני הזרמים, כי המשק הציבורי והמשק העצמי של הפועלים עתידים להתרחב ולגדול מאד, וכי ימים רבים עוד יתקיימו זה בצד זה הון פרטי, הון ציבורי והון מעמדי, אין שני הזרמים מער-ערים על ההנחה, שיש סייגים לכל מדיניות הלאמה בארץ-ישראל בתקופת העליה שתימשך שנים רבות, ויש לשער שאין הם נחלקים גם בהנחה כי המשטר הפוליטי של המדינה העתידה הוא בבחינת קבוע ונתון ע"י התנאים האובייקטיביים — דימוקרטיה פרלמנטרית בנוסח אירופה המערבית ואמריקה. עובדה זו לא תשתנה בהכרעות ארץ-ישראליות; ואם תחול תמורה מהפכנית בעולם — הרי לא בשאלת המשטר המדיני התפלג תנועת הפועלים העברית, אם תתפלג בכלל.

בתחום המדיניות המקצועית, דרכם של ה"ב"דלי השקפות בהסתדרות לפרוץ בעונות של בחירות ובכל ויכוח עיוני, בחיי יום יום שלה אין הם מורגשים כמעט. הויכוח על חוק השב"תות בימי המלחמה, שהסעיר את ההסתדרות במשך כמה חדשים, נסתיים זה-כבר לא רק משום שניטל ממנו הבסיס העובדתי עם ביטולו של החוק, אלא גם משום שההסתדרות ידעה להתנגד להגבלות שחוק זה הטיל על הפעולה המקצועית במקרים שהללו נתפרשו פירוש שר"י רותי לרעת הפועלים אף ידעה להפיק ממנו תועלת רבה לביסוס החוקי של הישגים סוציאליים ושל רמת חיי העובדים, ולהכרת מעמדו של האיגוד המקצועי ולהגברת ארגון הפועלים.

הצעיר לבין עמדת המפלגות שהתאחדו עמו בשאלה מרכזית אחת של חיינו, היא שאלת דרכי ההזקקות עם שלטון הספר הלבן; ואף עמדות מנוגדות אלה נקבעו, כנראה, על סמך ניתוח מארכסיסטי, ואם נחזיר מבטנו כמה שנים לאחור, הרי חברי מפלגת פועלי-ציון שמאל ואותו חלק של מפלגת פועלי ארץ-ישראל ואחד יותיה בחוץ-לארץ שנתארגנו לפני שלוש שנים ומחצה בתנועה לאחדות העבודה תמכו במלחמת המעמדות בגולה, ואילו „השומר הצעיר“ התנגד לה; לעומת זאת, חברי „השומר הצעיר“ וחברי מפלגת פועלי ארץ-ישראל תמכו בקואופרציה לאומית בבנין הארץ, ואילו פועלי-ציון שמאל שללו אותה — ואף הם עשו כן לאחר ניתוח מארכסיסטי של המציאות היהודית ותהליכיה, ניכר, אפוא, שגם שיטת הניתוח המארכסיסטי כשהיא לעצמה אינה סממן בדוק וכל-יכול לגילוי הדרך הפוליטית הנכונה, ניכר, שגם היא אינה עשויה להיות נר לרגליה של תנועת הפועלים אלא אם כן הניתוח המארכסיסטי מלווה בירור ציבורי רחב והשפעה מתמדת של המוני פועלים על האוזנים בקרני התיאוריה.

שלוש המפלגות שנצטרפו ל„מפלגת הפועלים המאוחדת“ כל אחת מהן היתה עד כאן מסוגרת בתוכה. „השומר הצעיר“ היה, למעשה, כמעט זהה עם הקיבוץ הארצי ומסוגר בתוכו, חברי „הליגה הסוציאליסטית“, גם לאחר הצטרפותם למפלגת „השומר הצעיר“ בזכויות שוות עם חברי הקיבוץ, נשארו מבחינת בני-לוחיה לגר עין העיקרי, הקובע את דרך המפלגה. „פועלי-ציון שמאל“ היו ונשארו קבוצה מסוגרת, דלה במספר וביכולת של השפעה על המונים ושל קבלת השפעה מהם. „התנועה לאחדות העבודה“ עשתה נסיון של מויגה שקולה בין אלפי חבריה שבקיבוץ המאוחד לבין אלפי חבריה שבעיר ובמושבה, אך החטיבה העצמאית של פועלי העיר בתוכה — בעיקר בתל-אביב — התפוררה חיש-מהר, ומצד זה היתה גם היא, לפני האיחוד עם פועלי-ציון שמאל, מפלגת קיבוץ מסוגרת בתר ספת גלויים בעיר ובמושבה, כדוגמת השומר הצעיר. איחוד שלוש המפלגות לאחת הוליד מפלגת-המונים לא רק מבחינה מספרית אלא גם מבחינת ריבוי הגונים שבה. במפלגת-המונים תחדל „השיטה המארכסיסטית“ בהכרח להיות מין מדע סתרים של קבוצות מצומצמות המסבי-רות באמצעותן את החלטותיהן המנוגדות. לאמר

הפועלים היהודית, מתוך תקוה כי השיתוף המלא סופו להפיל מחיצות גיאוגרפיות, ויכוח זה אינו אלא פולמוס מחוסר כל תוכן רציני.

גם הנסיון להצדיק את הפילוג בהכרזת אור-יינטציה במדיניות החוץ נטול כל יסוד ממש, בסופו של דבר נקבעת האוריינטציה של תנועת הפועלים הציונית על-ידי צרכי המערכה המדי-נית, וצרכים אלה מצווים הימנעות מאורייני-טציה אפסקלוטיבית, אם מזרחית ואם מערבית, בשעות מבחן קשות טוענת גם „מפלגת הפוע-לים המאוחדת“ לאוריינטציה על ארץ ועל שלום העולם, וסופו של ויכוח על אוריינטציה תמיד, שכל צד טוען לאוריינטציה על שיתוף פעולה בין שתי המעצמות הגדולות ומאשים את הצד האחר באוריינטציה חד-צדדית.

ועוד צידוק אחד ל„מפלגת הפועלים המאו-חדת“ החדשה, צידוק לקיומה הנפרד ולסירובה לאיחוד ציוני-סוציאליסטי כללי: הוא הצידוק שבהשקפת עולם, הבסיס המארכסיסטי שהמפלגה המאוחדת בונה עליו את תכניתה המדינית, אכן גם המפלגה הזאת אינה קובעת ואינה יכולה לקבוע, כי מי שאינו רואה את עצמו מארכסיסט אין לו מקום בשורותיה, היא מסתפקת בתביעת חינוך מארכסיסטי ובהכרעות על דרכה של תנועת הפועלים שמקורן בניתוח מארכסיסטי של תהליכי המציאות הכלכלית והמדינית, אך לאמתו של דבר הן נתפצל מושג המארכסיזם והתרחב במידה כזו, שהדגשת החינוך המארכ-סיסטי אין פירושה עכשיו, כנראה, אלא סיגול אחד הזרמים שבמחשבה המארכסיסטית; והרי אין כל בטחון כי בתוך שורות המפלגה החדשה יושג הסכם על הזרם שיש לבחור, הדברים ית-חווירו עוד יותר אם נזכור, מה עלה לו בשנים האחרונות לניתוח המארכסיסטי בארץ-ישראל, המפלגות שהתאחדו עכשיו על בסיס המארכסיזם הן לא קנו להן השקפת עולם זו ושיטת ניתוח זו בן-לילה, לצורך האיחוד. צריך להניח שבתור רת מפלגות מארכסיסטיות קבעו את דרכן על יסוד ניתוח מארכסיסטי של המציאות בארץ-ישראל, בעם היהודי ובעולם, אולם אירע שמפלגת השומר הצעיר הגיעה, על יסוד ניתוח מארכסיסטי, לתביעת מדינה דו-לאומית בארץ-ישראל, ואילו התנועה לאחדות העבודה ומפלגת פועלי ציון שמאל התנגדו לתביעה הזאת תכלית גיגוד — אף הן, כמובן, על יסוד ניתוח מארכ-סיסטי, וכן היה גיגוד בולט בין עמדת השומר

וטבעי פילוג תנועת הפועלים בארץ-ישראל? הגושים המאוחדים ב„מפלגת הפועלים המאוחדת“ אינם מורכבים אינטליגנציה תלושה מן המציאות ואף לא המונים פרולטרניים ש„אין להם דבר לאבד זולת ככליהם“. גושים אלה נושאים באחריות ריזית משקית ובאחריות לאומית ענפה. האחריות הזאת יש שהיא מאיטה את דהרת התיאוריה וממתנת את המסקנות הפוליטיות התקיפות ביותר. הפרקטיקה הפוליטית של „השומר הצעיר“, בעל העמדה האנטי-אימפריאליסטית הקיצונית, היה בה בשנים האחרונות כדי ללמד לקח למהפכנים תמימים מדי. לעומת זאת, עמדתה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל, הנקבעת לפי נסיבות המציאות והתקופה, ואינה משועבדת להכרזות אידיאולוגיות לפרטי-פרטיהן, גנוז בתפחות, סיכוי לקביעת עמדה אחידה של תנועת הפועלים כולה גם בימי מבחנים בינלאומיים חמורים. ונשאלת השאלה: האמנם מחייב הגיון הדברים להכין את הפילוג מעכשיו, — שמא חס ושלום לא נספיק להתפלג במועד הנכון בבוא הצורך? ושלא לא יהא כלל צורך להתפלג? סוף-סוף היתה של חטיבה מפלגתית-מדינית כוללת ויחידה עשויה גם לקרב לבבות לגוף העניין, ואילו קיומן של שתי מסגרות נפרדות, רעבות לתוכן, עשוי להשפיע השפעתו המסכסכת גם לגוף הכרעתם של חלקי התנועה השונים.

הפילוג בארץ-ישראל, ש„איחוד השמאל“ בא לבשו ולהנציחו, חלילה, אינו אלא פונקציה של הפילוג בתנועת הפועלים בעולם, פונקציה שאין לה כל אחיזה בדבריימי תנועת הפועלים העברית ואין לה כל הצדקה במציאות הארץ-ישראלית. הוא פרי ההשערה, כי הפילוג בעולם יתמיד; כי אין להימנע ממלחמת עולם שלישית וכי במלחמה זו ינצח האגף ה„שמאלי“ של תנועת הפועלים בעולם, והוא פרי הרצון להופיע, בבוא היום, כנציג לגיטימי של הכוח המנצח בארץ-ישראל. בחשבון פוליטי זה הכל משוער ויליד המישאלה בלבד. גם הבטחון, כי הכוח המנצח יבחר דווקא בנציג זה ולא אחר, אינו אלא פרי השערה. בחשבון זה יש רק נקודה ודאית אחת. ודאי הוא רק הנזק הטמון בחיק הפילוג להגמור ניה של תנועת הפועלים בעם ובמדינה היהודית; ודאית רק הסכנה לעיצובה הסוציאליסטי של דמות החברה היהודית החדשה אשר הקום בארץ-ישראל. האמנם הכרח הוא שתהיה טעות אנושית לגזירת-גורל שסופה בכיה לדורות?

תו של דבר, הן לא היתה השיטה המארכסיסטית מעולם משהו מסייג ומוגדר באחידותו המוחלטת — קל וחומר בימינו. גוונים ובני-גוונים בה, וכל עוד לא נאמר במפורש לאיזה מגוונים מתכוון הדוגל בה — „מפלגת הפועלים המאוחדת“ אינה אומרת זאת, וכנראה גם אינה יכולה לומר, בגלל היותה מפלגה „מאוחדת“ — עשויה שיטה זו להקיף כמעט את כל זרמי המחשבה שבתנועת הפועלים הסוציאליסטית בארץ-ישראל. ולא זו אף זו: איחודן של שלוש המפלגות שם קץ לחלומות האואנגרדיסטיים בארץ-ישראל. שתיים או שלוש מפלגות קטנות, שכל אחת מהן רואה עצמה כחלוץ העובר לפני המעמד, יכריזות להתקיים זו בצד זו ולהתחרות זו בזו. ויכולה קבוצה אואנגרדיסטית לפעול בתוך מפלגת המונים דימוקרטית רחבה ולחתור לכיבוש הרוחני (י. טבנקין אמר לפני כמה שנים, בויכוח עם „השומר הצעיר“ במועצת הקיבוץ הארצי במשמר העמק, כי הבולשביקים לא הקימו מפלגה נפרדת, אלא הם פעלו בתוך המפלגה הסוציאלידימוקרטית הרוסית עד שהיו בה לרוב). ואולם האפשר לשלוש מפלגות אואנגרדיסטיות להתאחד למפלגה גדולה אחת והחלום האואנגרדיסטי מתקיים בידן בתומתו?

מגמת הצירוף אשר הקימה את „מפלגת הפועלים המאוחדת“ נובעת מן ההערכה הפסימית, כי אין מנוס ואין מפלט מן הפילוג בתנועת הפועלים בעולם. האיחוד החלקי אשר הוקם יותר משיש בו יצירת מפלגת פועלים „שמאלית“ בארץ-ישראל, שדרכה הנבדלת מחייבת את פרישתה מן הרוב ה„ימני“ של תנועת הפועלים, יש בו הכנה מסגרת מפלגתית לתקופה כשהתפתחות המשוערת של תנועת הפועלים בעולם ובארץ-ישראל תכניס למעגל הפילוג החריף גם את המדינה היהודית. וכי מגמת התפתחות זו ודאית היא? הניגודים בין הגושים הגדולים בעולם מחר ריפים והולכים, לכאורה, ועמם מעמיק גם הפילוג בתנועת הפועלים. אך לא מן הנמנע הוא, שבסופו של דבר תגברנה מגמות התפיסות בין המעצמות; והן יתכן, לפחות, שהתקדמות ההלאמה באנגליה והחרפת הניגודים המעמדיים באמריקה תקרב לבבות בתנועת הפועלים ותמנע החמרת היחסים בין גושי המדינות.

אולם אם גם נניח שהפרוגנוזה של „מפלגת הפועלים המאוחדת“ לגבי ההתפתחות בעולם היא נכונה, כלום מתחייב ממנה בהכרח הגיוני

תמורות נוקבות בעם היהודי

יעקב לשינסקי

רים, שהביאה לידי התמוטטותן של שלוש קיסרי רוסיה מרובות-אוקלוסים (תורכיה, אוסטריה-הונגריה ורוסיה) ולידי התפרקותה המדרגת של האימפריה הקולוניאלית הבריטית, הרינו חוזרים ונכנסים לתקופה של הרכבה ואינטגרציה חדשה, תקופה המגדלת טיפוס חדש של קיסריות מרובות-עמים, דוגמה מובהקת לטיפוס חדש זה היא רוסיה הסוציאליסטית, שבה מרובה, כמובן, תלותם הפוליטית של כל העמים הקטנים באינטרסים של העם הרוסי, אך ניתנות להם האפשרויות הרחבות ביותר להתפתחות לאומית. דוגמה אחרת לקיסרות מודרנית היא בריטניה והדומיניונים. וכן יש מקום לדבר על מידה של ייצוב לקראת אחדות בין מדינות יבשת אמריקה, מקום שארצות הברית הן ראש המדברים מן הצד הפוליטי. המדינות בנות-חורין הן בתחום השליטון הפנימי וההתפתחות הלאומית, אך לא הרי חשיבות סעיפי התחיקה וההסכמים המדיניים כהרי חשיבות יחסי-הכוחות הממשליים. ואף על פי ששליטתה של וושינגטון בארצות אמריקה הדרומית והתיכונה אין להשוותה כלל לשלטון מוסקבה בריפובליקות הסוציאליסטיות השונות, הנה למעשה דומה מעמד-הדברים בשתי המדינות. דומה הוא בשני פרטים: בפרט היחסים המדיניים עם כוחות-חוץ ובפרט ההתפתחות הלאומית-התרבותית — הגבלה בפרט ראשון וחופש בפרט אחרון.

חופש לאומי יחסי זה, המשתרר בכל העולם כולו ומשבץ את העמים הקטנים במסגרתן או באזור השפעתן של אימפריות גדולות; סינתזה זו של השעבוד מלשעבר והעצמאות המדינית שלאחר-כך — היא אחת הערוכות הנכבדות לקיומה של המדינה היהודית הקטנה. איזה הדרך תשובץ המדינה היהודית במסגרת יחסי הכוחות בין המעצמות, וכיצד בכלל יחלקו ביניהן המעצמות הגדולות את העולם ויארגנוהו באופן שיוכל להתקיים, קשה כמובן לשער, גם לא נשגה בהשערות כאלו. חשוב הוא, שהמיעוט היהודי בן-בליה-ארץ, זה יוצא-הדופן הלאומי המופלג שבעולם, שולב סוף סוף בתהליך ההיסטורי הגדול,

שתי תופעות-יסוד מהפכניות הותכות את גורל עמנו לדורות הבאים וממילא גם לכל המשך התפתחותה של יהדות העולם.

(א) היהודים נעשים עם עצמאי, מצד הטריטוריה והמדיניות, ולפיכך בכללים במשפחת העמים העצמאיים, בני ארץ ובני מדינה; נעשים במידה מסוימת תקינים מן הצד הלאומי; חדלים מלהיות יוצא-דופן מחלט, מיעוט לאומי בן בלי ארץ, והוא מעמד אשר כה הרע את מצבם בעולם וכה הדריך את מנוחת העמים.

(ב) היהודים חדלים מלהיות עם אירופי ונעשים בעיקרם עם אמריקני ומזרח-תיכוני, אמריקני מן הצד הכמותי, מזרח-תיכוני מן הצד התרבותי והמדיני. תקופה של אלף שנות היסטוריה רבת חלפות, רצופת הישגים וקרבות לאין מספר, נשלמת ונחתמת לעינינו.

נעמד נא בקצרה על שתי תופעות נוקבות אלו ונראה מה מקומן בדרך-המלך של התפתחות האנושות בכללה ועד מה הופכות הן את גלגל ההיסטוריה היהודית ומכוונות אותה לדרכים חדשות בתכלית.

מאת השנים האחרונות תצוין בלי ספק כתקופת שחרורה הלאומי והחברתי של האנושות. לעינינו הגיעו עשרות עמים לעצמאות פוליטית ובעיקר תרבותית, וכו לאפשרות של התפתחות לאומית. קנו מעמד לאומי ונעשו הותכי גורלם הלאומי. ובתקופה זו עצמה קנו המוני העם, האכזריים ובעיקר המוני הפועלים, לא רק את הזכות לקחת חלק בקביעת דרך התפתחותה של האנושות בכלל והתפתחות העמים בפרט, אלא גם הוכשרו לתודעת עצמם במידה כזו שהם תובעים להם זכות-יחיד לכוון את גורל העמים האלה. ברי, שיש זיקת-קרבה אורגנית בין שתי העובדות הללו, כאן ניחד את הדיבור לתופעה הראשונה — תופעת השיחרור הלאומי.

השיחרור הלאומי ודאי סייגים לו, הניכרים כמין סינתזה של השיעבוד המוחלט מלשעבר והעצמאות הגמורה שלאחר-כך, ניתן לומר ברדאות, שלאחר הדיפרנציאציה של המאה התשע-עשרה ורבעה הראשון של המאה העשר-

והמיעוטים בקיסריותיה מרובות העמים. העמים הקטנים, הפסד עצמאותם המדינית המוחלטת יוצא בשכר שלמותם ואחידותם הלאומית והיגאלם מסיוט המלחמה הלאומית.

במזרח התיכון עומד עדיין תהליך זה בראשית הדיפרנציאציה — בכל המדינות הערביות יש מיעוטים לאומיים, הקמים לתחיה במקביל להתקדמות עמי הרוב. לא נתבא, מה תהיה מגמת הדיפרנציאציה והמלחמה של המיעוטים הלאומיים האלה, ומה תהינה תוצאותיה. דבר אחד ברור, שחלף זה, הן של הדיפרנציאציה והן של האינטגרציה שלאחרי כן, קצבו מהיר יהיה מאוד — לנגד עינינו דוגמת אירופה, וודאי ילמד מהן הרבה. כיצד תתיחס ותזקיק עצמה המדינה היהודית להאבקות זו ולהתגבשות עמים קטנים ועצמאיים פחות או יותר בחסותה של חטיבה מדינית גדולה — אף זו בעיה בת חשיבות ראשונה למעלה, לפי שעה — הדברים הם בבחינת חומר היולי, וקשה להגיד דבר, ואולם ברור שיהא עלינו לנהוג זהירות יתרה בעשיית חוזים ובשילובי אהדה.

מה מהלך הדברים ביבשת אמריקה, שבה מרוכזת למעלה ממחציתה של האומה היהודית גם שם סופנו מיעוט לאומי האחד והיחיד. עמי אמריקה, הגדלים ומתגבשים לעינינו, לא ירשו בשום פנים כי תקום בעיה לאומית — ויתכן שאף לא יהיו צריכים לכך. שכן כל חטיבות המהגרים הלאומיות כננתן מלכתחילה לנתר על לאומיותן הישנה ולהתערות באומה החדשה. הן בארצות הברית על עשרות חטיבותיה הלאומיות לשעבר והן בארצות אמריקה הדרומית ואמריקה התיכונה, מקום שהערב האתני אינו רב־פנים כל כך, אין להבחין בנטיה כלשהי מצד איזו חטיבה לקיים את צביונה הלאומי ותרבותה הלאומית ולהמנע מזהשתרשות באמצעות הלאומיות החדשות.

היהודים גם כאן יוצאים מן הכלל: ביודעים ובלא יודעים, בכונה ושלא בכונה, משתתפים הם בעול דאגת קיום האומה. הרגשה זו אינה ניכרת בקרב העמים האחרים, שהרי קיומם הלאומי מובטח אם פחות ואם יותר. לכשתקום המדינה היהודית ודאי ישתנה מעמד־הנפש של יהודי הגולה — כלפי חוץ יחמטנו הגימוקים ותפחת ההצדקה לשאיפתם לקיים את אפיים הלאומי ולא כל שכן את לשונם ותרבותם הלאומית. כלפי פנים — כלפי מצפונם הלאומי —

המביא את כל העמים הקטנים לכלל חירות לאומית יחסית, חירות שיש בה משום אפשרות שלטון עצמי לאומי והתפתחות תרבותית. ברי, שבעית ההשתייכות — או ההיקלעות — למס־גרת או לאזור מדיני של מעצמה זו או זו היא אחת הבעיות הסבוכות והחמורות ביותר אשר נכונו למדינה היהודית. אך בפרט זה מצבנו כמצבם של עשרות עמים קטנים אחרים — אולי קשה יותר ממצבם, מהיותנו חלשים וצעירים יותר, ואף על פי כן לא עוד אבר מדולדל באורגניזם האנושי.

כך כלפי חוץ, אך הבעיה מורכבת וחמורה יותר כלפי פנים. במדינה היהודית העצמאית לא יהיה לפי שעה אלא מיעוט קטן מאוד של העם היהודי — כששה אחוזים. ואפילו נניח, שמן הצד הכלכלי יהיה בידנו להעלות לארץ־ישראל במשך עשר שנים משישים־ששים אלף יהודים מדי שנה בשנה, עוד ישארו בחוץ לארץ למעלה מעשרה מיליון יהודים, שהם למעלה משמונים אחוזים מכלל העם היהודי. עתו יושבים בחוץ לארץ תשעים וארבעה אחוזים, אלה מפורזים ומפורזים על פני כל היבשות, נחיתים בתשעים מדינות ומעלה ונתונים, איפוא, להשפעת כל מיני אקלימים וכל מיני לשונות ותרבויות.

ההתפתחות המתוארת של הדיפרנציאציה והאינטגרציה הלאומית במאה התשע־עשרה והעשרים הביאה לידי התהוות חטיבות לאומיות צרופות. כל מדינות אירופה הקטנות, שאך לפני עשר או עשרים שנה היתה כל אחת מהן ערב־לאומית, כגון פולין, צ'כוסלובאקיה, רומניה, הונגריה, נעשו אחידות מן הצד הלאומי, ואין חצי אחוז יהודים אשר בפולין, או חצי אחוז הגרמנים אשר בצ'כוסלובאקיה, או אפילו 5—6 אחוזי ההונגארים והיהודים אשר ברומניה, בברזיל בעיה לאומית חמורה. והוא הדין בריפוברליקות הלאומיות של ברית־המועצות — באוקריינה שוב אין 25 אחוזים של מיעוטים לאומיים, וברוסיה הלבנה שוב אין מיעוטים זרים מעמדיים שליש האוכלוסים, מן הצד הלאומי נעשו מעור אחד כמעט, וההומוגניות הלאומית הזאת סופה שתשתכלל במהרה — השרידים הלאומיים הקטנים ייטמעו וייבטלו במהרה בחוך הרוב. הבעיה הלאומית, בהינתן בעיה של מיעוטים, שהסעירה לפני המלחמה האחרונה למעלה מארבעים מיליון נפש, כמעט בטלה באירופה, אשר מאות בשנים נשפכו בה נהרי דם במלחמות הרוב

הואיל ותשעים וארבעה אחוזים מכלל האומה היהודית בגולה, אין אנו יכולים להורות היתר לעצמנו לתת כתב-כפרה, אשר כמוהו כספר-כריתות, לרוב זה — ענין-חיים הוא לנו, שיהדות הגולה תהיה קשורה בקשר אינטימי ככל האפי-שר במרכז הארצי-ישראלי, תהא יונקת מהשפעתה התרבותית של יהדות ארץ-ישראל, שיהדות הגולה לא תתנוון התנוונות לאומית, אלא תגדל ותתפתח ככל יכלתה, אך עלינו לתת דעתנו, כמובן, מתוך כובד ראש על הגסיבות הנוצרות עם עליית הגורם החדש — התחיה המדינית בארץ-ישראל.

הבה ונפנה עתה אל הגורם החדש השני: הדלנו מהיות אומה אירופית, בשנת 1840 ישבו למעלה מ-87 אחוזים מכלל העם היהודי באירופה, במזרח התיכון — כעשרה אחוזים ובכל יבשת אמריקה — רק אחוז אחד. עתה — בשנת 1947 — יושבים באירופה כרבע מכלל העם היהודי, ביבשת אמריקה — כ-55 אחוזים ובמזרח התיכון — כ-19 אחוזים.

מספרים רבי-חשיבות אלה מעידים עדות ברורה על עומק ההפיכה שנתחוללה בחלוקתו הגיאוגרפית של העם היהודי וכן בעצם מעמדו של העם הזה, מן הצד הכלכלי, התרבותי ואף הביולוגי, נוספים עליהם שני גורמים, העמידים להמריץ ולהעמיק מהפכת זו במגמה האמורה ולהפחית הלך והפחת את משקלה של יהדות אירופה, ריבוי הטבעי של העם היהודי אינו מתחלק ביחס פרופורציוני אל מספר היהודים בארצות שונות או באזורי חבל שונים, יהודי יבשת אמריקה הם כ-55 אחוזים מכלל העם היהודי, והוא בערך חלקם בריבוי הטבעי של העם היהודי; אך ניכרת בהם נטיה לירידה הגונה בילודה ובריבוי הטבעי, יהודי המזרח התיכון, שאינם אלא 19 אחוזים מכלל העם היהודי, חלקם בריבוי הטבעי של העם הוא למעלה מ-38 אחוזים, כלומר כפליים, וניכרת בהם נטיה לעליית הריבוי הטבעי, אשר לריבוי הטבעי בקרב יהדות אירופה, קשה להגיד דבר מחוסר ידיעות, הילודה במחנות גבוהה, אך שיי עור התמותה אינו ידוע, אולם ברי, שאין הריבוי הטבעי גדול ביותר במחנות — לכל היותר כ-5 אחוזים מכלל ריבוי הטבעי של העם היהודי, והוא החלק החמישי מחלקה של יהדות אירופה בכלל העם היהודי.

שנית, אירופה היא יבשת-יציאה ואילו שני

ודאי יפתח פתח רחב יותר לטמיעה, היסודות הטמועים שבעם היהודי, שמצד הדת רחוקים הם מרחק רב מן האומה, דבקים היו בכמה עיקריים דתיים, כדי לצאת ידי המצפון הלאומי, שלא הניחם בנסיבות חיי הגלות לערוק מחזית האומה, לכשתקום המדינה היהודית, יפתח להם פתח רחב להביא את טמיעתם לכלל סיומה ההגרי יוני ומסכנותיה החברתיות, הן רבים חלקי עמנו, שאין להם כל זיקה לא לעבר ולא להווה של עמנו, ביחוד מהבחינה הרוחנית, מצד הלשון והתרבות, וכן לא מועטים היסודות בקרב השכ"רות העליונות, שמן הצד החברתי נתלשו לחל"ל-טין מגזע האומה ונוח להם יותר בסביבה הזרה, שבה גדלו ובה הם מעורים מן הצד הרוחני, ודאי, שנאת ישראל שומר טוב הוא לשערי ההתבוללות, וכל זמן שלא הגיעה לידי השמדה פיסיית, ניתן לומר כי היטיבה לשרת את האינ-טרסים הלאומיים שלנו, אך הן הוראינו לדעת מה היה סופה של היהדות הרוסית רווית הלשד כיון שגורש השומר הזה, כבר לפני עשרים שנה מצאנו גישואי-תערובת בקרב 25 אחוזים מכלל האוכלוסיה היהודית במוסקבה ובלנינגרד, הדור החדש אינו מתחנך אלא על התרבות הרורית, וודאי לא תהיה לו בסופו של דבר כל זיקה לא ליהודים ולא ליהדות, זה סופה של יהדות, שאך זה לא כבר היתה ענף האומה העסיסי ביותר, ובמדינה שעשרות תרבויות לא-מיות דלות מהתרבות היהודית עלו בה כפורחת, נקל לשער איפוא מה קפצה לה הדרך להתבר-ללות במדינה כארצות-הברית, שהכל עובדים בה בדחילו ורחימו אומה אחת, לשון אחת, תרבות אחת ורוח אחת, אילו נאסרה בה האנטי-שמיות או אילו עברה ובטלה לחלוטין.

מצד אחר, עתידה המדינה היהודית לחזק את היסודות הלאומיים בקרב היהדות בכל העור-לם כולה, לשונות יתר ממשות ומחששות ללאומיות היהודית ולהגביר את השפעתה ביחוד בקרב הדור הצעיר, וממילא להביא לידי גידולם של מוסדות התרבות הלאומיים.

היוצא מדברינו, שסופנו להוסיף ולהיות יוצא-דופן בעולם — האומה היחידה בעולם כולה, שמיעוט מיעוטה בארצה ורוב רובה בנכר, פיזור שלא היה דוגמתו בכל דברי ימינו, וזה בזמן שמיעוטים לאומיים עבר זמנם, ובעולם ניכרת הנטיה להצטרפותן של אומות בעלות עצמאות יחסית, אך אחדות מבחינה לאומית.

כשלשתם הוא הקיבוץ הארץ-ישראלי, הן בזכות ריבוי הטבעי הגדול, היותו קולט עליה גדולה של בני-נעורים והן בזכות תרבותו הלאומית האחידה, אכן מרובים בתוכנו בעלי-גמרא, ואם גם אינם בקיאים ביותר בגמרא, הגורים גזירות שוות ומקישים בלב קל מן העבר, שהיהודים לא נבראו אלא לחיי גלות, וכן יהיו לעולם, ולומדים הם קל וחומר: — מה שלושת מיליוני יהודי פולין הקימו מרכזי-תרבות, שפירנס שאר קיבוצי-יהודים מפורדים ומפורדים — חמשת מיליוני יהודי אמריקה לא כל שכן, הללו יקבלו לידם את ההנהגה הרוחנית של יהדות העולם, התשובה האמיתית לבעלי סברות אלו תימצא בנייתח מפורט של התנאים אשר בהם היו שררי ים קיבוצי היהודים באירופה ערב השואה והתנאים אשר בהם שרויים בימינו יהודי אמריקה ויהודי המזרח התיכון. על טיבם של התנאים החדשים, שנוצרו לאחר השואה, לא יעמידנו אלא ניתוח המצב בכל ארץ לעצמה. רק אם נקבל ארצות יחידות בעלות קיבוצים יהודיים גדולים וכן גושי ארצות אלו לעומת אלו, נראה ברור את ההבדל העמוק שבין אירופה לפני המלחמה ובין ריכוזי יהדות העולם בימינו מבהי-נת התנאים והאפשרויות לחיים לאומיים וצורות חיים לאומיות.

המרכזים האחרים הם מרכזי כניסה. במזרח התיכון ארץ-ישראל לבדה היא ארץ-כניסה, ובאמריקה כמעט כל הארצות, אך יש לזכור גם זאת, שמאירופה יהגרו בלי ספק בשנים הקרובות מאות אלפי יהודים, ובעיקר הצעירים, עזי-הרוח והבריאים שבהם, כלומר היסוד הפורה יותר. לא אתנבא עד היכן תגיע ירידתה של יהדות אירופה — ירידת שיעורה המספרי הגרור בודאי גם סידרה של ירידות אחרות מצד הריבוי הביורי-לוגי, ההשפעה התרבותית וכו'. ארצות אמריקה הן ארצות-כניסה, אך עוד לפני מלחמת העולם השנייה קלטה ארץ ישראל לבדה כמשך כמה שנים מהגרים יהודים לא פחות משקלטו כל ארצות אמריקה כולן, בשנים הקרובות ודאי תגדל העליה לארץ ישראל כדי כך, שתעלה בהרבה על ההגירה לארצות אמריקה, וביחוד שהאחרונות אינן פותחות אלא כסדק, שרק זרי-זים וממולחים עשויים לעברו. הגירת המונים גדולה לאמריקה בשנים הקרובות אין להעלותה על הדעת.

הנטייה ברורה, איפוא: יהדות אירופה מפנה את מעמדה ההיסטורי לארץ ישראל, לארצות המזרח התיכון ולארצות אמריקה, לא כאן המ-קום לעמוד על חלוקת התפקידים לשלושת הגושים הללו ביהדות בימינו, ברי, החוק והחיוני

„מי האיש הירא ורך הלבב“ — כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי מלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה יישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה כלתמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויסנה מכל דבר למלחמה.

וכל המתחיל לחשוב ולהרתר במלחמה, ומכהיל את עצמו, עובר בלא תעשה, שנאמר „אל ידך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם“, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלוין בצוארו, ואם לא ניצח, ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כפי ששפך דמי הכל, שנאמר „ולא ימס את לבב אחיו כלבבו“, והרי מפורש בקבלה: „ארור עושה מלאכת ה' רמיה“ ו„ארור מונע חרבו מדם“.

וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי עולם הבא, שנאמר „כי עשה יעשה יהוה לאדוני בית נאמן כי מלחמות יהוה אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך.“

רבי משה בן מימון

(משנה תורה, הלכות מלכים, ז', ס"ו)

טורים צבאיים

לבדיקת יסודי המערכה

אלעזר גלילי

העברי, אשר יבטיח את קיומו ועם זה ישמש אבן-שתייה למדינה שתקום. ואולם מכאן מתחייב מאמץ רבי-צדדי וכולל, אשר ספק אם ציבורנו, על שכבותיו השונות, כבר עמד על מלוא היקפו, ואם מוסדותינו כבר מיצו את כל המסקנות שחובה להסיקן — ולהטילן על הציבור — בעוד מועד. אכן מציאות זו אינה ניתנת לשינויים קלים ומחירים בכל הנוגע לשטחי התפסותה הסטריטוראלית של האוכלוסיה העברית; אך יש ויש מקום להעתיק במהירות יחסית את מרכזי-הכובד המספריים שלה. מכאן יסיק דור בוני המדינה, את הפץ-היים הוא, מסקנות נזקבות מאוד, קצב גידולנו ומגמותיו, העול שנצטרך לשאת בו, כדריה ומוסדותיה של מדינתנו הדימוקרטית והחפשית, כל אלה אי-אפשר שלא ישקפו את צרכינו ותנאינו המהפכניים, הן מבחינה מדינית וארגונית, הן בכל הנוגע לחינוך ולבצרון הרוחני, והן מבחינה טכנית ומשקית. בארץ-ישראל „דרימדינתית“ זו, שגבולותיה הוצבו בליי-קאנסטס ושבהכרח יהיו הבסיס לכל מדיניות ציונית בת-מש, אי-אפשר יהיה לאחוז באמת-המידה המסורתית של „כושד הגנת גבולות“ ושל „עורף מובטח“, לשם בחינת מעמדה והיוניותה של המדינה העברית, המסתח לאלה ימצא איסוף במשקלה הסגולי, במספר אנשיה וטיב סגולותיהם, במעלתה האנושית והתרבותית, בדינאמיות הפנימית שלה, שאינה מכוונת לאכספאנסיה טריטוריאליית ואינה נזקקת לה להצדקת-קיומה בקצב אינטנסיבי של היי-שלוט, ובמשטר-מגן עממי, מתקדם.

גיאוגרפיה ישובית מבוהרת אינה חידוש בדברי ימי ישראל בארץ-ישראל, ובעיות העבר הרחוק אך צצות לפנינו בשינוי צורה — גם בשינוי מקום. תסופת הבית השני מצאה כמה גושים של האומה היהודית שהיו מרוחקים ורחוקים מן המרכז. מסעותיו של יהודה המכבי לגליל ולעבר הירדן ביטאו מציאות זו. מלכי החשמונאים טרחו לבנות „גשרים“ ישוביים, אזור בית-שאן בימי המרד הגדול לא היה שונה כל כך, מבחינת תחומי אוכלוסים (ומבחינת ערכי-התחומים), מאזור בית-שאן בימינו אנו. מצב זה הוליד, כמובן,

כמה וכמה מן המושגים המקובלים על מלחמה טעונים בדיקה בשעה שמדובר במלחמת הישוב היהודי בארץ-ישראל. הן לא בהגנת הארץ אנו עוסקים. הארץ כחטיבה גיאוגרפית אחת, בכל היותה קטנה וצרה למדי, יש בה כדי לשמש נושא לחישובים אסטרטגיים בנוסח המקובל — של אורך גבולות וטיבם. של תזית ועורף, של „עומק אסטרטגי“ ולו גם מוגבל. אולם הישוב העברי, המהווה איים גדולים וקטנים על מפת הארץ, שקצתם מחוברים על ידי „פרוודורים“ וקצתם בבחינת איים מוחלטים, — הגנתו פורצת גדרה של המחשבה הצבאית המקובלת.

מחדשי הלכות צבאיות במלחמת-העולם השנייה נמנו וגמרו, כי הקיץ הקץ על מושגי „חזית רצופה“, כי מעתה תשלוט התפיסה של „הגנה היקפית“ על כל נקודה ועל כל אזור מוגן. חידושי-תורה אלה אמנם הורגמו לא אחת ללשון המעשה (ה„קיפודים“ הגרמניים ברוסיה, ה„חיכות“ הבריטיות במדבר המערבי, וכיו”ב), אך לכלל שיטה לא הגיעו. ואילו המציאות הגיאוגרפית-הישובית של ארץ-ישראל יש בה משום הגשמת ציורי דמיונה הנועזים ביותר של „האסכולה ההיקפית“, המושג של „אגף“ — קצה-חזית, מימין או משמאל — אין לו כמעט משמעות של ממש בתנאינו, להוציא מקרה ישובי-חוף מסוריימיים, כמעט כל כברת-חזית אצלנו שני אגפיה „נפגשים“, באותם האזורים, שבהם מתלכדת שורת ישובים לגוש הגנתי — מהווה היא, לרוב, שרשרת שחליותיה אינן רחבות ביותר, הניב השגור „אין כאן עורף, הכל חזית“, אשר מלחמת-האוויר הפכה אותו למציאות אכזרית לגבי יושבי ערים באירופה בשנות 1939—1945, מתפרש פירוש חדש, וכלל לא על דרך המליצה: הכרח הוא גם בהתגוננות פעילה (להבדיל מענייני הג”א) של האוכלוסיה בהמוניה מפני אויב-שכן, שרשרת-המגן נבדקת לכל חליותיה, ה„קדומניות“ וה„עורפיות“ גם יחד, ועמידתה במבחן מותנית כאן בעמידת כל חוליה.

כך היא המציאות. ראייתה כמו שהיא — תנאי קודם להתגברות עליה, ולביצור מעמדי-מגן ליישוב

כתיקונה, שאינה מסייגת בסייגים הקיימים בארץ ישראל, כי חלילה לו למצביא להחזיק בשחיתות קרקע שאינם הכרחיים, המכבידים על מערך הכוחות הכללי, אלא ראוי לו להיות מוכן לוותר על שטחים ונקודות, אם הויתור הוא הכרחי לעריכת חילו להתמודדות. כלל זה אין בו, ביסודו של דבר, ממשות בתנאינו אנו — פשוט, משום שאין ביכלתנו ברוב המקרים, לקיימו. כבימי ערב תל חי, עדיין אנו משועבדים לשאלת השאלות: „אם נתחיל בעזיבה — עד היכן?” אין אלה אמיתות שברגש בלבד. הנחות יסוד הן, ומהן תוצאות צבאיות. מהן נובע צו אי-הפינוי, ההכרח להתבצר ולהתחפר בכל מקום, להחזיק מעמד גם במנותק; ומהן נובע גם הצורך בחיל „המחלק” לכל קבוצה של ישובים פזורים.

הגנה מרותקת ונוקשה כל כך על כל ככרת ארץ וכל נקודה מולידה את ההכרח במלחמת-עמדות ממש מול התקפה; ההיאבקות על גבעה שבקרבת-מקום, על בקעה אחת של „שטח מת” בסמוך לשוב, הוסכת מערכת-גורל לאותו מקום ולמגיניו. בועיר-אנפין, הרי זו מלחמת-עמדות מובהקת לא פחות מבחינת המערב בשנות 1914—1918, אך יש שהיא גם „היקפית”, תוך כיתור אויב ועמידה עד הסוף, בצפייה לעזרה מחלצת. ביכלתנו לארגן שיטת-הגנה כזאת, משולבת בסידורי עזר ותגבורת אזוריים, מותנה סיכוי הצלחתנו.

הרי זה, שוב, בחילוף צורה ותנאים, הציוני שנשמע מפי יוסף טרומפלדור: „לעמוד עד קצה היכולת”. אז הוסיף טרומפלדור: „כל זמן שלא יבואו בתותחים”. הפעם נוסל הסיג — וממילא גובר הציוני של בצרון מוקדם, של התחפרות, של סיגול הישוב שב„חזית” לכל מצב צפוי.

• • •

עמידה כזו היא תנאי מוקדם, אך לא די בה. רחוקה היא מלהשיב תשובה המניחה את הרעת על שאלות הגנתנו ונצחוננו, מועט שכרה ומועטת תקותה. בד בבד עם מלחמת המגן המרותקת לשוב ולקרר קע, העיקשת, הפוזיציונית באופיה, הכרח הוא כי ירבה כושר התנועה הוויגוק, האם פירוש הדבר שמלחמתנו תוכל לשאת אופי „פרטיזני” מובהק?

ודאי שלא. סגולתו הראשונה של הפרטיזן: יש בידו להפקיר שטחים, לנרוד ממקום למקום מבלי להיות כבול להגנה על נקודה מסוימת דוקא. אפשרות זו, כמבואר, אינה בידנו. מדובים מדי „בסיסינו החיוניים”: כל נקודות הישוב, מכאן מתחייבת עוד מסקנה: הפרטיזניות כשיטה — לא; הפרטיזניות כטכניס — הן, חילול קלים וניידים, מיבצעי לילה, צליחת שטחים קשיים-עבר במפתיע, הופעת

מקומות תורפה רבים. אך אין ספק בדבר, שלקח העבר מכאן ורמתו הטכנית של זמננו מכאן מאפיינים סתימתן של הפרצות הידועות מגי'קדם.

אך מעל לכל ההבדלים בולטים הצדדים השווים שבצרכי התקופות: גושי ישוב נפרדים ו„גבולות” סביב להם. מהיבטים כוננותם של כל איש ואשה בכל מקום. אכן חיל המגן המקומי והאזורי לובש בתנאינו צורה שונה לחלוטין מזו שיש לו בארצות-המערב, ה„חר-לאומיות” בהרכבו, ואפילו בדור של נחיתות צנחנים, מאידך, אם אי אתה רוצה שהאויב יעבור לו מנקודה לנקודה ומגוש לגוש, על מנת לתקפם בנפרד, ולאספם כאסוף ביצים עזובות — חובה עליך לקיים כוח מרכזי ובעל-עצמה, המאפשר גם תגבורת מוכרעת לכל אזור מותקף, גם נטילת יזמה במצבי מלחמה („מלחמת” במשמעותה המובהקת, שאין לסניה אלא שני צדדים). כך, ביסוד, היה הדבר בימי ההשמונאים, כך, בתוספת ארגון, שכלול היקף, מוכרח הדבר להיות גם כיום.

גם מושגי הגיוס, ככל שהם שאולים מעמים ומדינות כתיקונם, נטולי ממשות בתנאינו, מתרחב עד מאד מספרם של נושאי-הנשק; ולעומת זאת, משתנה אחוזם של אלה המשמשים צבא-שדה מרכזי, ללא ריתוק למקום. אין לך עם בהיסטוריה החדשה, להוציא אולי את הבורים, שנדרש בהיקף כזה לשאת נשקו גם בביתו. גם ההבחנה „אורח בביתך וחייך בצאתך” פקע כוחה לגבי הלק גדול מאד מן הישוב, מספרי הגיוס המרוכז שוב אינם מבטאים את היקף מאמץ-ההגנה הרצוי, ואף המצוי. אמנם עובדות אלו יש בהן משום הגבלת החיל המרכזי; אך ככל שהחיל הזה, אשר לו משפט הבכורה, נשען על רשת בסיסים ענפה ומשתלב שילוב פעולה בחילות-המגן המקומיים, עצמתו גוברת ואפשר הפסדו יוצא בשכרו. מפה ישובית והגנתית זו, ומיבנה מוכרח זה של כוחות-המגן היהודיים, מה ציוויים מתחייבים מהם מבחינת מגמות המלחמה, תכניות הפעולה הצבאית וכללי הנהגה הטכסיסיים של הישוב? רבים התנצחו בהלכה: „אורח-מלחמה פרטיזני או סדיר”, „גיידות או חזית יציבה” וכיוצא באלו — מפת הישוב, התנאים הפוליטיים של קיומו, המציאות הנפשית של הישוב והעם בגולה, גוזרים גזירות מוחלטות החוצות על סני ויכותים אלו. אין אסטרטגית-המגן שלנו חפשית כל עיקר, ליתר דיוק: יש בה מידת חופש לגבי פגיעת האויב; אך אין בה כל חופש לגבי נסיגה, או פינוי במחשבה תחילה. ספק אם יש עוד עם או חיל שיהיה כפות כל כך לכברות-ארץ מצומצמות ולישור בים קטנים ומפורדים, כלל גדול בתורת אסטרטגיה

חיוניים; ויש לעשות הכנות של ממש — הן מבחינת הבניה וסיבול בנינים, והן מבחינת הכנת הנפש — על מנת להפוך אוורירי עיר שלמים להטיבות עצמאיות להתגוננות ולהסתערות; ויש להחיש את ההכנות לקראת מצבי הרעשה ממושכת, הקמת עורקי-תנועה מחוברים בתוך הישוב ו"שריון" כמה מצרכיקים ראשוניים. הרבה ממה שהחטרנו אפשר גם בלעדיו, אך היה בו כדי להקל. עלינו במקצת את סבלה של המערכת. רב מזה חלקם של הדברים הניתנים לתיקון, אם נהגור כל כוחותינו ונזכור כי בשעת סכנה גדולה יש הצדקה גם לתשלומי ביטוח גבוהים מאוד, לשמירת ה"יש" שלנו לימים הבאים.

היש מקום לסיפוקימה בשעה שאנו באים לסכם סיכום צבאי פיוח את לקח החדשים האחרונים? אם נצמצם מבטנו ל"קו הראשון" של הגנתנו — ישובי-הספר ואנשי-העמדות — הרי החשובה: הן, אך אם נבוא לדון בכוננות הכללית של הישוב לקראת הבאות (ובהרבה מקומות — לקראת יום מחר או מהרתיים) ואף בהגברתו וביצורו של אותו "קו ראשון" — אין מקום לשאנונות ולקורת-רוח.

רוב רובו של הישוב עדיין אינו דרוך ומצויד כראוי — בחומר וברוח — לקראת הסכנות הנשקפות לו. לא מהעדד רצון או מסירות, אלא מהמת פיגור החביעה אחר הצרכים האמיתיים, מפני מיעוט המסגרות להפעלת הכוחות המצויים, ומפני צמצום ההדרכה לעומת הצרכים (ולפרקים משום ריבוי סמכויות בלתי-מוגדרות, הסומכות זו על זו יתר על המידה). ימי מלחמה יפים לשתיקה בכמה תחומים. אך במה דברים אמורים, כשכלל זה אינו בא לחפות על תקלות ופגמים. על הרכה מאלה חובה לדבר בפומבי גם בימות מלחמה. הולוול בחובה זו סכנה טמסית יש בו לסיב מאמץ-המלחמה ולשלימותו. שנתה הראשונה של מלחמת-העולם השניה היתה לקח הגון בחשיבותה של אותה טובסטנציה מכרעת ששמה: זמן. סיסמתן של מדינות-המערב: "הזמן פועל למעננו" — נתפרשה בשניות-יתר עלידי אישי-כלכלה אנגלי שאמר: "הזמן פועל למעננו" — כשאנו משתמשים בו מלוא השימוש; ואמנם אימרה זו כותה יפה אך במלואה. מה שנעשה יש בו, מכל מקום, ערובה נאמנה להצלחת המאמצים. עשינו אולי יותר מההיו עושים עמים בעלי-מדינות באותו פרק-זמן וביחוד באותם התנאים. הגיוס עשה חיל, וכבר נראית ברכתו. בצרוננו הכללי של ישובנו שופר, בשורת נעורינו נתגלתה בכל תפארתה. כל אלה נתנים יסוד להמשיך. תגשמתו הדחופה של המשך זה היא תמצית הלקח של הפרק הראשון למערכת.

סמע באגפו ובערפו של האויב, הסתננות נועזת בין גושיו, תבלה בעורקי תעבורתו, עזרה לבתרי-חיות מותקמים מתוך שיתוף עם מגיניהם — אלה ואלה בין האפשרויות והציוויים אשר לפני שלוהות התנועה והמהלומה בחיל-המגן העברי.

אכן אלה השניים — ההגנה התקיפה על המקום והפעולה הנועזת נוסה קומנדו — היו שני הגילויים של עמידתנו ברכע-השנה הראשון למלחמת המדינה העברית. אין להניח כי מלחמה זו תוכל להסתפק בשניים. התפתחות המלחמה, והסתלקותו המודרגת של "הצד השלישי", יעלו ויביאו כוחות-מגן מרוכזים ומקיפים יותר, והם יפנו לאזורים שבהם תהיה צפויה היאבקות שבהכרעה. לאלה, בצד שני הגילויים ההם, הנוכרים, ואף הם במהדורה משוכללת ומוגדלת — תינתן רשות-הדיבור בשלב המכתן החמור ביותר.

• • •

בחדשי המערכה הראשונים ניתן לנו לראות ברור את שני הפנים של מטבע עמידתנו — זו המרותקת אל המקום, וזו ההורסת אל מערכות האויב. ברוב גילוייהם לא הכיזבו ולא סתרו את הנחות-היסוד למלחמתנו. עתונותנו היומית הרבתה לדוש בפרטים אלה, וביחוד כדרמטיים שבהם, כקרבות גוש עציון, יחיעם, טירת-צבי, אכן תקיפות ואורך-רוח במידה לא פחותה מוז נדרשו גם במצבים של הסגר טמושך, זרוע מארבים לתחבורה והתקפות על נקודות, כנגליל העליון ובנגב. אך אמת היא שהקרבות הזכרים הדגימו במובהק את תכונת ההופעה הממושפעת והמתואמת, אשר היא אולי גדול יתרונותינו במערכה הצבאית גרידא. ועוד: הופעה זו יש לה לפרקים השסעה מכרעת בהגנת מצודות ישוביות נידחות. עיין: כפר אוריה, כפר סולד, ועוד בצפון ובדרום.

הצד השני של המטבע — כושר התדירה למרחק והפגיעה במקום לא-צפוי — נזדקר בבהירות בהתקפה על כפר סעסע, בלב השטח הערבי של צפון הגליל המערבי, על גבול הלבנון, ובצומת שני עורקי-תחבורה עיקריים של הכנופיות. מעשה סעסע היה עד היום המוסת החותך ביותר, שאין עוד כוחנו צמוד לרצועה הגיאוגרפית הצרה של ישובינו.

הרבה החמצנו בטרם היסתח המערכה. לא מעט החמצנו גם בתרשיית הראשונים. אך הלילה לנו לדחות את מילוי החסר אף לשעה אחת. יש להחיש ארגונו והכשרתו של חלק מכוו-האדם שלנו לצרכים שונים המשמשים תוספת וסעד לחזית הלוחמת; יש לערוך מערכת ארגון כוללת של הישוב לא רק למלחמה רבת-י, כי אם גם לכל מצור ומיצר מקומי; יש להגביר ריכוזם ו"ארגונם" של כמה מצרכים וחמרים

במזרח התיכון

בריטניה והמזרח הערבי

י. שמעוני

היה נראה לנו רצוף, ללא סירוגים כלשהם, אלמלא הצלחתה האחת של בריטניה: לעקור, אחרי עמל רב, את השלטון הצרפתי מן המזרח הערבי, ולפרוש את רשתה ההולכת ונקרעת בכל זאת, גם על סוריה והלבנון. זוהי, כמובן, הצלחה כלפי היריב הצרפתי, לא כלפי ה"ידיד" הערבי. המנהיגים הסוריים והלבנוניים היו פרו-בריטיים כל עוד היתה המלחמה ביניהם ובין צרפת והבריטים עומדים לימנם במלחמה זו; מכיון שסולקו הצרפתים, כמותם כיתר הערבים.

בקו הנסיגה הבריטי לא חל כל שינוי יסודי גם אחרי 1941. בשעה שניתן לבריטים לעמוד על טיבה של הידידות העיראקית, ולאחר שעמדת בריטניה במזרח ניצלה רק בזכות הבסיס הצבאי שהצליחה להחזיק בו, בחוזה פורטסמות ויתרה בריטניה על כל בסיס, על כל עמדה-שליכות, תחת אלה — מועצת הגנה משותפת, היאום שבעצה, זכויות לשעת מלחמה, במשא'ומתן היו, כנראה, הבריטים בטוחים שבפני האיוב-שבעתיה, שאין איש מסופק בוהותו, תהיה עיראק בהכרח נאמנה לבריטניה יותר משתייה לגבי האיוב-לשעבר. ניתנה האמת להיאמר: מחשבה זו יש לה על מה שתסמוך, קרוב לשער שמדינאי עיראק רובם חוששים מפני הדירת רעיונות — ולא כל שכן מפני השתלטות ממשית — מן הצפון, אך האם יתבטא החשש הזה כשמירת אמונים בשעת מבחן? דבר זה מוטל בספק רב, ואפילו נסיה דעתנו מן האפשרות שזרמים קומוניסטיים בעיראק עלולים להתחזק ואף לבצע בשעה שתבוא עזרה מן החוץ.

הקו השני שהובלט בהירות במשא'ומתן הבריטי-העיראקי הוא, שאף ויתוריה המכסימליים של בריטניה, אף נסיונותיה הנואשים לשמור על נסיגה מודרגת ומכובדת — אינם מתקבלים על לב הקהל הערבי, שהרי אינם משיבים את רעבונו הסרימי-טיבי לסימני המאר החיצוניים שברכיבות שלמה ומוסגנת. אמת, אין להניח שהמוני הקהל העיראקי העירוני רגשו והפגינו נגד החוזה החדש מתוך הבנה מדינית מעמיקה ומתוך כחינה מדוקדקת של תנאיו וסעיפיו. מעוררי ההפגנות נתחננו בעיקר למדיניות עיראקית פנימית, מהוך התחרות על השלטון או

זה כחודשיים מנסיים באוין וסקידיו נסיונות מאר מצים — ולעתים נראה, נואשים — להסדיר את מער כח קשריה של בריטניה עם הארצות הערביות. אין ספק שההכנות לפינוי ארץ-ישראל, היא הבסיס האחד-רזן של כוח בריטי ממשי ומגובש במזרח התיכון, המריצו את המאמצים האלה. מיניסטריון החוץ בלונדון מבקש לסיים את המשא'ומתן בטרם ינעל מאחוריו את דלתות המזרח הערבי, למשא'ומתן הבריטי-ערבי הזה, המתנהל בזמן האחרון, שתי מגמות: עשיית חוזים חדשים עם כל אחת מן המדינות הערביות בנפרד; השגת הסכם כולל עם העולם הערבי, כיחידה אחת. החתירה לקראת הסכם כולל גוברת ככל שפוחתים סיכויי החוזים הנפרדים.

עיראק

במשא'ומתן הבריטי-עיראקי, עד סופו העגום והטראגיקומי, נזדקרו יפה-יפה שתי עובדות-יסוד הקובעות את גורלה של המדינות הבריטיות במזרח הערבי: הנטייה הבריטית לזיתורים מכסימליים; ואי-הרצון הערבי להסתפק בהם. המגמה הבריטית, בלי שונם הנאה של דוברי משרד החוץ והאידיאולוגים של "צ'אתאם האוז", היא להעתיק את היחסים הבריטיים-הערביים מפסים של כפיה, בסיסים צבאיים וחילות-מצב בריטיים בארצות ערב, אל פסים של ידידות ו"שיתוף" בהגנה — ללא ערובות של ממש.

קו נסיגה זה במדיניות הבריטית ניכר, לאמיתו של דבר, מסוף מלחמת העולם הראשונה: מכיבוש צבאי ואדמיניסטרציה ישירה — למנדט; ממנדט — לעצמאות על יסוד הסכם ידידות פנימי עם עיראק, ואחר עם עבר-הירדן, בעוד שכלפי חוץ עומד המנדט בתקפו; מכאן אל עצמאות רשמית מוצהרת, שעדיין מרובה בה השלטון הבריטי בפועל, המבקש להטות עצמו במסווה "יעצים"; מכאן אל עצמאות גוברת, שידידותה עם בריטניה מובטחת על-ידי חוזים, בסיסים, צבא, זכויות יתירות; ומכאן — לעינינו, היום הזה — אל ידידות ערטילאית וחסרת כל ערבויות.

תהליך נסיגה זה, המלווה בכל דרגותיו גילויים של רגשות אנטי-בריטיים חריפים מצד המוני הערבים,

או הליגה הערבית. התפרצות זו היתה ביטוי נאמן לרגשותיו האמתיים של הקהל הערבי בעיראק (ובארץ צות אחרות): לשנאת הזרים העזה, ולשנאת הבריטים העזה ממנה; לשאיפה הלוהטת לריבונות מוחלטת מעוטרת ומופגנת בכל סימניה, ושלא תהא מסוייגת בשום תנאים וזכויות או זכויות לזרים, ולא כל שכן לבריטים שאין עוד ככוחם לתת דבר תמורתם — לא הגנה ולא יתרונות כלכליים.

ימי החולין אשר באו אחרי הדרמה עצמה אין חיתוך פרצופם ברור ומובהק כל-כך. נפלה הממשלה — אבל יורשתה אינה עושה רושם יציב ביותר ואין לצפות שתחיה לאורך ימים. בהרכבה ודאי אינה מספקת את שאיפותיהם של מעוררי המהומות. אמנם קבוצת נורי סעיד הפרו-בריטית הורחקה מן השלטון, ויש אף הכנות להביא למשפט את אישיה, ובראשם צאלח ג'בר המסכן, זה השעיר-לעזאול, שאינו ותיק ופעיל בסיעה. אבל גם בקבינט החדש יושבים אישים כארשד אל-עומרי, חמדי אל-באג'י ואחרים, שאינם רחוקים מסיעה זו, על אף הצהרותיהם הקיצוניות. אמנם, הפרלמנט פוזר — אבל מי שסבור שבבחירות החדשות ייבחר פרלמנט חדש באמת ויביא שידוד מערכות, עם חופש מלא למפלגות, רק משלה עצמו.

נתבטל ונקרע חוזה פורטסמות; אבל, בניגוד למה שאירע במצרים, למשל, לא הביא הדבר בעיראק לידי רתיחה כללית וממושכת והצגת תביעות ותנאים קודמים להתחלת כל משא-ומתן חדש. הממשלה החדשה מטעימה, בזכרה את גירל קודמתה, שלא היא תנהל משא-ומתן מחדש, שהרי אין היא אלא ממשלת מעבר, ייבחר פרלמנט חדש והוא יקבע ממשלה מחדשת-באמת. ואולם ברור לכל שהמשא-ומתן עם בריטניה עתיד להתחדש. יתר על כן: משהודיעה בריטניה שלאחר ביטול תמימתה של עיראק על החוזה החדש רואה היא את החוזה הישן של 1930 כשריר וקיים, לא פרצה זעקה של תרעומת והימה כבמצרים. מדינאי עיראק קיבלו את ההודעה הבריטית כדבר המוכן מאליו, והגיעו הדברים לידי כך שעכשיו מתוכחים בעיראק ויכוח נסתר-למחצה, אם לא טוב חוזה 1930 מחוזה פורטסמות!

הוזה אומר: ניתן פורקן לועם ההמונים, נמצא השעיר-לעזאול, נערכה הפגנה מפוארת וקולנית — ואחר החלו המים שבים לאפיקם. המדיניות הבריטית-הערבית חוזרת ונרקמת מאחורי הקלעים, ואולם הלקה לא יישכת מלב רבים: עדי רגע נתגלו, כלאור הברק, כמה עובדות-יסוד מוצנעות: נסיגתה של בריטניה, אירצונם של הערבים להסתפק אף בויתורים מרחיקים, ושנאת הבריטים העזה.

שנאה לשליטים נצטרפו כאן גורמים שונים: חוגי הימין הקיצוני, יורשי רשיד עאלי אל-כילאני והבריו (קצתם נתלקטו, באין אפשרות לגלות את פרצופם, במפלגת אסתקלאל), וקצתם מאורגנים לא במפלגות אלא בקלובים וחוגים סגורים; השמאל הנוטה ברובו להלכידוח קומוניסטיים ופרו-רוסיים (משלוש-ארבע הסיעות והמפלגות הקיינות שהקימו חוגים פרו-קומוניסטיים בעיראק בשנים 1945 ו-1946, לא נותרה — פרט למפלגה הקומוניסטית ה„אמיתית“ שבמחירת — אלא „המפלגה הלאומית-הדימוקראטית“ של כאמל ג'אד-רג'י); ומסיעים בידי שני הקצוות — חוגים ואישים בלתי מרוצים, המתנגדים לשליטים בעיקר מתוך תאוותם הם לשלטון, אך גם ריב-סיעות זה מתעטף לעתים באיצטלה אידיאולוגית-מדינית, על אלה יש למנות את „המפלגה הליברלית“ שמייסדה והרוח החיה בה היה תופיק אל-סוידוי (התפטר ויצא מן המפלגה ב-1947), ומלבדה אישים שונים כג'מיל אל-מדפעי — אישים שאינם נברלים מן הקבוצה השלטת זה שנים בעקרונותיהם המדיניים או בקו התנהגותם כלפי בריטניה (כידוע, היה ג'מיל מדפעי, פרו-בריטי מובהק במשך שנים, נכנס עם הצבא הבריטי לבגדאד, בשנת 1941, אחרי דיכוי מרידת רשיד עאלי, והוא שהקים את הממשלה הראשונה אחרי המרד).

ימים אלו ואחרות בחשו בקדריה וגרמו להסערת הקהל, לביטול החוזה החדש ולהפלת הממשלה. הפלה זו שוב אין פירושה, כמקודם, חילופי-גברא בלבד בתוך אותה סיעה פרו-בריטית ותיקה שתמיד עומד נורי סעיד מאחוריה, אלא תבוסה לכל הקבוצה כולה וצמאן לאישים חדשים, שאין עברם מוכתם כשיתוף-פעולה הדוק מדי עם בריטניה, (אמנם לא נמצאו אישים „חדשים“ בעלי השפעה במספר מספיק, וגם לממשלה החדשה, ה„מהפכנית“, חזרו כמה שנים ידועות), מלבד זאת, אין להתעלם מן האפשרות שאף מבחוץ — ממדינות הליגה הערבית, וביחוד ממצרים — נרמזו להם לשליטי עיראק שהתימת החוזה חיראה כפגיעה בליגה הערבית ובראש וראשונה במצרים, אותו סעיף שמצרים מתנגדת לו זה שנתיים — הסעיף הקובע „מועצת הגנה משותפת“ — היה כלול, כידוע, בחוזה עם עיראק, באוין, שאין דרכו לגלות אי-בטחון, היה בטוח בהצלחת המשא-ומתן עם עיראק ובגמר תחימתו הטובה כל כך, עד שהצויר שהוזה זה ישמש אב-טיפוס לשאר החוזים שיש בדעתו לעשות עם הערבים.

ואף-על-פי-כן אין להבין את התפרצות ועמם של המוני העיר העיראקית אך ורק כפרי מזימותיהם של שונאי השלטון ושואפי שררה ולהצה של מצרים

בעיה המורה שעייכבה את גמר המשאומתן אינה גזכרת כלל בנוסח החוזה. עבדאללה אינו מסתפק, כידוע, בשלטונו של עבר-הירדן בגבולותיו של היום, אלא שואף להרחבת שטח שלטונו בסוריה ובארץ-ישראל (אם גם לא להזכיר את הזון-לבו להחזיר עטרת הג'אז ומפתחות מכה העיר הקדושה לו ולביתו). תכניות וחלומות אלו של עבדאללה מפריעים את שיווי-המשקל הרופף שעליו נשענות הליגה הערבית ותכניותיו האזוריות-ההגנתיות של באַוין. תכנית „סוריה הגדולה“, לדעת רוב המשקיפים, סר חנה בעיני הבריטים, ולפחות לשעה זו. באַוין, לסברת רבים, תבע מאת עבדאללה ויתור על התכנית החביבה עליו, ולא מן הנמנע שעבדאללה היה מוכן לויתור זה.

בעית ארץ-ישראל, מבחינת תכניותיו של עבדאללה נראה גראית מסובכת הרבה יותר. עמדתו של שליט עבר-הירדן, דומה, לא נשתנתה. יש את נפשו לכבוש ולספח אל ארצו את החלק הערבי של ארץ-ישראל המחולקת ולבוא אחר-כך בדברים עם היהודים על תיקוני גבולות לטובתו, וכן על האפשרות שהחלק היהודי לא יהיה מדינה עצמאית ונפרדת לחלוטין אלא יתקשר אל מלכותו בצורה כלשהי של פדרציה. אין ספק שכך רצונו של עבדאללה. הספק הוא לא רק באיזו מידה יוכל לבצע תכנית זו, אלא באיזו מידה יאמין בכוחו כדי לנסות להגשימה.

העמדה הבריטית בענין זה סתומה היא. ויש סימנים שבאָוין עדיין לא החליט על דרכו. היאסור על עבדאללה כל התערבות בעניני ארץ-ישראל — והיישמע לו עבדאללה אחרי הפינוי הבריטי? ואם יתיר לו התערבות, התהיה בכיוון הרצוי לעבדאללה, או שיטיל עליו סייגים — כגון שיפעל מתוך שיתוף עם שאר המדינות הערביות; ויתור גם למצרים, סוריה והלבנון חלקים ממה שיכבוש, או שימסור את חלוקת השלל להכרעתה של הליגה הערבית? או היתן באַוין לעבדאללה חופש פעולה? (ואפשרות זו יש להביא בחשבון. רק אם השיחות הבריטיות עם הליגה הערבית ומדינותיה יעלו הרס ויביאו את באַוין לידי יאוש ויתור על כל תכניותיו הכרוכות בליגה). אפשר שהמדיניות הבריטית במזרח יש בה הכמת שטנים במידה כזו שהיא כבר התוותה קו ברור ומצליחה לשמרו בסוד. אך קרוב לודאי שגם בבעיה זו עדיין באַוין תוהה ומגשש.

שאר מדינות ערב

לא שמענו עד כה מפי דובר בריטי אף הגה, שבריטניה מבקשת להכנס בהתקשרות כלשהי עם סוריה ועם הלבנון. גם דוברים סוריים ולבנוני

עבר-הירדן

עבר-הירדן היא המדינה הערבית היחידה שעמה הצליח באַוין לחתום על חוזה מחודש. אך אין ספק שההנחה הטבועה ביסודם של היחסים הבריטיים-ערביים הלה גם על עניני בריטניה ועבר-הירדן: נסיגה בריטית מודרגת מעמדות שלטון ומפתח, ועצמאות עבר-ירדנית גוברת לאט. אכן, עבר-הירדן מפגרת בהתפתחותה אחרי עיראק ושאר מדינות ערב: השלבים שאלו עברו לפני שנים מספר, עבר-הירדן מתלבטת בהם עכשיו. היחסים שבין עבר-הירדן לבריטניה נתישבו עד כאן כרוח ידידות, וללא הועזעים שנת-נסו בהן עיראק ומצרים. גם הפעם היו שני הצדדים מעוניינים להמשיך במסורת זו, והחוזה החדש נחתם באוירה של ידידות שקטה.

עיקר השינויים והחידושים שבחוזה, לעומת קודמו ממרס 1946, הוא בצמצום זכויותיה הצבאיות של בריטניה: בעוד שעד כה היתה לה הזכות להחזיק צבא מכל הסוגים ובכל מספר הנראה לה, בכל חלקי עבר-הירדן, הרי מעתה תוכל להחזיק, בירושלים, רק יחידות של חיל-האוויר, ורק בשני בסיסים קבועים, עמאן ומפרק. (לימי מלחמה וסכנת-מלחמה דואג החוזה החדש בסעיפים רבים המבטיחים את שליטתה הצבאית של בריטניה במקרה כזה). נוסף על צמצום זה מדגיש החוזה את עקרון השיתוף והשוויון בין שני הצדדים.

מבחינה מעשית אין לראות עדיין שינוי רב במעמדה של בריטניה בעבר-הירדן. אף על פי כן דרושים לעבדאללה הגברה זו בעצמאותו הפורמאלית וצמצום הזכויות הבריטיות והסוואת החסות הבריטית — הן כלפי מדינות ערב, שבעיניהן הוא מוחזק „עבד בריטניה“, הן כלפי קהל עמו הוא. והן כלפי האומות המאוחדות, עצמאותו המפוקפקת היא, כידוע, לרועץ (לפחות בעיני רוסיה), להצטרפותו לאומות המאוחדות. אמנם ספק הוא אם יסתפק הרוסים בשינויים אלה. גם המדינות הערביות ספק אם ישמחו להגברת עצמאותה של עבר-הירדן בצורה זו — ע"י חוזה נפרד בשעה שהן מתנגדות לחוזים נפרדים, וע"י הקמת מועצת-הגנה משותפת בסרבן לכך.

מענינת ההפסקה שחלה במשאומתן לפני סיומו, היא באה, לפי כל הסימנים, לא ביזמת המשלחת עבר-הירדנית, שהיה לה יפוי-כוח מלא, אלא על-פי בקשת באַוין. בהודעה על הדיחוי נאמר בפירוש שהמשאומתן נפסק, עד לאחר ישיבות הליגה הערבית. לפני חתימת החוזה ביקש באַוין לדעת בדיוק מה סרי ישאו מאמצי שליחיו בקאהיר להגיע לידי הסדר כולל עם המזרח הערבי כולו.

העלול להישכח לנוכח הניקה החדשה של אבן סעוד אל ארה"ב. זמנ"מה התנהלו בג'דה שיחות בין שליטי ערב הסעודית והציר הבריטי במקום. אם נסיעתו של האמיר פייצל לבית סעוד ללונדון, לשם סיום המשא ומתן, עוד לא יצאה אל הפועל — הרי הדבר נובע קודם כל מתוך רצון שני הצדדים להימנע מקביעת מסמרות בשעה שדנים בסידור בריטי-ערבי כולל. מענין הדבר שבמ"מ עם ערב הסעודית ועם תימן (וכן ביהסיום עם מצרים, שבהם ידובר להלן) משתדלים כנראה הבריטים להעתיק את מרכז הכובד מן העניינים המדיניים גרידא אל עניינים כלכליים-קונסטרקטיביים. יותר משמדובר בחוזה סוליטי צבאי, מדובר בעזרה הרבה שבריטניה יכולה ומוכנה להגיש לצירד הארצות הנחשלות האלו במנגנון חדש של חיי כלכלה ותחבורה.

מצרים

הבעיה האנגלו-מצרית שהגיעה למבוי סתום עם הפסקת המשא ומתן, ואחר-כך עם העלאתה על שולחן האומות המאוחדות ללא כל תוצאות או פתרון — עודנה תקועה באותו מבוי סתום, ויש רושם ששני הצדדים אינם מצטערים על כך הרבה אלא מקבלים עהיה ממושכת זו במבוי סתום לא בלי רצון.

האופוזיציה שבמצרים, אמנם, זועקת מרה על הוסר הפעילות של הממשלה בענין החשש הפינני הבריטי ובענין ביטול המשטר המשותף בסודאן וסיר סות הסודאן למצרים. אולם הממשלה מתגברת על המשברים הפנימיים, אינה מתרשמת הרבה מהפגנות של סטודנטים ושל הרחוב. הרי בסרלמנט אין האופוזיציה מיוצגת אלא עלידי קומץ אנשי ה"כוחלה" של מכרם עוכייד, אחדים שהם חברי "המפלגה הלאומית" של חאסן רמאדן, שנים-שלושה אנשי נסד ובלתי-תלויים אחדים, אם גם בסינאט יש לה לאור פתיציה משקל רב יותר והממשלה שומרת על הרוב שלה בסנאט רק בעזרת הבלתי-תלויים.

מעמדה של ממשלת מצרים נוה למדי: הפינני הבריטי התחיל ונמשך, והמצרים מאמינים כנראה שהפעם תקיים ההבטחה והפינני יושלם בהקדם האסר שרי, כנראה ב-1949; והרי תקופת הפינני ומועד סיומו תיו, אמנם, אחת-השאלות השנויות במחלוקת במשא ומתן האנגלו-מצרי, אולם אחרי הכל היתה זו שאלה שנית-במעלה. המצרים סירבו לשלם את המחיר שדרשו הבריטים תמורת הפינני — הוזה הגנה משותפת; והבריטים נאלצו להשלים עם עקשנות מצרית זו ולהתחיל בפנינני ללא ערבויית והבטחות לשיתוף צבאי בעתיד. בענין הסודאן, לעומת זאת,

ניים הכחישו כמה פעמים את השמועות שבריטניה פנתה אל שתי המדינות ונודדו להוסיף שבין כך ובין כך אין מצד סוריה ותלבנון כל נטיה לכך. אף-על-פי-כן, השמועה עקשנית היא ומגיעה ממקורות רבים: בריטניה מבקשת הוזה עם שתי מדינות הליבנט, וביחוד עם סוריה, אין צריך לומר שהדבר נראה הגיוני. למה עמלו מדינאי בריטניה וסוכניה במזרח במשך שנים רבות, לעקור את שליטונה של צרפת מן הליבנט? האמנם עשו מה שעשו ללא כל בקשת טובת-הנאה בריטית, ומתוך אהבת ערב צרופה בלבד? הכוונה היתה לצרף את סוריה ואת תלבנון, בצורה זו או אחרת, לאיזור ההשפעה הבריטי. אחרי שהסורים והתלבנונים הצליחו לגרש את השלטון הצרפתי בעזרת בריטניה, דובר לא מעט על הדירת סוכנים, חוקרים ויועצים בריטיים לשתיה המדינות, וביחוד לסוריה, זמנ"מה ניכרת היתה קירבה בין מדינאי סוריה ובין הבריטים — כך, למשל, בשעה שסוריה ותלבנון הציעו את תיווכן בין מצרים לבריטניה בסכסוך. מרבים לדבר גם על חדירה והשתלטות בריטית כל-כלית בליבנט.

אם אמנם היתה תכנית ערוכה לעשות הוזה עם שתי המדינות, הרי נראה שהכשולן בעיראק ביטל — או לפחות דחה — אותה, גם הקרע הכלכלי-המטבעי שחל בין סוריה לתלבנון (ושיגרור אחריו גם התרחקות מדינית ונפשית), נראה שהפריע לאותה תכנית. אמנם ניתוק המטבע הסורי מעל הפרנק הצרפתי שורף את הגשר האחרון שבין סוריה לצרפת והוסך את סוריה למבקשת עזרה בשדה המטבע והכלכלה, אך ספק אם בכריטניה תמצא מבוקשה. יתכן אפוא כי באוין ינסה לבקש דרך להסדר יחסים עם סוריה ותלבנון באמצעות ההסכם המקיף עם העולם הערבי. קל יותר, לפי הערך, להגיע לידי הסכם עם ערב הסעודית ותימן. אמנם סכסוכים נושנים בדבר הגבולות שבין תימן ובין שטח החסות של עדן הבריטי טיה, וכן בעית החסות על ה"סולטאנים" והשייכים בדרום ערב בכללה, עלולים להכביד; אבל על בעיה זו ניתן להתגבר, ביחוד לנוכח חולשתה של תימן וקשייה הפנימיים החדשים. גם אחרי שנכשל בתימן המשטר החדש — שלפי כל הסימנים היתה לבריטניה יד בחקמתו — וחזר הסדר הישן, הנוטה לפי הנראה יותר לצד אמריקה מאשר לצד בריטניה, — יש לשער שהבעיה ניתנת לפתרון, וביחוד עם גבווי שיתוף-הפעולה הבריטי-אמריקאי.

לגבי ערב הסעודית אין לשכוח גם את העובדה שהקשר הבריטי עם הציהאי ערב, וביחוד עם אבן סעוד, הוא הותיק בקשרי בריטניה עם הערבים — דבר

בריטניה ואת פחדה הגדול מפני חזירת הרוסים לאיזור זה, כדי להשתחרר כליל מכל הסייגים, ההתייכויות והערבויות שנטפלו עד כה לעצמאותם. אם מוכנים הם לשלם את המחיר שנקבה בריטניה — ומאחוריה מן הסתם, ארצות-הברית — תמורת סיפוק הדרישות הערביות, על זאת לא הוחלט עדיין, כנראה. משקיים שונים חלו ניוחסים בכינוס מועצת הליגה הערבית שנערך בסברואר בקאהיר. בחוגים בריטיים ציפו שבכינוס זה — או לפחות מאחורי פרגודו — ידובר ויוחלט על עקרון ההסכם האזורי להגנת משותפת. אילו היה כן, היה הרבר עוקר את היחסים הבריטיים-הערביים מן המבוי הסתום. הידיעות על הדיונים שהתנהלו מאחורי הפרגוד אינן מלאות, כמוכן. אך נראה ברור שלא הוכרע דבר.

בשבועות האחרונים נתחזקו השמועות כי נציגי בריטניה נאלצו אף כאן, במשאומתן הכולל עם העולם הערבי כאיזור, להיטוג נסיגה נוספת. הם ויתרו, כך אומרים, על תוזה ממש, כתוב ותתום וכו' סעיפים וסעיפים-משנה ונספחים, וביקשו במקומו רק דבר אחד: הצהרה חגיגית, פומבית או אפילו סודית, של מדינאי ערב האחראיים כי במקרה התנגשות בנייה הבינלאומית יעמוד העולם הערבי לימין בריטניה ולימין הדימוקראטיות המערביות. נראה הדבר שאף הצהרה כזו — שהיא מתייבת אך מעט מבחינה בינלאומית-פורמאלית — לא היו מדינאי ערב מוכינים למסור, וראוי לזכור, כי בשיתות ברחוב ובחברה הרמה, וכן במשאלים השבועונים העממיים, על „המלחמה הבאה“, שמשותפים בהם מדינאים וסופרים, אנשי עסק ובני אדם מן השוק, מודגשת תמיד עמדה זהירה של ניטרליות. ויש אף מדינאים אחראיים התובעים הכרזה רשמית על ניטרליות בין שני הגושים הגדולים שבעולם.

יש רושם, איפוא, שגם בשאלה מרכזית זו, שאלת ההסכם ההגנתי האזורי, שלתוכה זרמו ובוה התאחרו רוב הבעיות המיוחדות שבין בריטניה ובין העולם הערבי, עדיין לא נפלה הכרעה. בריטניה עוד לא באה על סיפוקה ועל שכרה כיוצרת העצמאות הערבית, כמיסדת הליגה וכמסייעת נאמנה בענין ארץ-ישראל. גם בענין זה עוד עתידים, כנראה, להימשך משאומתן ושיחות, בקאהיר, בלונדון ובכירות ערב. ויתכן שצלו של הדוד סאם, המופיע מאחורי בריטניה במשאומתן זה על סידור הגנת מפני רוסייה, ייאָלץ ללבוש בשר, על מנת לשוות לתביעותיה של בריטניה יתר תוקף ועצמה.

החלה ממשלת מצרים להיסוג, אך הנסיגה נעשית בזהירות ובאטיות. מכחינה עקרונית ורשמית לא הסתלקו המצרים מהרעיון היסודי והחגיגי של „אחדות עמק הנלוס“, היינו סיפוח סודאן למצרים; למעשה הסכימו להיכנס למשאומתן — טכני יותר מפוליטי — על תיקונים ושינויים במשטר הכפול הנהוג בסודאן. המצרים יש להם שהוח.

אכן גם לבריטים נוח „מבוי סתום“, בענין סודאן, שהוא יתוא הדבר החשוב להם — חשיבותו גוברת במידה שמתקדם סינוי המזרח הערבי — נחלו נצחון שקט. מקיים הם שיצאו ידי חובתם כלפי האומנות המצריים במרוצת הזמן עלידי תיקונים בחוקת סודאן שיגבירו מצד אחד את עצמאותם של הסודאנים ושרי תופם בשלטון, ויתנו אולי מצד אחר מקצת סיפוק חיצוני לשאיפות-הכבוד המצריות עלידי הדגשת האופי הכפול של השלטון, ובלבד ששום סידור לא יבצע לרעה בעיקר העיקרים: בשלטון הבריטי בפועל בסודאן, ובעוברת היוותו בסיס בריטי צבאי, איירי ומדיני המקשר את הנחלה הבריטית הגדולה שבאס-ריקה עם המזרח התיכון והים התיכון.

הבעיה הכאובה ביותר בין לונדון למצרים היא איפוא הבעיה של מועצת הגנה משותפת שמצרים סירבה להסכים להקמתה, כאן יש רושם שהבריטים הגיעו על כרחם לידי הכרה שאין בעיה זו ניתנת לפתרון במסגרת משאומתן אנגלו-מצרי — והלקח המר של עיראק בודאי הגביר והעמיק הכרה זו — אלא רק במסגרת הסכם כולל עם כל העולם הערבי כחסיבה אזורית אחת. אין זו מסקנה מדינית עיונית בלבד שירעצי באין נאלצו להסיק מהתפתחותם היזעה של ענייניהם במזרח הערבי, אלא זוהי הלכה שמעצבי מדיניותה החיצונית של מצרים סמכו עליה את ידם בגלוי. ה„ועדה לתיאום מדיניותה החיצונית של מצרים“, שהפרלמנט והממשלה הרכיבה לשם התיות קיי יסוד, הגישה לפני זמן קצר סקירה מסר רסת על עקרונות מדיניות זו, ובסקירה זו נאמר במפורש ובמפורט כי מאחר שמצרים ייסדה את הליגה הערבית ועשתה אותה לאבן-פינה במדיניותה החיצונית במזרח, עליה להימנע מעשיית כל חוזה הנוגע למזרח הערבי אלא באמצעות הליגה.

ההסכם אזורי

כחיון זה מרמזים, איפוא, כל הסימנים לכל אורך שטח-המגע בין בריטניה ובין המזרח הערבי, מדינאי ערב מבקשים לנצל את שעת ירידתה וחולשתה של

משבר הסוציאליזם

וייל הרברג

מתנגדיו בלבד, אלא גם סוציאליסטים ישרי-מחשבה.

והרי ראייה, כמה העמיקהחמיר משבר הסור ציאליוז בימינו. הסוציאליזם, שטיבו ידוע היה לאירופה ולאמריקה עשרות בשנים, פשט רגל. בטלה אמונתו בו בעצמו ובחשיבותו. קומוניסטיים בני המפלגה אינם מתחבטים, כמובן, בספינות כגון אלו; הללו שמחים בירידתם. אך הסוציאליסט ישרי-הלב עומד כאיש נדהם, רופר רוח ורפה-יד מהגות ופעול בפועל ממש. מה יתן לו את הבטחון שבפעלו למען מטרתו הסור ציאליסטית. אין הוא נמצא סולל דרך לטוטאליטאריות?

א

הסוציאליזם בא לעולם המודרני בתורת מחאה נגד החברה הבורגנית, המשעבדת את האדם והופכתו ל"חפץ", למכשיר, לנספח נטול-עצמיות למכונה. הסוציאליזם הביא עמו הזון כשטר חברתי, אשר בו "מביאה התפתחותו התפשית של כל יחיד לידי התפתחותו התפשית של הכללי". הוא תבע תמורה מהפכנית במשטר הכלכלי, הקמת הסוציאליזם תחת הרכושנות הפרטית, כדי לשחרר את האדם ולתת לו את היכולת לפתח דרך חירות את כל כוחות אישורו תוך וכשריה. הסוציאליזם המודרני ראה בבירור, שכל זמן שהפעלים כבולים בכבלי המצוקה והתלות הכלכלית, לא יתכן בשום פנים שיהיו בני-חורין. את הקולקטיביום הכלכלי ראה כדבר הכרחי רק על מנת שישמש בסיס לחירותו ולאישיותו של האדם בנסיבות התעשייה המודרנית. זהו אב-בנין בכתבי מארכס, ביחוד בכתביו הראשונים. והוא מנוסח ברור ומפורש בטיטת הפתיחה שלו לפרוגרמה הסוציאליסטית הצרפתית, שסוכמה בידי אנגלס ב"זו הלשון":

"אין הפועל בן-חורין אלא אם הוא גופו בעל כלי-מלאכתו. בעלות זו אפשר שתלביש צורה אינדיבידואלית או צורה קולקטיבית. אך כיון

במשך מאה וחמישים שנה נתרגשה ובאה לא סערה אחת על הסוציאליזם המודרני. בסקירה רה ראשונה נדמה, כי משברו של הסוציאליזם בימינו אף הוא אינו אלא אחד מאותם המאורעות, ואם גם הכל יודו, שהוא החמור שבהם. אך הערכה כזו היא, לדעתי, מוטעית לחלוטין. משבר זה אינו מקרה בן-חלוף בדברי ימיה של תנועה מתקדמת; היהו כיטוי לפשיטת רגל עמוקה, לתמוטה מבית, שאין לה תקנה אלא התחלה מבראשית על פי דרך חדשה.

עד למהפכה הרוסית היה הסוציאליזם בעיני "האנשים טובי-הרצון" מין אידיאל נעלה ונאצל שאינו, לדאבון הלב, ברי-הגשמה בעולמנו הנחטא. חשיבותו המוסרית של אידיאל זה הוכרה בנפש חפצה; הספק לא היה מכוון אלא לאפשרות הגשמתו. מתנגדים קיטרו על הסוציאליסטים, שהם הווי-הזיונות טובי-כוונות, המשלים את ההמונים בחלומותיהם האוטופיים המופלגים. הסוציאליסטים לא נתקשו לעמוד בפני התנגדות כגון זו. להיפך, היא אימצה את רוחם. אם קראו להם דרך קיטרוג בעלי אוטופיה, הרי דבר זה לא עשה בהם כל רושם, אלא עורר אותם לדחוק את הקץ ולהוכיח בכך, עד מה מוטעית ספקנותם של מתנגדיהם. כל זמן שהם עצמם האמינו בלב ונפש בחשיבותה המוסרית של תכלית שאיפתם, כל זמן שהכיר בה כל אדם מהוגן, לא היו, כמדומה, שום קשיים שלא יכלו להתגבר עליהם, שום רדיפות שלא יכלו לעמוד בהן.

מה שונה הסוציאליזם למראה כיום הנהו איש לא יקטרג כיום על סוציאליסטים או קומוניסטים, שהם מפליגים בתכניות אוטופיות. נחפון הוא, שומעים אנו, חסרונו של הסוציאליזם שהוא מעשי וממשי עד מאוד. המבקש להגשים את הסוציאליזם, כך אומרים לנו, אנוס להשלים עם רודנות בלי-מצרים, עם עבדות בלי-רחמים. לידי כך מביא הסוציאליזם.

לשון אחרת, שוב אין מטילים ספק היום בצד המעשי של הסוציאליזם, אלא בערכה המוסרי של תכליתו, וספקות אלו אין מביעים

¹ קרל מרכס: המניפסט הקומוניסטי.

Die Briefe von Engels an Bernstein 2 (עמוד 34).

בעריכת ברנשטיין).

הימים דברה של תנועה סוציאליסטית מודרנית, ואמרם כעקרון יסוד בהלכה הסוציאליסטית המודרנית, מבלי שעורר עליו התנגדות יתרה במרונה. הסוציאליסטי. אמת, ספרו של מאקדונאלד נתקבל בבקורת מרובה, ביהודי ביבשת אירופה, מפני השקפותיו הבלתי-מארכסיסטיות בבעיות כלכליות ומדיניות, אך לא נמצא מי שיערער על הדעות הטוטאליטאריות שבו. דעות דומות, ואם גם בשינוי נוסה, מצויות בחיבורים אחרים דוכסיים של מארכסיסטים ברחבי אירופה ואמריקה, וכולם בנוים הנמקתם כאילו הקולקטיביות כשהיא לעצמה דיה להקים מלכות שמים עלי אדמות, וכאילו היו שתים שהן אחת.

שתי תפיסות אלו של הסוציאליזם אינן מתרשבות מעקרונות של דבר, אך למעשה, במחשבה ובהרגשה הסוציאליסטית, לא צף הניגוד לפני השטח אלא בנדיד. הסוציאליסטים הוסיפו לנקוט לשון של מושגי חירות, בעוד שמחשבתם היתה נתונה בתחום הטמעתו הכוללנית של היחיד על ידי הכלל, ובאמרי סוציאליסטים, הריני מתכוון לסוציאליסטים לכל גוניהם, כימין, כמר-כו וכשמאל — ובכללם יש למנות גם את רוב הליבראלים והאנארכיסטים, אם גם האחרונים מעדיפים לסגוד ל„לחיותן“ הגדול כשדגל „חברה“ ולא „מדינה“ חופף עליו.

הסוציאליזם הכוללני — וכך אני קורא לתפיסה הסוציאליסטית, המעלה את הקולקטיביות לכלל תכלית בפני עצמה ומקור ערכים אנושיים — קיבל השראתו מן „מדינה“ לאפלטון, מהאלהת „הכולל“ במשנת הגל וההגליאנים החדשים, באוטופיות הממושטרות של פורטה וסן סימון ובסוציולוגיה ה„אורגנית“ של המאה התשע עשרה. אך נצחוננו החרץ בא בעיקר בזכות זה, שנודווג במוקדם מאד למגמות מסר ימות בחברה המודרנית ואף לצרכיה המוסריים והפוליטיים של התנועה הסוציאליסטית עצמה. ברי, היסוד הכוללני-קולקטיביסטי בסוציאליזם הוגבר בעטיו של התהליך המהיר של דחיקת בעל העסק האינדיווידואלי הזעיר על ידי הכלכלה ה„קולקטיבית“ הגדולה. בימינו, שבהם נעשית התבנית הכלכלית דוגמה ומופת לכל החיים החברתיים, הרי ערכו הפוחת של היחיד בכל-כלה מביא בהכרח לידי כך שניטלת ממנו חשיבותו בכל מערכת החיים. הפועל היחיד אינו אלא בורג מברגי המנגנון הגדול של הייצור ההמוני בתעשייה. בעלי-המניות היחיד אינו אלא

שהבעלות הפרטית בטלה והולכת מיום ליום עקב ההתפתחות הכלכלית, נותרת רק צורת הבעלות הקולקטיבית...“

הרעיון ברור. הקולקטיביות אין לה ערך עצמי. אין היא רצויה בזכות עצמה. רצויה היא רק משום שהיא מסייעת לביסוסה של החירות האנושית. החירות היא המטרה, התכלית, הרם שבערכים. הקולקטיביות בתחום הכלכלה היא הדרך הטובה ביותר להגיע אל התכלית ההיא.

ואולם במחשבה הסוציאליסטית מראשיתה עלתה ובלטה גם תפיסה אחרת ושונה לחלוטין. התפיסה שהפכה את הקולקטיביות מאמצעי לתכלית לעצמה. לפי תפיסה זו אין הקולקטיביות רק אורח ארגון כלכלי על מנת לקדם את החירות. הרי זה עקרון מיתאפיסי, עיקרי אמונה דתי כמעט, ישות עליונה המתעלה על כל אנוכיות ובידוד אינדיווידואלי. החבורה, הקהילת, הקולקטיב — הרי האישיות לאמיתה; האדם האינדיווידואלי אינו אלא שבריר, אבר מדולדל, תא פחות-ערך באורגניזם החברתי הגדול. בחברת-המופת שלעתיד לבוא יהיה האדם נקי מכל הרגשת עצמיות ויטמע לחלוטין בקולקטיב — מבחינה כלכלית, חברתית ורוחנית. אורח חיי יהיה אורח החיים הקולקטיביים, מחשבותיו תהיינה מחשבות קולקטיביות, רגשותיו ושאיפותיו יהיו הרגשות והשאיפות אשר לקולקטיב שלו. ואכן תלמיד-הכם מארכסיסטי מכובד כתב בשערינו, כי בחברת-העתיד הקומוניסטית לא יהיה כל צורך בעדוכות לחופש-המחשבה, שהרי הכל יהיו שוים בדעה והרגשה בכל השאלות.

לשם הדגמת הגירסה הזאת של הסוציאליזם אביא לא מדבריו של רוסי ולא מדבריו של גרמני אלא דווקא מדבריו של בריטי. בספרו על „הסוציאליזם והממשל“* כותב ראמוני מאקדונאלד:

„לגבי המדינה (מאקדונאלד מתכוון למדינה הסוציאליסטית) אין היחיד תכלית לעצמה, אלא אמצעי לאותו מאורע אלוהי באחרית הימים, אשר אליו תנוע כל הבריאה. המדינה מיצגת את האישיות הפוליטית של הכלל... היא חושבת ומרגישה בעד הכלל.“

רוח הטוטאליטאריות מרחפת על הדברים האלה. אך אמר אותם דווקא אדם, שהיה אותם

* רמוני מקדונלד: Socialism and Government

קודה מסוימת. כן יכולה היא עצמה לחולל תנועה. האינדיבידואליסט לא יודה, כמובן, שיש בנמצא בחברה אבר מעודן-תפקיד כגון זה. אך הסוציאליסט, לעומתו, רואה צורך בו. הכרת שיהיה אבר בגוף, שיתן אפשרות לאברי רים האחרים ולהמון בית החברה להביא רשמים ונסיונות למרכז-קליטה, להעביר מאר תו מרכז הוראות ודחיפות למעשים, ולחולל, מיזמתו הוא, תנועות אשר יביאו תועלת או יגרמו עונג לגוף כולו. זוהי ההשקפה הסר ציאליסטית על גוף מדיני מבחינת התחוקה ומבחינת המינהל. הוא אוגר נסיון, מביאו אל המרכז, מפעיל תנועות מתאימות וחוזר ומביא אל החלקים המסויימים את יצר הפעולה.

הנה כי כן, השליטה בחברה על ידי פקיד-קבע, מנהלים מקצועיים, „מנג'רים“, מוכרות כדבר הנעוץ בטבע הדברים והוא טבעי ורצוי כמעט בהסדרת גוף האדם על ידי מערכת העצבים!

התעשינות של הקורפורציות הגדולות, הדמו-קרטיות ההמונית והנטיה לביורוקרטיה, כולן כאחד מפרנסות וממריצות את המגמה הקולק-טיביסטית-טוטאליתאית של הסוציאליזם המודרני. גם צרכי המעשה שלו כתנועה לוחמת דר-הפים אותו בכיוון זה. ארגון מגובש, משמעת וסולידריות ודאי שהם יסודות נחוצים תכלית נחיצות בתנועה הנלחמת לשלטון בימינו, אך לא פחות מכך ודאי הוא, שנוטים הם לצמצם את הירות האדם ולקדש את מרות הקולקטיב ומנהיגיו. האירגון מביא לידי ביורוקרטיה, המשמעת — לידי מרותנות; הסולידריות — לידי הטעמת היחיד בהמון, וכל אחת מן הנטיות האלה יש בה משהו המנוגד למטרות אשר שם לפניו הסוציאליזם.

• • •

וכאן הגענו ללב הבעיה. משבר הסוציאליזם הוא משבר מוסרי השובב כולו על שאלת היחס בין האמצעים לתכלית. הסוציאליזם בימינו מפר-פר בלכרה של דילמה מתמדת ובלתי-נמנעת, העולה בלי הרף, בצורה זו או זו, בכל תחום מתחומי המחשבה והמעשה הסוציאליסטיים. תק-לה זו אולי מוטב להגדירה כך: אמצעים שנוצרו להשגת תכלית כלשהי, יהיו טובים ומועילים להשגת התכלית הרצויה כאשר יהיו, זה טבעם להסב פניהם ולפעול גם במגמה הפוכה, בבראם נסיבות ובהתירם כוחות, המנוגדים לתכלית הראשונה ועלולים להשמידה. אילו נוטה הייתי לנקוט לשון שנעשתה פלסטר, הייתי אומר,

תא פחות-ערך בתוך אורגניזם קיבוצי גדול, מה מעמד צפוי איפוא ליחיד בקוסמוס? במה נחשב הוא לעומת הקולקטיב הכל-יכול? הרי הדבר כמין אבסורד, אם נראה את עילוי אישיותו הפעוטה כמטרת שאיפתנו, ולא עוד, גרוע מזה: הדבר הופך „אנטי-סוציאלי“, ו„אינדיבידואליסטי“ טי — הטא חמור מאד בעיני סוציאליסטים מסוימים.

עילוי הקולקטיביות על חשבון אישיות היחיד הוחש בהרבה עקב נצחון הדמוקרטיה במאה האחרונה. דמוקרטיה מודרנית נדרשת לשתי פנים, מצד אחד, פירושה של הדמוקרטיה — הירות אזרחית ופוליטית, הגנת זכויות האדם והאזרח, השתתפות „האדם הפשוט“ בבחירת שליטיו ובפיקוח עליהם. אך מצד אחר, הדמו-קרטיות עשויה להתפרש כמדינת-המון, האלהת ההמון כמקור כל זכות וכל מרות („קול המון כקול שדי“), הריסת כל גדר וסייג מלפני האלי-מות הקולקטיבית הנעוצה ביצרים ובמשפטיו הקדומים של ההמון. לפי דעה ראשונה, הירות היחיד היא אבן-השתייה של הדמוקרטיה; לפי דעה אחרונה, הירות היחיד הריהי מעין התגררות אפיקורסית בעם שבדרגת אלוה.

פולחן הקולקטיביות, שבמשנת אפלטון והגל הוא אריסטוקרטי במפורש, הותאם בימינו להר-לך הרוח הדמוקרטי המודרני בעשותו את העם (ההמון, הגזע, החברה וכו') איביקט לעבודת-אלוהים שלו. בצורה זו נעשה ה„מיסתורין“ הקר-לקטיביסטי לצפור-נפשה של התודעה הסוציא-לית בימינו.

המגמה האנטי-פרסונאליסטית של הסוציא-ליזם המודרני מקבלת חיוק גם ממגמה אחרת ממגמות ימינו — התפשטות הביורוקרטיה והרוח הביורוקרטית בכל תחומי החיים החבר-רתיים. באינו מידה „התפיסה האורגנית“, שלפיה הכלל הוא הכל עוד, ואילו היחיד אפס, מכוונת לשמש את השקפת העולם הביורוקרטית, ניכר מפיסקה זו, אף היא מספרו של מאקדונאלד „הסוציאליזם והממשל“:

במדינה הסוציאליסטית צריך שכל הפונק-ציות הפוליטיות תהיינה ממומחות ואין לפשטן על כל האוכלוסיה כולה, אנו נצרכים למדינאי המקצועי... הפונקציות המדיניות תפקידן בחבר-דה מקביל לתפקיד מערכת-העצבים האורגנית כגופו של האדם; תפקיד מערכת העצבים לתאם את הגוף ולתת לו את האפשרות להגיב על הרשמים והחויות אשר יקלוט בני-

מה לי, הוא שלא היה מסוגל להשיג בעיה זו בכל היקפה, או אפילו להודות שבעיה כגון זו קיימת כל עיקר. הסוציאליזם לא הבין מעולם לאמיתו את היחס האמבינילנטי, רבי-הסתירות שבין האמצעים לתכלית. הסוציאליסטים נוטים היו בדרך כלל להניח, שאם אך יופעלו אמצעים נאותים, יתישב הכל מאליו. אם אך ינקטו אמצעים צעיים כאלה ברוב מרץ, תבונה ותקיפות, וכבר סיבות היצוניות נוחות, תושג המטרה ולא יהיה מקום לחשוש מפני שום תוצאות רעות. להוציא מקרי-דברים אשר לא יחזו מראש, כיום יודעים אנו להוותנו יפה-יפה, עד מה תמימה ומסוכנת הייתה תפיסה זו.

אך הקושי עומד בעינו, בין שנודעה ובין שלא נודעה בכך, כיצד נהג הסוציאליזם בקושי זה למעשה? מקריב היה דרך שיטה את התכלית לאמצעים כל אימת שנתנגשו השניים. הדילמה נפתרה ברגיל על ידי ביטול אחד מעיקרי-היסוד של הסוציאליזם, כסות כמה אמרות חסודות או גוססאות סכולסטיות. כן נמשך תהליך זה בלא הפסק, אמצעים באים במקומן של תכליות, אמצעים נחותים באים במקומם של אמצעים מערלים בדרגה — והרמה המוסרית של התנועה מנמיכה והולכת.

החירות מוקרבת — לקולקטיביזם; היזמה והאבטוגומיה האינדיבידואלית — לארגון הצלח; העצמאות האינטלקטואלית — לסרדיטותה של משמעת; הדמוקרטיה הארגונית — לביורר קרטיה ולמנהיגות ה"יעילה"; עקרונות-המוסר — לכורדה-המעשה, והכל בכל — למדיניות של כוח... והכל, כמובן, על טהרת הכנאות, ובשם הנעלים שבאידיאלים.

כאן מקום להעיר ולהבהיר, שאין דברי ביקורת אלה נאמרים ברוחה של תאות-שלימות צדקנית. יודע אני גם יודע, שאף על פי שהקר לקטיביזם, הארגון והשלטון ממיטים סכנה חמורה על הערכים אשר הם הם טעמו ותכנו של הסוציאליזם, אף על פי כן אי אפשר לו לסוציאליזם בלעדיהם, אם אין ברצונו להישאר בגדר הויה בטלה. אין אני מגנה כאן את המאמצים להתאים עקרונות לצרכים מעשיים — בלא מאמצים כגון אלו, ויהיו קשים ולא מניחים את הדעת כאשר יהיו, לא יתכנו חיי אנוש. הדבר שאני מגנה הוא הסירוב נטול-האחריות לראות עין בעין את בעיות המוסר הכרוכות בסתירה זו ובהתאמה בלתי-נמנעת זו. הדבר המדאיג

שהיחס בין האמצעים לתכלית הוא יחס „דיא-לקטי” — לא רק מהבחינה החשובה של השפעת הגומלין שלהם, אלא אף מבחינה נכבדה יותר, שיחסם הוא יחס של מתיחת וריב, אשר על כן האיוון שביניהם הוא רופף ולא-שאנן בעל-כרחו. אם להזויר על הערה קודמת בשינוי צורה, ניתן לומר, שהקולקטיביזם הכלכלי מקופל בו לא פוטנציאל חירותני חיובי סתם, אלא גם פוטנציאל טוטאליטארי שלילי, שני מיני כוחות גנרטים בו, אחד המביא לידי חירות, ואחד — לידי שעבוד, המפעיל את האחד מתיר ממילא גם את השני.

ובנוסף אלמנטרי עוד יותר: הצעד הראשון להגשמת כל תכלית סוציאליט הוא ארגון. אך גם הארגון יש לו פוטנציאל כפול. באין ארגון לא יושג, כמובן, דבר, אך עצם מעשה הארגון מחלל תהליכים, שנשקפת מהם סכנה לתכלית — באם תכלית זו היא סוציאליזם של חירות. ארגון, ואפילו הפשוט ביותר, יוצר בהכרח שתי שכבות סוציאליטיות — מנהיגים ומונהגים, שנים שלעולם אינם בני-יחליפין זה בזה ועל כן אינם שווים לעולם לשלטון ולכוח, כאן לפנינו בחזקת עוצר — אך כמה מהיר גידולו של עוצר זה! — אותה היצורכיה מרותנית, המגעת לשיאה בעקרון המנהיגות הטוטאליטארי או במשמעת הקסרית קס הממיתה כל יומה, שציינה את אפיה של הסוציאליט-מקורטיה הגרמנית וכה הגדילה לס' ייע במסלחה, אי אתה יכול ליהנות ממעלותיו של הארגון בלא להעיר עליך את סכנותיו.

המלחמה לשלטון היא בימינו מלחמת-המורנים, תחרות כוחות-ההמונים בחברה. כדי לעורר בקרב ההמונים את חפץ-הקרב כמידת הצורך, אנוס הסוציאליזם לטפח משטמה, קנאות ואי-סובלנות כמידות של לוחמים. למען מלחמת-המעמדות הוא נאלץ לנצל את היצרים הדימורניים שבגופם האדם, אך לשם מה? כדי לכונן את ממלכת הסולידריות האנושית והרצון הטוב עלי אדמות. כלום נאחזה מעולם תנועה חברתית בסבך סתירה חמורה מזו? לשנאה הגיון חסר-רחמים המיוחד לה, הגיון השמדה והשמדת עצמה, ובכל זאת, היתכן לעשות מלחמה לשל-סון ברוח אנושיות ואהבה?

כאלה וכאלה הדילמות העולות זו אתר זו בכל תחום מתחומי ההלכה והמעשה, כל מקום שנגקטים אמצעים להשגת תכליות מסוימות, חסרונו הגדול של הסוציאליזם המוסרתי, כמדד-

הטמיר של הדת הסוציאליסטית, אשר אליו ישא כל מאמין באמת ובתמים את עיניו, לבטוח בו כי מידו יבוא, בסופו של דבר, הנצחון, ותהיינה מה שתהיינה התקלות והמפלות. אך אל טמיר ונעלם הוא, בדרך כלל, מופשט ומרוחק מדי לשימוש יום-יום; על כן הורד האל הנה משמים ארצה בצורה השווה לכל נפש, למען יקל לעבדו — הוא האל הגדול של טון, הדיא-לקטיקה צופה ומתנה מראש את מהלך דברי ימי העולם — „דברי ימי העולם הם משפטי העולם“ (הגל). רק דברי ימי העולם עשויים לפסוק עם מי הדין. רק ההצלחה המכרעת תגלה ותחתום את צדקת שאיפתנו. על כן כל דבר שיש לעשות לשם עריבת הנצחון טופו שיוצדק על ידי התוצאות, לאמיתו של דבר, השליח המוסרי היחיד הוא הכוח (או השלטון), שכן הכוח לבדו דבריו נשמעים לפני בית-הדין של „דברי הימים“. בסופו של חשבון, הכוח פוסק הלכה ביושר, והאלים הוא הצדיק. הנה כן יש לימו מוסר-השלטון ודת-השלטון זה את זה.

מבחינת היהדות והנצרות, הרי פולחן השל-טון הוא, כמובן, צורה מתועבת ביותר של עבודת-אלילים: הריהו פולחן-השטן בלבוש מודרני, ומשונה הדבר, שדוקא הסוציאליזם, אשר את ראשית השראתו ינק מאותו הומאניטא-ריזם חברתי, שאינו אלא מהדרה חילונית של המוסר היהודי-הנוצרי, נתגלגל והגיע לידי כך שהוא משתחוה כהערצה לפני שונא האלוהים והאדם. מאיר-העינים שבפירושים לגורל הסור-ציאליזם מצוי אולי במעשה האינקוויזיטור הגדול אשר ב„אחים קרמזוב“ לדוסטויבסקי. רב-האינ-קוויזיטורים, שומר העם ומגן האמונה, הוא הוא שרואה הכרח לעצמו להעלות את ישו החוזר על המוקד.

ב

אם ניתוח זה שניתחתי את אשר מצא את הסוציאליזם בימינו יש לו יסוד כל-עיקר, מן הדין שישפיע על המעשים שיכול הסוציאליזם שלעתיד לבוא לעשות כדי למלט עצמו מגורל-אימים זה. סבורני, שאנו רשאים להסיק את המסקנות הבאות:

1. הסוציאליזם צריך שיברר לעצמו בבהיר רות גמורה מהי תכליתו ולא יניח לחזות-התכלית שלו שתטושטש מפני כל סיבה שהיא. תכ-לית הסוציאליזם היא לברוא תנאים כלכליים וחברתיים, שיקמו וירחיבו את חירותו של הי-

אותי הוא המצפון הקל והשאנן: איני יכול שלא לראות מה גדול סיועו לפוליטיקאים שיצר השל-טון מעבירים על דעתם.

* * *

מפני מה לא הצליח הסוציאליזם להתנגד התנגדות של ממש לשחיתות זו? מעיו אני לור-מר: משום שחסר היה תורת-מידות יציבה, ההולמת את הבעיות החמורות, שעמהן עליו להיאבק. הסוציאליזם המודרני, ביחוד המארכ-סיסטי, הלעיג תמיד על המוסר ועל שיטות מוסריות, כשהוא מתגאה באפיו המדעי כביכול, שבכותו הורה היתר לעצמו לוותר על ציוויים מוסריים. הוא העדיף רלאטיביזם מופלג, שבעי-ניו הטוב והרע הם כבבאות של האינטרסים המעמדיים המשתנים. כל דבר שהוא לטובת „האינטרסים של הפרולטריון“ טוב ויפה הוא; כל שהוא מנוגד לאינטרסים הללו — רע, הכל, הכל כפשוטו, מותר, אם יש בו לקדם את „מל-חמת-המעמדות של הפרולטריון“. אם נזכור כיצד האינטרס של הפרולטריון מודהה על פי שיטה זו בהכרח עם האינטרס של „מפלגת הפרולטריון“, ועם נצחון המפלגה — נבין מה כרוך בעקבה של עמדה זו. אינטרסים של מפל-גה, שלטון המפלגה ומנהיגיה, נעשים קני-המידה היחידים לטוב ולרע. האמורליזם שבתפיסה הכול-שביסטית אינו אלא שיאו הברוטאלי והעקיב של הרלאטיביזם המוסרי, המשותף בצורה זו או אחרת לכל זרמי הסוציאליזם המודרני.

תורת-מידות אמיתית היא, בפשטות, הביטוי ואפשר אף היסוד ליחסנו אל האדם והיקום. הסוציאליזם המודרני, שפטר עצמו מן הזיקה למוסר שהוא מעל לאינטרסים, פטר עצמו ממילא גם מן הזיקה לדת. מבחינה תרבותית, הסוציא-ליזם המודרני הוא יורשה של השכלתנות והחמר-נות הבורגנית. מבחינה פוליטית, נאבק מרה עם הכנסייה, שעד לפני זמן מועט היתה בלי ספק מצודה של הריאקציה. הסוציאליזם המודרני, על כל פנים, נתפתח מחוץ לתחום הדת המסורתית. יחסו לדת בא על ביטויו בצורות שונות, למן ה„אחיאזם המיליטאנטי“ של הכולשביקים בתקופתם הראשונה ועד להתחמקותה הדיפ-לומטית של הסוציאלי-דמוקרטיה האירופית, אך מעולם לא נדחה הסוציאליזם, פרט למקרה בריטניה, לבקש השראה ומזון רוחני במורשה הדתית.

המאטריאליזם הדיאלקטי מגלה את אלוהיה

של תכניתו. אין אני סבור, כמובן, שרעיונותיו של קורי אין דוגמתן למעשיות, ואולם הוא, לפחות, ניסח בבהירות את הבעיה והורה כמה וכמה הוראות על הכיוון אשר בו יש לבקש פתרון.

מענין הדבר, כי ניקולאי ברדיאיב, התיאולוג והפילוסוף הרוסי, מגיע כמעט לאותה המסקנה בספרו האחרון „עבודת וחירות“^{**}. אם גם רחוקים הם מרחק רב זה מזה בהשקפתם הכללית.

משק פלוראליסטי, והוא צירוף של כל כלה מולאמת, כלכלה משוחברה וכלכלה פרטית, ככל שזו אינה מניחה מקום לרכושנות וניצול...

מבקש הוא דצנטרליזציה ופדרליזם ומלִי־חמה בנפילים מורכוס... רק דצנטרליזציה תגן עלינו מפני סכנת הביורוקרטיה.[†]

3. הקולקטיביזם הוא כל כלי, היינו אמצעי כלכלי להרחיב אפשרויות החירות להמוני העם. אין זו צורת חיים „נעלה“ יותר, שעליונותה שרירה וקיימת בכל תחום מתחומי החיים. רק את המשק יתכן לשחבר, אומר ברדיאיב בצדק, „לא יתכן לשחבר את חיי הרוח, לא כל שכן את תודעת האדם ומצפונו. השיחבור (סוציאלי־זאציה) של הכלכלה צריך שיהיה מלווה אינ־דיוידואליזציה של הגברים והנשים...“ הפולחן המסתורי של הקולקטיביזם הוא אויבו המושבע של הסוציאליזם הדמוקרטי; סופו הטוטאליטא־ריוס. הסוציאליזם, יותר מכל משטר חברתי אחר, תייב להבחין הבחנה חמורה ובלתי־מיטוט בין „אשר לקיסר“ לבין „אשר לאלוהים“ — בין הדברים שהם בלי ספק בגדר מצפינו של היר־חיד — שכן בשום משטר חברתי אחר אין לעי־בור את הגבול בקלות כזו.

4. כל השיקולים האלה מצטרפים לסוציא־ליזם, אשר יתכן לכנותו בשם סוציאליזם פרסור־באליסטי, היינו סוציאליזם של האישיות. הרי זה סוציאליזם המיוסד על ההנחה הפילוסופית, שהאישיות היא הנעלה שבערכים, ושהגשמת עצמה של האישיות צריך שתהיה החוק העל־יון...^{††}

חיד. האלטרנטיבה המסקנית היחידה היא אותה תפיסה, שבעיניה האיריאל הסוציאליסטי הוא מין מדינת־מדינות־עבדים, בה מובטחים לכל אדם מזון טוב, מלבוש טוב ודירה נאה בזכותה של עריצות אבהית. על הסוציאליזם לבזר בין שתי התפיסות הללו.

2. בתנאי חיינו המודרניים אין הברירה כא־שר אולי היתה לשעבר, בין קאפיטאליזם „חפ־שי“ לקולקטיביזם סוציאליסטי. יזמה „חפשית“, במובן המסורתי, כבר עברה ובטלה מן העולם. חיינו הכלכליים נעשים מיום ליום רשות קולק־טיביסטית, כפופים יותר ויותר לפיקוח חברתי ולהסדר המדינה. בארצות מסוימות, בתעשיות מסוימות, באזורים מסוימים הפליג תהליך זה יותר מאשר במקומות אחרים, אך הוא פועל בכל מקום. להחזיר את הגלגל לא יתכן. אין לך אוטופיה גדולה מזו להאמין שאמריקה או העולם כולו יוכלו לחזור אל הרכושנות שלפני מאה שנה.

הברירה איננה בין רכושנות „חפשית“ לבין קולקטיביזם סוציאליסטי; הקולקטיביזם, בצורה זו או אחרת, הוא דבר קיים ועומד ולא יחל. הברירה שלפני האנושות עכשיו היא בין קולק־טיביזם טוטאליסטי לבין קולקטיביזם דמוקרטי. האם הדרך הראשונה היא הדרך היחידה שאפשר לקולקטיביזם ללכת בה? אם כן הוא, הרי שהאנושות נדונה לעשרות ואפשר למאות שנים של שעבוד גופני ורוחני. יתכן כי זה הגורל הנכון לנו, אך אין הכרח בזה. אמת, ועלינו להכיר בעובדה זו, על כל התוצאות הכרוכות בה, שהקולקטיביזם מטבעו נוטה נטיה חזקה לעידוד הכוללנות. הסיכויים הם, במידה רבה, לרעתנו, ואף על פי כן לא פסו אפשרויות קולקטיביזם דמוקרטי. יתכן גם יתכן, לואיס קורי הגדיל לעשות בנסותו לתבון תכנית של היסודות הכלכליים והמדיניים לחברה קולקטי־ביסטית דמוקרטית. תפיסת־היסוד שלו היא כלכלה פלוראליסטית, שתמנע את ריכוזו הגמור של השלטון הכלכלי בידי המדינה, על ידי חלוקתו בין כמה וכמה מוסדות ציבוריים וציבור־ריים־למחצה, ואפילו כגון במסחר ובחקלאות, בין בעלי־קיבולת פרטיים. שיטה חדשה של ויסות ואיזון, המיוסדת על השלטון החברתי האפקטיבי של ארגונים חפשיים ושמוחי־למי־דינה כגון האגודות המקצועיות, היא צד אחר

^{††} Lewis Corey: The Unfinished Task (1942).

^{**} Nicolas Berdyaev: Slavery and Freedom (1944).

*** אין צריך לומר שהגשמת־עצמה של האישיות שונה תכלית שוני מאנוכיות. כפי שמטעים ברדיאיב, שיאה של הגשמת־עצמה של האישיות הוא השירות מתוך הקרבה שמשרתים את הוולת.

הפילוסופיה הפרסונאליסטית היא ביטודו של דבר פילוסופיה דתית. לפיכך לא יהיה לסוציאליזם פרסונאליסטי חלק באותה סנייה אנטי-דתית שהסוציאליזם המודרני עדיין עמוס בה. נהפוך הוא, סוציאליזם פרסונאליסטי ימצא שהוא מעורה בעמקי רוח היהדות והנצרות. במקורות האמונה ימצא הבנה מעמיקה למהות האדם וגורלו, וכן נקודת-מיצפה "מבחינת הנ"צח", שממנה ייטיב לראות עין בעין את הבעי-יות הקשות, הנסיונות והסתירות, העומדים בהכרח לפני תנועה מוסרית במהותה כתנועה הסור-ציאליסטית, בשעה ששומה עליה להילחם לשלי-טון באמצעות כלי-זינו של העולם הזה.

• • •

דומני, כי הולך ורב מספר הסוציאליסטים, והאנשים המרגישים בכלל, הרואים בחרדת-בפש את התפוררותו המוסרית של דורנו, ושוב אינם יכולים להסתפק במליצות שדופות ואמיר-תות-לחצאין, שדברי הימים הפכו לכזבים מסוכנים. מבקשים הם משהו עמוק ויסודי יותר ומגמת חיפושיהם כמעט אחת היא תמיד, דרך היסורים הארוכה של איגנאציו סילוה מקומר-ניזם לנצרות קדומה היא אות וסמל לנטיה החדשה הזאת. אם אמנם טמון הורע מתחת לשלג וממתין עד שיעבור החורף הקשה, כדי שיוכל להצמיח חיים חדשים, הרי זה זרע רוח-ניות חדשה שבה ייספג ויתעלה לצורות חדשות מיטב האידיאליזם הסוציאליסטי.

כל העולם כולו (כותב ברדיאיב) כאפס וכאין הוא לעומת אישיות האדם. יתודו עצמור-תו ויתודו גורלו... האדם, אישיות האדם, הוא הרם בערכים — לא הציבור, לא ישויות קולקטיביות כגון חברה, לאום, מדינה, תרבות, כנסיה. זהו סולם הערכים הפרסונאליסטי. החברה אינה אורגניזם, אינה ישות אף לא אישיות. ממשותה של החברה היא האישים שמהם היא מורכבת... הכוח המשעבד של החברה לגבי אישיות האדם הוא תולדתה של אשליית האוביקטיביזציה. החברה מוצגת לפנינו כאילו היא מין אישיות עליונה בגרם-המעלות על אישיותו של האדם. אך זהו הדבר העושה את האדם לעבד... סוציולוגים המכיריזים על בכורת החברה לעומת היחיד, הם, לאמיתו של דבר, ריאקציונרים.

האנטי-מאמין הפרסונאליסטי הוא ביטודו התור-רה היהודית-נוצרית על ערכה הטרנסצנדנטלי של הנפש האנושית. הוא עקרונו של קאנט, שכל אדם הוא תכלית לעצמה ולא רק אמצעי לאינו תכלית חיצונית. והיא נקודת-ההשקפה של מארכס הצעיר, בצאתו למלחמה על הפיכת האדם לעצם בחברה הבורגנית. הרי זו ציפור-נפשה של כל פילוסופיה מוסרית הנוהגת כובד-ראש בחייו המוסריים של האדם. סוציאליזם, שהעמיק שורש בפילוסופיה פרי-סונאליסטית, אינו עשוי ליהפך כלי-שרת של מדיניות-שלטון טוטאליטארית. כן לא יתכן לה-שיא על נקלה סוציאליזם כגון זה שיקריב ערי-כים אנושיים בשם הבטחון, השלטון או הנחתי-צות. יהיה גורלו של סוציאליזם כגון זה אשר יהיה, לעולם לא יקפח את נשמתו.

במחיצתו של גאנדי

לֵאנֶסָה דֵּלְ נְאֻטְטוּ

מות־הלב האופיניים ללוחמים. הוא מדבר באוני על „באבר־גי“: כך יקראו לגאנדי בני־ביתו, ופירושו מעין אב ורבן.

אנו יושבים לארץ לסעוד, כי שולחן לא יימצא בבית, ואני יושב לצד באבר־גי. הוא נותן בצלחתי אורז, עשבים מרים, סוכר חום, לחם קלוי וחמאה טריו. כל איש מן המסובים מגיש צלחתו, לפי הסדר, כי גאנדי מבקש לשרת את הכל. המזון קל וטרי, ללא תבליים. אשר לו, הריהו מתבל את פתו וירקותיו בתב־עזים. אין הוא רוצה לטעום, או להגיש לאורחיו, דבר־מאכל אשר יד האכר ההודי לא תשיגנו, והאכר ההודי הוא הדל והמורעב באכרי העולם. ברם, בהרכבה מחוכמת של אותם מאכלות ובאר תן כמויות, הריהו מתאמץ לצרף סעודות מזינות ויפות לבריאות, ואותן ינסה תחילה בין מקורביו, אחר יתן להן מהלכים בין תלמידי מדרשותיו, ולבסוף בכל אותם אלפי הכפרים, שהללו מדרי־כים אותם. נזיר זה, המפורסם בצומותיו, טרוד בבריאותם וברוותתם של הבריות יותר מכל אדם שראיתי מעודי.

*

וארדא עיר קטנה ומאובקת, סביביה כשטיח־חציר יבש, חמתה של שמש חורף עזה נוסכת עליה דהות.

כאן מדרשת מאגאנואדי. משכנה בקצה עי־בורה של העיר, בפרדס של תפוחי־זהב, בניניה הנמוכים פזורים משני עברי הדרך, בינות לעצים, בין הבנינים אולמי־שינה, מטבחים, חד־רי־אוכל, משרדים, רפתות, סדנות, בתי־בד, ואף באר עמוקה לרחצה ולכביסה.

החניכים הם מבני שמונה־עשרה ועד עשרים וחמש. מכל חבליה־מדינה באו והם מבני כל הכיתות, מרביתם בחורים נקיים, עזים, נלכבים וטובי־מזג שנתמסרו בלב ונפש למטרתם הנעלה. הכשרתם למלאכה צמודה ללימודיהם התור־ניים, כולם חייבים בידיעת סירוק־הפשתן והס־ייה, ושומה עליהם לטוות, לפחות, את בגדיהם הם. מלבד זאת רשאים הם ללמוד עוד אומנות: מלאכת־העץ, העור, או מלאכת־הנייר.

באמצע הניר היבש מזדקרת ביקתת טיט נמוכה ומפולשת, והיא כמובלעת בנוף. על האד־מה, לפני הסף, בצל גג־החציר המשמש כעין סככה, יושב איש זקן, גוף וערום־למחצה: גאנדי. צעדו בקלות על פני משעול החול ובידו קנה־חירון ארוך. ראשו גלוח ומגולה, חזהו חשוף, גם שוקיו חשופות ושמלתו מופשלת בין ירכיו. עורו כעין השנהב העתיק, להודות על האמת, אין הוא נאה: גולגלתו החלקה מכונפת בשתי אזנים גדולות, חטמו הפתוס חולש על פיו חסר השיניים, ברם בעצם כיעורו יש משהו נוגע לב. עיניו השתורות, המצומצמות קמעה, נחבאות מאחורי משקפיו מסוגי־המתכת; קמטי ערמו־מית דקיקים יסגרו עליהן סביב.

מידברו שוטף, נמרץ וחתוך, ללא הברק, או סלסול וללא קפיצות מחשבה. שיחו רצוף ופסור קיו מקושרים תמיד במלת קשר כגון: „אשר על כן“, או „הנה אפוא“... את אימרותיו הוא מבהיר עד תום ומפרש את ה„הן“ שבהן לכל צדדיו, למען יתקבל על דעתם של צנועי־בינה וגם ירתק את הריפיה־השכל. אין לך פרט זעיר שלא יעמוד עליו, וכשם שאין לך אדם משולל־ערך בעיניו, כך אין לך דבר שיהא חסר חשיבות לדידו.

הנה הגיעה שעת החום הלוהט ואנו מתכנ־סים בבית.

באהא, רעיתו של המהאטמה, מדיחה את הכלים בספוגית של עשב ובעפר.

מירה־בן, בתו של האדמירל הבריטי סלייד, שמיום בואה אל גאנדי לא עזבתהו עוד, יושבת גלחת־ראש ומעוטפת לבד גס, והיא מכבסת את כבסיו, על אבן, ליד הבאר.

איש לבן־זקן, מי שהיה מיניסטר, יושב מעבר למטבח, מאחור, וקולף ירקות, וכולו אומר הדרת־כבוד.

גבר גבה־קומה, שחייטוב פניו עז, מברכני לשלום, עבדול־ג'עפר־חאן הוא אחד ממנהיגי המוסלמים, משבטי צפון־מערב הידועים לת־היולה כעזים שבלוחמים. הלה נספח לתנועת אי־האלמות, הוא ואנשיו, מתוך אותה כנות ותמי־

על הנאת פריה, נמצא מטיל העמל על אתרים והוא בעל-חוב כלפיהם. עבודות הרוח אינן מזכות את העושים בהן אלא בהנאות שברוח, אשר הן אמנם נעלות על אחרות לאין שיעור. הישרות מחייבת שכל בעייה תבוא על פת-רונה בשטחה הנאות. לחמוק ולעבור משטח אחד למשנהו בשעת הפרעון פירושו להשתמט. פרעון חוב בדמי-כופר אף הוא התחמקות, שכן כספו של אדם שלא עמל מעולם בכפיו, כמוהו כסמל ריק, בעל-החוב אפשר נהנה, אך הישרות חסרה.

קודם כל צריך שתהיה לאדם הזכות לתת. מי שלא פרע חובו, אינו זכאי לתת. לעולם יהיו מאוייו של אדם מצטמצמים בגדר צרכיו. עד מהרה יהא בידו לספקם בעמל-כפיו: או אז עתיד אדם להיות בן-חורין. כל טובה לא תצמח לעולם אלא מידיהם של אנשים בני-חורין; איזהו בן-חורין, הוה אומר, מי שהוא בן-חורין קודם-כל מחובות ומאויים.

אשרי אדם מפחד להיות נשגב ללא עמקות, גדול ללא אחיזה, ומושלם בחלל הריק. הוה בוחן במעשים את האמת אשר צפית בתבונתך. יהי עמל-כפין אות הכרת-תודה ותרומת-כבוד למעמד חיי אנוש. אדם שוחה כשמברך את רצו לשלום. הוה מברך יום יום את האדם לשלום, שעה ששוחה אתה אל מלאכתך, אמור בלבך: מסרב אני לראות עצמי נעלה על איש. שהרי, בפועל, אין לך דבר רגיל מזה שיראה עצמו אדם נעלה על זול-תו. אכן, עניוּת-הלב אינה מידה הנקנית מאלוה, חסד משמים הוא ורק בחירים יזכו לו. הוה מכון לבך לכך.

יהא כל אדם יוצא ידי חובתו לעצמו ומספק צרכי גופו. תחלה יתן דעתו על עצמו ובני ביתו: זו הצדקה הנכונה, ובלבד שידע להסתפק בפרי עמלו. חזאת תורת סואדשי: תלותו של אדם בעצמו היא היסוד והערובה לעצמאותו. מי שאין בידו לספק צרכיו, תבוא משפתחו ותמלא; אין בידו, יבוא הכפר וימלא; אין לכפר, יבוא המחון, או אף המדינה, וימלאו אחריו. האבטרוקיה היא הטובה בשיטות, ואין מהר-גנת ממנה, אחת ויחידה היא ליציבות. אולם האבטרוקיה, אין ראשיתה המדינה ואין סיומה בה.

הכל חייבים לסעוד בצוות. מנהג זה, בין חברים לעבודה, ייראה כטבעי בכל מקום זולת הודו, שהרי בעיני בנו של בראהמאני זהו הנורא במעשי-כפיה.

כן חייבים החניכים לדאוג, לפי תורנות קבועה, לניקוי המחראות; אכן בנו של בראהמי מאני, הנוהג לטבול שלוש טבילות ביום, יבחר לשבת על תל אשפה מלהיטמא חלילה בכיבוד הרצפות, שהרי זו מלאכה שהוטלה על בני כת הטמאים מבטן אמם.

שומה על החניכים לתמוך ולאף איש את רעהו ולהתאמן באחת-עשרה מידות שהן תמצית אורח-חיים שלהם.

כתום חינוכם, יופקדו איש איש על אחד מכפרי המדינה העלובים. עליהם לחנכו בתורתם, להלכה ולמעשה, לאחדם בשאיפה משותפת, בהליכותיהם ובמעשיהם. כן הוטל עליהם לספח ולחדש כבראשונה את האומנויות הכפריות העתיקות אף להקים חדשות. לפתח בכל מקום את טוית הכותנה, אשר נקל להשיגה, ואינה מצריכה ציוד יקר. לפקח על נקיון בדרכים ותעלות המים. לעשות למניעת מגפות. לחלק תרופות פשוטות ולפקח על משטרי-המזונות. לדאוג להגנת הילד והחי למינהו, ולא רק לפרה ולנחש בלבד. לפקח על אגודות האומנים ועל מחזורי-הזרעים למען יספק הכפר צרכי עצמו. להפנות את יתרת המוצרים אל מרכזי „האיגוד הכללי של התעשיות הכפריות“ ומשם ישלחו אל החנויות בערים אשר ימכרו אותם במחירים קבועים.

להכשיר לעצמאות לאומית בכוח העצמאות הכלכלית.

ללמד את הכל את חובת אי-האמנות וכוחה.

זאת עצתי לך, אמר אלי בתחלה, לדחות לעת אחרת כל מלאכת-סופרים, ולהתמסר למ-לאכת-כפיים.

שכן, עבודת-הכפיים היא ראשית ההכשרה אל הישרות.

הישרות הריהי שוין-מה הנקבע בין מיקחו של אדם למתנו.

שום איש אינו פטור, מן הטבע, מעבודת-כפיים, גם לא מי שמקדיש עצמו לעבודות-רוח נעלות לאין-שיעור, אלא אם כן יהא מוותר על כל הדברים שנוצרו ביגיע בעולם עכור זה. אם רואה עצמו פטור מיגיע, ואינו מוותר

הפרולטר למען ישרים עם גורלו, אלא כלפי ביטול הפרולטריון, כשם שבוטלה העבדות, מאחר שבעצם הדבר, הפרולטריות עבדות היא. אין כוונתו של גאנדי להחזיר את הגלגל לאחור. אין לך אדם שזרים לו יותר הרצון „להחזיר עטרה לישנה” והגעגועים אל „הימים הטובים אשר חלפו ואינם”.

אך מהפכתו צופה לקראת העתיד בתקוה שבכובד־ראש.

גאנדי הוא הראשון כהוגי המזרח אשר ציוה על העבודה כעל חובת הכל למען תשועת האדם. לגביו ענינו היחיד של מדע הכלכלה הוא אותו אשר רבי הכלכלה (ומארכס בכללם) הקלו בו. ענינו האחד של המשק אינו הפיתוח הכלכלי כי אם התפתחותו של היצור האנושי, טובתו, התעלותו וגאותו.

יש אשר אורח נכרי בא, ומתוך כונה ראויה לשבת, לנהוג באדיבות עם המורד הגדול, הוא פותח בנאום שיטנה המתוכל בדברי שנינה ומליצה כלפי האנגלים.

רגש אינוחות ירד על המסובים. הללו ישפיי לו עיניהם לארץ. גאנדי יאמר וקולו המועב ית' להט ויבהיר תוך דיבור:

„המשטר נפסד, ובראש וראשונה, הם הסוב' לים מכר, וסובלים, ככל הסכלים, בשל איידיעותם שנפסד הוא. הם לעצמם בשריודם הם, כמונו, ויש בהם מן הטוב ומן הרע, אך הטוב מכריע. היטב ידעתי את הנטיה הטבעית לראות באויב אך רע. הוא נראה לנו כרמאי, ואנו הטועים בו. אינו נותן דעתו עלינו, מיד נראה הוא לנו יהיר ומלא בוז; מזיד הוא, נתשבנו לאויל; נבער הוא, ייראה לנו כאכזר.

רוע זה שמגלים אנו בו נובע על הרוב ממש־פטנו הנמהר והקטנוני על אודות האדם. הטוב והרע שאנו מגלים בו, באמת, אינם אלא פועל־יוצא מקוי־אפנו המופנים אליו: מעמידים אנו נגדו את המיטב שבנו, הרי על אפו יעלה בו המיטב שבו, שכן הדומה יעורר את דומהו.

ברם, יהיה אשר יהיה אויבי, אין בכוחי לשפ' טו, שהרי אי אפשר להיות דין ומתדיין כאחד.

אי־האלמות תנאי ראשון לה הוא כושר המהלומה. הרי זו הבלגה על יצר הנקמה, מדעת ובכונה תחילה.

עם זאת הרי הנקמה נעלה ללא ספק על

יהיו המיצרכים הראשוניים מיוצרים בכל מקום ועוברים לסוחר במידה מצומצמת. יהיו התכלים והבשמים, אבני־החן, הפציה־נוי ויציר רות־האמנות מצויים במחזור תפשי ונפוצים ככל האפשר, אף מעבר לגבולים, כבימים מכבר. אולם אל תהא לסרטורים, למתווכים, למדינאי הלאום או למדינאי־נכר כל שליטה על אותם מיצרכים שהם חיוניים לקיום העם. חלילה שיעשו מעשי קוביוסטוס בפרי עמלם של הרבים.

האמת ניתנה להאמר כי אדם זקוק לעבודה יותר משזקוק הוא לשכר. דורשי־טובתו של העובד, יותר משינתו דעתם להמציא לו שכר טוב, חופשה יאה, קיצבת־זקנה נאותה, ראוי להם שיבקשו לו עבודה ראויה לשמה, כי זה ראש צרכיו.

תכליתה של עבודה אינה כל־כך ביצירת מוצרים כשם שהיא בעיצובם של בני־אדם.

מתוך מעשה בלבד נעשה האדם אדם. העבר דה מגשרת בין האדם ובין החומר ומקנה לו היכרות של ממש, מגע ישיר ושיתוף יום יום עם אנשים זולתו; מטביעה היא בחומר את דמות האדם ומשמשת לו אמצעי התבטאות; על כל אלה מרכות היא את קשבו וכוחותיו בנקודה אחת, או למיצער בקו ממושך; היא מרסנת יצריו מתוך שהיא מתזקת את רצונו. העבודה, העבודה הגופנית, היא לתשע עשיריות ממין האדם הסיכוי האחד והיחיד להוכיח מה ערכם בעולם הזה.

אולם כדי שהעבודה גופה, ולא השכר בלבד, יביאו ברכה לאדם, הייבת עבודתו להיות אנושית, עבודה שבה יהא האדם שקוע כולו, בגופו, בלבו, בשכלו ובטעמו. האומן הצר הפץ, מלטשו, מעטרו ומוכרו, יכשירנו לפי מאוייו של זה אשר למענו נועד, ובזאת יבצע פועל אנוש. עובד האדמה הנותן חיים לשדות ומגדל את המקנה לפי ערי נות השנה, עושה מעשה בן־הורין, ואילו פועל הרחוק לעבודת־השרשרת, החוזר בכל שניה ושניה על אותה תגועה אשר המכונה תצווה עליו, במצא מפרך עצמו במלאכה שאין בה תכלית לגופו והיא מתמשכת והולכת לאין־קצה, ללא טעם וללא מגמה. זמן זה שמבלה הוא בעבודתה זמן אבוד הוא ומכור, ולא את פרי פעלו הוא מוכר כי אם את משך חייו. מוכר הוא את אשר לא ימכור בן־חורין; את חייו. עבד הוא.

ואין דברים אמורים כלפי המתקת גורלו של

מתוכו, וכל מעשה נמהר יביא עליה סכנה. אי-האלמות והאמת משולבות הן כדרי-כך שאין להפרידן זו מזו. הריהן כשני צדדיו של מטבע אחד, או ליתר דיוק: של דיסקוס ללא דיוקן וללא עובי. מי ידע ויגיד אי הפנים ואי הגב? על אף הכל, האמת היא היא התכלית ואי-האלמות אמצעי לה.

לשעבר הייתי אומר: „אלהים הוא האמת“, אך נמצאו אנשים שכפרו במציאות האלהים. נמצא כי עצם תאותם אל האמת גרמה להם, ובצדק לפי תפיסתם, להכחיש קיומן.

על כן אומר אני כיום: האמת היא אלהים. ואכן, אין איש יכול לומר כי האמת אינה בקיים, שבזאת היא שולל כל אמת מדבריו. על כן בוחר אני לומר: „האמת היא אלהים“.

זקוק הייתי לחמישים שנות התבוננות נאמנה כדי שאהיה מעדיף נוסח זה על זולתו.

האמת קשה כבזק וענוגה כפרח-האפרסק.

אהבתי את האמת המוחלטת היא שלמדתי את יפיה של הפשרה.

הכניעה הנפעלת, התשושה, קצרת-היד, אולם גם הנקמה חולשה היא, שכן יצר הנקם מקורו בפתח. סלחנות הכבש או הארנבת סרת-טעם היא מעיקרה, חייב אדם שתהא בו עוצמה. למען הבליג, צריך אדם לאומץ-לב כדי שימשוך ידו מן האלמות.

המחילה היא עדין של איש-מלחמה.

לא באויב יש להלחם כי אם בטעותו; בטעות אשר נתפס לה רעך שעה שרואה את עצמו כאויבך. היה בן-ברית לאויבך נגד טעותו. אילולא היתה הברירה אלא בין אלמות ופחד דנות, לא הייתי מהסס להטיף לאלמות.

אי-האלמות אינה ענין הניתן להגשמה באורח מוכני, שכן היא הנשגבה בתכונות הלב. מאידך עשוי אדם להסתגל אליה בדרך ההתנסות.

להלך על חוד להבה של אי-האלמות לא דבר קל הוא בעולם כחש ואיבו זה. העושר לא יסייע לך, הרוגז ידיחך ממנה. היהירות טורפתה, החושנות ותאות-הבשרים יהדפוה, הכזב ירוקנה

אמרו חכמים: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד. יראה ממשותן של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם. שנאמר „הנה אנכי שולח לכם את אליהו“ וגו'. ואינו בא לא לסמא ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשים שלום בעולם, שנאמר „והשיב לב אבות על בנים“, ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו. וכל אלו הדברים וכיוצא בהם לא ידע אדם איך יהיו עד שיתור. שדברים סתומין הן אצל הנביאים. גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפוסקים. ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו. ועל כל פנים אין סידור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת. ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן ולא ישימם עיקר, שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה. וכן לא יחשב הקצין. אמרו חכמים, תפח רותן של מחשבי הקצים, אלא יחכת ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו.

רבי משה בן מימון
(משנה תורה, הלכות מלכים, פרק י"ב ב')

בין לאומים

תכנית מארשאל ותכנית מולוטוב

ר. ד. אלסטון

הליברלים מניחים שכל הבעיה אינה אלא חלוקת העולם מתוך הסכם הרדי בין מוסקבה לוושינגטון. ומה אם אחת האומות שבמחנה וושינגטון תגמור בנפשה יום אחד לעבור מרצונה למחנה מוסקבה? שאלה זו יש לשאול לא רק את מר וולאס, אלא גם את מר צ'רצ'יל ומר בוין. גירסת צ'רצ'יל על ארצות הברית של אירופה תהיה נושא לדיון ולתעמור לה בכינוס רב בהאג בחודש מאי. מסלוגת העבודה הבריטית החליטה שיש הבדל יסודי בין תכנית צ'רצ'יל ובין הברית המערבית של בוין וסירבה סירוב גמור לתת ידה לועידת האג. צ'רצ'יל, שהוא חריף מאטלי וגם מיושב-ראש האקסקוטיבה של מפלגת העבודה, שינול, עמד אף על פי כן על דעתו שתכנית בוין אין בה כל ממש אם אין היא מכוונת, ביטורו של דבר, למהשבותו שלו על ארצות הברית של אירופה שתחיצבנה כהטיבה אבטונומית אנטי־קומוניסטית הגועלת דלת בפני התפשטות מארכסיסטית ממורה. וושינגטון והעתונות של ארצות הברית נר טות להסכים לדעת צ'רצ'יל, ומר בוין, אשר לא ראה לנאות לנער חצנו מנאום פולטון, אפשר ועוד יקבל אותו בלב שלם.

עובדה היא, מכל מקום, שגם ארצות הברית של אירופה מיסודו של צ'רצ'יל גם הברית המערבית מיסודו של בוין בנויות על הנתה של סטאטיות בצורת הות המימשל במערב. הנחה פויה היא, אין יסוד להניח שתכנית מארשל או ציר בויך־בידר־בלופס* יהיה בהם כדי להצר את צעדי תנועות השמאל או לאחד את הימין בארצות השונות. צרפת היא, כמובן, המפתח לכל גיבוש אירופי; ובצרפת בין ותכניותיו שנואים על הימין הגוליסטי לא פחות מעל השמאל הקומוניסטי. מיניסטר החוץ הבריטי, אומריס, משליך את יתבו על מפלגות המרכז והכוח העובר (Force Ouvrière) אך נראה שהוטעה על ידי התר עמלנים שלו, שהעתונות השמרנית תמכה בהם ברב זריזות. מהו בסיסו של גוש המרכז הצרפתי? הרי זו, קודם כל, גופת המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית, אשר איברה חלק ניכר מתמיכת המזונים, וכן מפלגת הריפובליקנים העממיים (מ. ר. פ.) הנבוכה, אשר אין לה תקוה רבה להחזיק מעמד בבחירות הבאות, אם לדון לפי הבחירות העירוניות האחרונות. אשר ל"כוח העובר" הנזכר, שהוא כביטוי למרידה בהסתדרות העובדים הכללית (ס. ג. ס.) שהקומוניסטים שולטים בה, הרי לפי כל הסימנים כ־85 אחוזים מהברי

המסכת הכין־לאומית סבוכה ומעורפלת. האומר כי העתיד תלוי בתוצאותיו של ריב אידיאולוגי גדול, שאין לו סיום מתוך הסכם, מפריז אולי בהעמדת הדברים על פשוטם; אך, בעיקרו של דבר, הרי זו אמת, הריב אינו נטוש בין הקפיטליזם ומה שאנו קוראים קומוניזם. הריב הוא בין אותה צורה של אינדיבידואליזם ליבראלי המיוצגת ייצוג תוקפני ביותר ע"י הקפיטליזם; ובין אותה צורה של קולקטיביזם המיוצגת ייצוג תוקפני ביותר ע"י ברית המועצות.

הריב מניח מקום לאתנחתא, לשביתת־נשק. סטאלין הודיע לא אחת בתשובותיו לעתונאים מאז נגמרה המלחמה, שהוא מוכן לשביתת־נשק עם המערב. המערב, מכל מקום ארצות־הברית, "שביתת־נשק" קשה עליהם יותר — על אהה כמה וכמה בתקופת שפל עולמי. כל מיסטר הייצור והכספים של אמריקה רתים להכרת שבשוקי חוץ מתרבות. ואילו המישטר האבטאקטי של רוסיה ובנות־בריתה דרוך קודם־כל להרמת כושר־הקניה ולסיפוק ביקושי־המיצרכים של כמאתים מיליון גפש שאינם שמחים עוד באורח־החיים הפרימיטיבי שהורגלו בו אבותיהם. מלבד זאת, הרי עולם מודעב וקודר הוא כר פורה להתפשטות הקומוניזם. בין אם קיימת שביתת־נשק ובין אם אינה קיימת; ואילו יומה רכושנית אי אפשר לה מבלעדי התקפה מתמדת.

דיעות אחרונות מברלין מרמזות על התמרת היחסים, ובכל זאת מותר לשער כי הקו היסודי הוא קו של מנע בדרכי שלום. ידוע הדבר שמולוטוב רואה מנע מעין זה בעין יפה. עדיין הוא אוחז בתורת סטאלין על הפשרה שהיא צורך־השעה. הוא ורבו היו קשורים במהדק מראשית ימי המהפכה; ואין ספק כי מולוטוב הוא הבולט את מדיניותם הדינאמית יותר, מדיניות הקומאינספורם, של ז'דאנוב ומסייעיו, כמא־לנזקו, איש הפוליטיביור, ודימיטרוב, איש בולגריה. בנקודה שבה תוהה רוסיה על סיכוייה של שבי־תת־נשק, הרי סובליציסטים ליבראליים של המערב, ובתוכם הנרי וולאס, יועצים להקמת אחדות המיוסדת על הסכם לזמן ארוך: הסכם שלא להסכים. אין זו עצה ריאליסטית ביותר. הליברלים הללו סבורים כי אמנם אפשר למשטרים שתניסרצוף להיות שרויים בכפייה אחת מתוך ידידות, ואף שותפות־פעולה, טוענים הם שאין כל סיבה המתקבלת על הלב, שאמר ריקה הרכושנית ורוסיה המארכסיסטית לא יהדרו זו את נשיות־לבה ועדיפותה של זו ולא יעשו דרכן בשלום ובכוונה טובה, בלא להשגיח בהבדלים שביניהן. אכן, שביתת־נשק זמנית נוחה לסוואטים מלמערב, אך

* בנלוקס — בלגיה, הולאנד ולוקסמבורג.

תהיה מלווה בקיצוצים נוספים באימפורט, בהגדלת ייצור נוספת, והוצאות ייצור מוקטנות בהרבה, ובעקבות אלה הורדת רמת החיים של הפועל.

המסע נגד שכר גבוה אפשר מוצדק הוא; אבל יקשה מאד להצדיקו בפני הפועלים. שויון הקרבן סיסמה נאה היא; אבל היש משום שויון בשיטה המקפאה שכר העבודה, ומקפאה גם את הדיוידנדה והרווחים ברמתם הקיימת, על שאלה זו ספק אם יהיו הילוקי דעות בין הפועלים. סכומי הרווחים והדיוידנדה של החברות הגדולות בשנת 1947 היו במקרים רבים גבוהים יותר משהיו במשך השנה עשרה השנים האחרונות; וקיומם באותה רמה לא יסב בודאי כל תלאה ומצוקה לבעלי המניות בתעשייה הבריטית. ואולם הקפאת השכר עשויה גם עשויה להביא מצוקה ולעורר רוגו ומרידות עמוקה; ואין בריטניה חסרה אלא תקופת זעזועים חמורים בתעשייה כדי להציע את משקה אל עברי פי פחת, ולא זו אף זו: זעזועים מעין אלו יפגעו במר ביון ויחלישו את ממשלות המערב עליהן הוא בונה את ברית המערב.

פירוש הדבר הוא שעתידי בריטניה מעורפל; ובהיותה המפתח לתכנית מארשל ולברית המערב. הרי עתידה המעורפל עשוי להשפיע השפעה מכרעת על שתיהן, ועל יציבות כל אירופה שבמערב האלבה. התקוה, שכוחה הכלכלי והמדיני יגדל עקב הידוק הקשרים עם צרפת, לא באה. על אף ההסכם עם צרפת והחלטת ביון לבסס את ברית המערב על ההסכם הזה, נהג מיניסטרוני החוץ הבריטי מנהג קריירות ביחסיו עם צרפת; והממשלה כולה הלכה בעקבותיו. המצב לא הוטב עם תכניתו של מיניסטר הכספים מאיר לדיאלוגאציה של הפרנק ולשווק זהב חפשי.

רעיון הגוש המערבי, אשר תכנית מארשל הוא נשבת אפו, עדיין הוא בגדר חומר היולי וקשה לראות בו לפי שעה תשובת-המשקל מבחינה אסטרטגית ומשקית לקבוצת המדינות הסלאביות המבוססת על רוד-סיה הסוויטית, והמובלעת במשטר הכלכלי והאסטרטגי הרוסי. עם זאת, הרי ככל שדרכן של תכנית מארשל וברית המערב של ביון זרועה פחד, תשד, אופורטוניזם ויאוש, הנה הרחיקו הללו, בכל זאת, מן הריבונות המוחלטת והאבטאקיה. הרוח הזיה באופני מרכבות המערב אפשר אינה רוח טהורה ביותר. הנוסעים במרכבות אלו נוטים לעשות חניות ופגישות ולהתחיל בבניית של מעין חומת סין אשר מאחריה יתכן להקים את "התרבות הנוצרית" על תלה ולהחזיר עטרתם של הליבראליזם הכלכלי בלא שתהיה צפויה להם סכנה מצד המדינות הסוציאליסטיות שבמזרח. אך עובדה היא שמגמת ההתפתחות היתה להרחיק מריבונות נפ"רדת ושרירותיות. אילו אפשר היה להוליך התפתחות זו דרך שערי האומות המאוחדות, אולי היה מקום לקוות שזו תחזור ותצא בדמות ערובה לשלום ולבריטחון בין-לאומי ותהיה לברכה לאנושות. אך העובדה שמגמה זו מתעלמת מאו"מ וממגילת האומות המאוחדות היא חולשת-חולשותיה, וסיבת קוצר-ידיה לסייע לשלום העולם ורווחתו. לא קשה לשער מה יכלה תורת טרומאן להביא בכנפיה, אילו לא היתה מכוננת

ס. ג'. ט., ובכללם איגודי התעשייה הגדולים, שמרו אמונים להסתדרותם.

מה בצע איפוא — ומה ערובת-קיום — לגוש אנטי-קומוניסטי התלוי במין צרפת שעתידיה הפוליטי מוטל בספק, ושמלבד זאת היא הושדת בכוננותיה הטובות של בריטניה? אם תובא איטליה בברית המערב רבית או בכל גוש מערבי שהוא, כפי ההצעה המוצעת, וכפי תשוקת-לבו של הרוזן ספורצא, והוסיפה על חוסר הודאות ועל המבוכה, טוליאטי ונני, המייצגים את המיוזג הקומוניסטי-סוציאליסטי באיטליה, הניתו מוניטיום על קרן הצבי והתקיפו את תכנית מארשל ואת הותיקן כאחד, רבים התנבאו כי הדבר יביא לידי היסט רב בתמיכת ההמונים מהמפלגה הקומוניסטית ומהסוציאליסטים של נני אל הסוציאליסטים של סאראגאט, אך כדבר הזה לא בא. טוליאטי מוסיף לקנטר ולהמס לבנה של הממשלה הקיימת ואילו נני נתמך כמקדם על ידי הפועלים בטורין ובלומבארדיה, הממשלה האיטלקית כצרפתית צופה לאביב בנבואת-לב קשה, משקיפים יודעי-דבר סבורים כי תכנית מארשל עשויה להציל את שתי הממשלות הללו אם תיהפך בגלוי ובמפורש לתורת טרומאן.

קרוב לודאי שהתפתחות הענינים בפאריס וברומא, ואף האיחוד המערבי של ביון ההולך ומוקם עתה, יושפעו השפעה מכרעת מתוצאות המשבר הכלכלי והתעשייתי העובר עכשיו על בריטניה. קשה לדון אם המשבר אמנם החמיר באותה מידה כנרמנו בספר הלבן על המשכורת ובנאומיהם של מר אטלי וסיר סטא-פוזד קריפט. האמצעים האחרונים שנקטה הממשלה הצרפתית בעניני המטבע המציאו לממשלה הבריטית שעתי-כושר להזהיר על השוואה הצפויה בלא לקבל עליה מלוא אחריות על המאורעות שהביאו לידי אזהרה זו. עם זאת, כשקונגרס אמריקני חשדני מש" גיח בשבע עינים ובהנהלת חשבונות אורתודוקסית על תכנית הסיוע לאירופה, היה צורך בחביעה דרמטית מעין זו של צ'רצ'יל בימי המלחמה: "תנו לנו את הכלים — ונכל את המלאכה". אז היו הכלים דרושים להשיע את בריטניה ולהשם את אויביה הנאיצים. כיום הם דרושים, כאשר אץ מר אטלי להכריז באשר-דת, כדי להשיע את בריטניה ולהשם את הקומוניסטים.

הספר הלבן של הממשלה הבריטית ואזהרותיהם של ראש המיניסטרים ושר האוצר הם כמובן יותר מועקת "זאב" ותו לא. התהום העצומה הפעורה בין האכספורט לאימפורט היא, בלשון הכספים, פשיטת-רגל כפשוטה; ואם מדיניותה המסחרית והכספית של בריטניה דהאינא, וכן רמת-חייה, עתידים להתקיים. הרי אין הדבר ניתן להעשות אלא על ידי מתנת דור לרים בהיקף רב, על ידי העלאה ניכרת בייצור ובאכספורט, וירידה ניכרת בהוצאות הייצור. השאלה היא אם אמריקה תתן די דולרים ואם האגודות המקצועיות יכולות להגדיל את הייצור, ולעשות זאת על יסוד שיטת שכר שתקטין את הוצאות הייצור. אפילו תתקבל תכנית מארשל כמו שהיא, בשלימותה, ספק גדול הוא אם פעולתה תהיה מבורכת יותר מפעולת המילואה של 4000 מיליון דולר, אלא אם כן

וראות שגם מקבלי ההנאה מן הדולרים של מארשאל יסחרו סוף סוף עם המזרח.

ייצוב המישטר הזה הוא, כמובן, חלק מתכניתה של רוסיה להקים חגורת בטחון, באירופה, אשר תוכל לפרנס את עצמה מבחינה כלכלית ואסטרטגית בעוד מוסקבה מפנה את עיקר השפעתה כלפי המזרח הרחוק. גם הקמת הקומאינפורם היתה, יש לשער, חלק מתכנית זו — הקומאינפורם שתכליתו היא לשמור על החזית האירופית של רוסיה ולהלחם מלחמת העמולה והבלה בתכנית מארשאל. מלאכתו של הקומאינפורם היא לדאוג לקיום ה"סטאטוס קוו" במדינות הסלאביות שהקומאינפורם שולט בהן, לקיים את הסדר ברתחתו באיסלמיה, צרפת, בלגיה וגרמניה, למנוע את ייצובן של ממשלות קיימות ואפשריות, ולהצד את צעדיו של האימפריאליזם האמריקני. כפי שזה קרה בלשון הקומאינפורם, בארצות אלו, נסינות במגמה זו כבר החלו להעשות, וקרוב לודאי שנראה באביב זה גל זעזועי תעשייה בצרפת, איטליה ובלגיה, אשר הבדליהרמה בין שכר העבודה למחירים וכן איר השויון בחלוקת המיצרכים לא יחלישו אותו.

הרושם הוא כי הסוואזים אין בלבם תקווה ממשית לתמורות מהפכניות גדולות באירופה. מוסקבה תספק לפי שעה בהתפוררותם האטית של המשטרים הקיימים באירופה המערבית, ובשמירת מעמדה באירופה המזרחית והדרומית, עד שהיא מתכוננת ל"קרב האחרון בין ארצות הברית לברית המועצות על ער צובן החברותי, הכלכלי והפוליטי של סין ושאר אסיה". אגרת המחאה החריפה אשר שלחה רוסיה למסר שלת פרס ובה תלונה על פעולות האמריקנים בפרס, לא היתה כנראה, כסברת רבים, חלק ממסע הסוואזים כלפי המזרח התיכון. קרוב יותר לשער כי היתה זו תנועת איגוף במסע הגדול כלפי הודו והמזרח הרחוק, והיא תכנית ששעושים של הסוואזים למראשית המהפכה הרוסית. על תכנית זו הרבה סטאלין לכתוב בטרם ירש את כסא לנין. רדיו טאשקנט, אשר חוקם דק אשתקד, משדר בקביעות בדיאלקטים הפרסיים ובל"שונותיה של הודו; והשמועה אומרת כי במקומות אחרים בברית המועצות מכינים משדרים להודו-סין ולאיינדונזיה. בסין גופא יש לו לקומוניזם סיכויים טובים לפרוש ממשלתו על פני מאנג'וריה כולה.

בסקרנו כמה מאורעות בין-לאומיים בולטים, לא הזכרנו כמעט את האומות המאוחדות. ימיו של הארגון הבין-לאומי עד כאן היו מעטים ורעים. אילו השכילה מועצת הבטחון למצוא את הדרך להגשמת החלטת אר"מ בשאלת ארץ-ישראל, אין ספק כי היתה מרימה את קרן האומות המאוחדות לאין ערוך והיתה מסייעת לאסוף את החוטים המסוככים של מדיניות המעצמות ומדיניות אירופה המפולגת ולרכוס במרכז של אחריות ומכוח עליונה. אך סיכוי זה אבד — לפי שעה, מגמת המעצמות לפעול באופן בלתי-תלוי באו"מ, ובמקביל לו, כאילו היו ברמה שיה עם הארגון הער למי, מגמה זו היא עקב-אכילס של האומות המאוחדות. אם לא תרפינה המעצמות ממגמה זו, עשויה זו להיות לסיבת תמוטתו של הארגון הבין-לאומי, ותמוטת תק-ותיה של האנושות לשלום ולבטחון ולשיבה טובה.

נגד איזה מישטר פוליטי שהוא; מה יכלה תכנית מארשאל לחולל אילו היתה תכנית כלכלית בלבד; ומה המטרות שיכלה ברית המערב לקרב אילו באה לפרוץ חומות ולא להקים חומה חדשה.

אולי הטוב שבפירושים על השתלשלות הדברים במערב היא החלטתם של מיניסטרי-החוץ של המדינות הסקאנדינאביות להיות שרויות בפרישות מברית המערב ומן הגוש הסוואזי כאחד; ולהיעד בקרוב ברעידה על מנת לחזור ולאשר ביתר הוקף את הנייטרליות המסורתית שלהן. מדינות אלו, שיקחות ומפרי כחות והירות, ובצירופן אולי חלקה היחיד של אירופה שהוא בלתי תלוי במעצמה זו או אחרת, רואות לנגד עיניהן את אירופה והיא שמועה ואכולת ניגודים; כך הן תוספות את התכניות הקשורות בשמותיהם של טרומאן, מארשל, ביין ומולוטוב; והרי הן תשות להן מפלט במסורת הנייטרליות המקובלת עליהן מדורות.

לעומת זאת, אם נסב עינינו אל מחציתה האחרת של אירופה, ועד מוסקבה נגיע, נראה, לתמהוננו, כמה סימנים של תוספת יציבות וקידמה פליאה היא, שהרי הדלדול בעקבות המלחמה היה גדול באזורים אלה מבכל מקום אחר במערב זולת גרמניה; הרי מאז נסגרה אינר"א לא נכנסו דולרים לרפא את השברים ולטייב את האדמה החרוכה, אמנם הפליאה אולי תתיישב אם נזכור את מידת השתפלות במטרות מדיניות בין מדינות הגוש הסלאבי; ואת שותפות ההכרח הכלכלי המתבטאת בשיטת "שמור לי ואשמור לך" כאמי צעי להחיות החקלאות והתעשייה. שיטה זו של התפרנסות זה מזה נכדקה ונמצאה עקרון כלכלי בריא, מכל מקום הרי הביאה לידי תקציבים מאוזנים לפי הערך, קידמה מפתיעה בתעשייה בפולין (ביחוד בפחם, פלדה וייצור כוח חשמל) וקימום חלק הגון מהתעשייה הרוסית שנפגעה בעזרת בתי-החרושת של צ'כוסלוב-ואקיה, מז'ברנה של שמש וגשמים בעתם הביא יכולים משובחים ברוסיה, הונגאריה ויוגוסלאוויה, ונתן לפועלי התעשייה של פולין וצ'כוסלובאקיה מנות מוון גדולות יותר מאלו הניתנות לפועל האיטלקי והצרפתי וכמעט כפליים ממה שמקבל הפועל ברוחרי, עובדות אלו יש בהן ממש והן הן כוהו של הדבר הקרוי תכנית מולוטוב בניגוד לתכנית מארשאל. יש בהן מן המושך לגבי איטליה הרואה בארצות הבלקן והדאנובה את השוק הטבעי לסכסטיל שלה ואת האסם למאפיוניה.

אם אמנם ניתנת תכנית מולוטוב להתקיים ולהתקדם בלי סיוע ניכר מבחוץ, או לפחות פתיחת שוקי חרץ הגונים, דבר זה קשה לשער מראש. יש מאנשי הכלכלה האמריים שהדבר לא יתכן. רואים הם את שנת 1947 כשנה יוצאת-דופן למדינות הסלאביות, בזכות יבול-ברכה שאולי לא יישנו ובזכות פתיחתם של מפעלי-חרושת חדשים המייצרים על בסיס בלתי-כלכלי המשוקים על סמך חילופים, ושיטה מעין זו אומרים אנשי-הכלכלה, מן ההכרה שהיקפה יהיה פרוחת הולך. אנשי-הכלכלה אפשר והדין עמם; אך עזתם אינה משכנעת. ומשפטם חשוד. קרוב יותר לשער שרוסיה מקימה, בכל האזור הנתון להשפעתה, מישטר מסוּפף של שילוב המרייג'לם, ייצור ושיווק, העשוי לעמוד בסני בידוד פוליטי ממערב, ומתוך

ציוני החודש

משקנו כמערכה

שלושה ימים. אולם חוסר-הבהירות בנוגע להסדר הסופי בעניני המטבע מדיגי חוגים רחבים של בעלי הסכונות קטנים ומוליד גילויים אינפלציוניים מטרידים בשוקי הנהב ונכסי דלא ניידי.

מובחן למרותנו

כל מלחמה בימינו פירושה קודם כל התערבות המדינה בחייה המשקיים של האוכלוסייה והשלטת מרותה על התהליכים הכלכליים. התערבות מעין זו אינה באה רק לשם יעילות בהנהגת המלחמה. ביסודו של פיקוח על מחירי המזונות נעוצה ההר-גשה של שותפות בגורל ושיוון בקרבן. גם במישטר שאינו בנוי על עקרונות סוציאליסטיים משליט הפיקוח על המזונות את העקרונות של שיוון וצדק. ולו גם לתקופת המלחמה בלבד. שום מדינה רכושנית עוד לא הצליחה למנוע צבירת רווחי מלחמה בידי מעטים. גם מסי המלחמה הכבדים בבריטניה לא הפריעו לטרוסטים שונים לצבור הון. אולם מדינות רבות ובראשן בריטניה הצליחו בימי המלחמה לצמצם את הספרות ואת השוק השחור צמצום ניכר, ולקיים פיקוח יעיל על המזונות.

פיקוח על המזונות נעשה תורה שלימה שנבדקה בשתי מלחמות עולם. וקשה להבין לדילטאנטיות ודלות-המעש שנתגלו מצד אלה, אשר עליהם הוטל לקבוע נשטר פיקוח על המזונות בישור בשלושת החודשים הראשונים למלחמתנו.

ואולם אם כשלונותינו הטכניים הראשונים בסך-סור מלהמתי השוב זה ייקפו לחשבונם של חבלי המעבר מ"אופוזיציה" לשלטון ממש, הרי אין צידוק זה קיים לגבי סכך האינטרסים המנוגדים מסביב לבעית הפיקוח על המזונות. במדינה דימוקראטית פועל ומשפיע כל חוג של בעלי אינטרסים על המנהיגים והשליטים במדינה. והנה זה כוחה וזו בחינתה של דימוקרטיה אמיתית: אם בידה להעלות מתוך עבטים האינטרסים המנוגדים של מעמדות ושכבות את האינטרס המשותף, את "טובת הכלל", ולהשליטו על כל החוגים.

אם קשה מבחן זה למדינה דימוקראטית מושרשת ובעלת מסורת. למדינתנו בהתהוותה על אהת כמה וכמה. המנגנון הממשלתי המרקיב והולך אגב התפוררותו מערבב עלינו את סדרי החיים. מרות שלטונו תלויה עדיין במידה רבה ברצון השיתוף שמגלה כל חוג כלכלי. די לנכור כי מימון שלהמתנו אינו מבוסס על מסי, אלא על מגביות...

מראשית התהוותו נתון מנגנון הפיקוח הישובי ללחץ גובר והולך של בעלי אינטרסים שאינם נר-תעים מפני שימוש בלחץ פוליטי כדי לשמר על רוחיהם המופרזים ועל זכותם לספסר. בפני ההכרח

המערכה שלתוכה הוטלנו. נתנה את משק הישוב בכמה מיבחינים. המיבחן הראשון היה השמירה על היקף פעולתו של המשק. על אף ההתפרעות כדרכים, עורקי החיים לכל כלכלה, ואף על פי שכמה מפעלים נמצאו בחזית האש (בגבעת הרצל בתל-אביב ובבת-ים, במרכז חיפה ובמפרצה) לא נסגר אף מפעל אחד בעל חשיבות. החקלאות העברית לא צמצמה את שטחי המורע והמטע, וקצב הגידול של תוצרתה לא הואט. הבניה העברית — שהספקת הומרי הבנין שלה ממקורות ערביים הופסקה — לא נצטמקה אלא נמשכה במלוא ההיקף, ולפיקים גם בקצב מזורז.

המבחן השני שניתן בו המשק היה ההכרה להעדיף תיקון לפסי מלחמה, כל משק מלחמה פירושו ויתור על ענפי ייצור שאפשר בלעדיהם וריכוזו בתפקידים שהם חיוניים להנהלת המלחמה. ההרכב והמבנה המיורי חד של התעשייה העברית הולידו בעיות קשות. תעשייתנו התרכזה בעיקר בשלבים אחרונים המשמשים את הצרכן — חיוון שכיח בארצות תעשייה צעירות. ואף זו: הענפים המייצרים מיצרכים שאין חיוניותם ראשונית — כגון בת-חרושת לשוקולדה, לכמתקים, לריבה וכיו"ב — נודע להם משקל מיוחד בתעשייתנו המשמשת ציבור צרכנים בעלי תרבות גבוהה. בשיי-ווקם של מיצרכים אלה עוסק אחוז גבוה מדי של המתפרנסים בישור. צמצומם של ענפים בלתי-חיוניים אלה והשבתת פעולתם של המתווכים המטפלים בשיי-ווקם — תפקיד הכרחי הוא. אף על פי שלכאורה הוא סותר את הצו של יציבות משקית והימנעות מזעזועים כלכליים.

גם במיבחן זה עמד הישוב. במפעלים בלתי-חיוניים ניים מצטמצמת והולכת העבודה. אולם חוסר העבודה ירד במקום עלילות. כוחות העבודה ששחררו עקב הצמצום, ואלפי העולים שהגיעו בחדשים האחרונים, בקלטים והולכים: בחקלאות, בבניה, בתעשיית המתכת, ובשאר ענפים שהיוותם למלחמה ולישוב היא ראי-שונית.

המיבחן השלישי היה המשך השקעת הון בחקלאות ובתעשייה. התהליך של השקעות ההון הוא עמוד התווך של יציבות כלכלית. אחרי שעברו עלינו שלושה חדשי מלחמה אפשר לקבוע בודאות, כי ההון המקומי לא הפסיק את השקעותיו. ההון מחוץ-לארץ גם הוא זרם כמקודם. אמנם השקעות ההון הפרטי מחוץ-לארץ הואטו, אך ההון הציבורי מילא את החלל אף הגדיל את היקף ההשקעות.

המיבחן הרביעי הוא מיבחן הזעזוע הפינאנסי שזועזענו על ידי הוצאתנו מאיזור השטרלינג. בשעה שנכתבות שורות אלה קשה עדיין לספם את לקח. הבהלה בקרב חוגים מצומצמים ארכה אך שנים-

בה הכרה מעמדית ויצרים פוליטיים-חברתיים. ועל סף המדינה מתעוררים צרכי ההיאבקות על אינטרסים כלכליים-חברתיים ממשיים מאד.

כל הגורמים האלה מולידים מגמות איתוד בקרב הציונות הכללית בארץ. גורם מיוחד במינו היא: „עליה חדשה“, שמבחינה מספרית היא הקבוצה החזקה ביותר במחנה הציוני הכללי, אך למעשה אינה אלא מפלגת דור אחד. שאין לו המשך בארץ ואין לו סיכויי תגבורת מן הגולה. עיקרה של „עליה חדשה“ סופר שיתאחד עם הכוחות המתקדמים בציונות הכללית בארץ. כנגד מגמות האיתוד חזקות עדיין מגמות הפיצול והפילוג שהציונות הכללית לא ידעה להתגבר עליהן. חוגי „האיתוד האזרחי“, אשר עמדתם בישוב נתבססה על שיירי משטר קולוניאלי שנטע אותם ברשויות המקומיות. נזכחו לדעת, כי במשטר העתיד לבוא אין קיום להשפעתם אלא באמצעותה של מפלגה פוליטית. ההיאבקות על השפעה בתוך הציונות הכללית בין „האגף הפוליטי“ המייצג את הבורגנות „החדשה“, ילידת העליות האחרונות, לבין „האגף הכלכלי“ המייצג בעיקר את הבורגנות „הותיקה“, שמשקלה המספרי וכוחה המשקי נתונים בירידה מתמדת, מעלה את האפשרות של גיבוש שתי מפלגות בורגניות, מתקדמת ושמרנית. האגף הרדיקלי-דימוקרטי של הבורגנות הארץ-ישראלית, נושא מסורת הרדיקליזם האזרחי באירופה ונשען על קיומו של ארגון פועלים ציוני כללי מגובש. עשוי לשמש מצבר לכוחות דימוקרטיים ומתקדמים בתוך הציונות הכללית, גם אם תחוקנה מאד מגמות שמרניות במחנה הבורגני העיקרי.

לקראת הסתדרות ארצית לפועלי החרושת

את הימים הקשים העוברים עלינו לא ראתה הסתדרות העוברים כעילה לדחות הגשמת ההחלטה שהחליטה ועידתה הששית בדבר הקמת איגודים ארציים בחרושת. בימות מפלגת פועלי א"י הועלתה או התביעה להפעלת ציבור הפועלים השכירים, ובנוסף של ד. בן-גוריון: „על ההסתדרות לפעול לא רק למען הפועלים, אלא גם ע"י הפועלים.“

כוונת הדברים היתה לעורר את הכוחות הגנריים וים בציבור הגדול והמגוון של העובדים השכירים למען הענינים הכלליים של ההסתדרות ולמען עניניו המיוחדים. הדרך לכך — הגברת תהליך הדמוקרטיזציה בתיי האיגוד המקצועי. ראוי להעביר במודרג סמכויות לחטיבות המאורגנות בהסתדרות הכללית, מבלי לשבור כלים בעלי-ערך ומבלי לפגוע במרות העליונה של ההסתדרות הכללית.

רעיונה של מפלגת פועלי א"י לארגן את הפועלים השכירים לפי העקרון התעשייתי ובמסגרת איגודים ארציים כבש את הלבבות בציבור הפועלים. המתנגדים ענו אמן בעל כרחם. והנה הוקמו ע"י המחלקה לאיגוד מקצועי שליד הועד הפועל ששה איגודים ארציים חדשים בענפי החרושת: מתכת, מזון, אריג, עץ, אפיה וחמרי בנין, אם לצרף לכך את האיגודים הארציים הקיימים מכבר (פקידים, עובדי הרכבת ד"ט, מהנדסים, פועלי הבנין, הדפוס והיהלומים). מאורגן עתה רוב רובו של צבור העובדים השכירים בחטיבות

המלחמתי להשליט את מרות הכלל עומדות קבוצות בעלי זכויות „משוריות“ המוכנים להטיל מרותם על הכלל.

תפקיד קשה הוא לדימוקראטיה העברית בראשית צעדיה. ללכד חוגים רבים של בעלי-תריסים להטיב עם המכיר בשותפות הגורל של כל חוגיו, ולעשות את הדבר בתוך סערת מלחמה. אך היא הנותנת. ביכל-תנו להשליט מידה של צדק ושיוון במערכה יקבע אוסיה של עצמאותנו בעצם התרקמותו.

ליכוד ופילוג בבורגנות הארץ-ישראלית

המחנה „האזרחי“ בארץ-ישראל נתון זה שנים רבות בתהליכי פירוד והתפוררות. הבדלי עליות וארצות-מוצא, אשר העלו בעיות רציניות גם במחנה הפועלים, העמידו את מגמות הפירוד בשכבות הבורגניות. בתוך תנועת הפועלים הותכו הבדלים אלה, במידה מרובה, בלהט הפקידים גדולים ושינוי-ערכים גופני ורוחני במסגרת ההסתדרות. אלה לא ניתנו למעמד-הביניים ולבורגנות וממילא לא היה בהם כוח לעמוד בפני הסתערותם של רצונות ביהתיים. כוח המשיכה של תנועת הפועלים מכאן ושל התנועה הרבייוניסטית מכאן החלישו בתמידות את הציונות הכללית. הנוצר מן השכבות הבורגניות נהר לתנועה הסוציאליסטית ולארגונים הרבייוניסטיים, ואילו בתוך הציונות הכללית נאבקו בלי-הרף שתי המגמות של ברית עם השמאל או עם הימין.

הציונות הכללית חוגים חוגים היא עשויה — אך החוגים סגורים והמגע ביניהם אך רפוי. חוג אחד אשר הצליח ללכד סביבו רבים ולגבש כוח פוליטי מסוים הוא חוג יוצאי אירופה התיכונה, אשר נטיות פולריטיות, קשרי מוצא ואף קשיי קליטה ליכדו אותו ועשאוהו ספק מפלגה ספק עדה. חוג אחר אשר הצליח להקים תנועה בארץ-ישראל הוא „העובד הציוני“, ואולם קשריו הגפשיים ושיתוף-החיים שלו עם תנועת העבודה אינם פחותים מקשריו הפוליטיים עם הציונות הכללית. האגף הימני של הציונות הכללית בארץ תמך יתדותיו בשכבות מוסרשות בארץ ובכללתה: חוגי התאחדות האכרים והבורגנות העירונית הקשורה בהם. ואולם הן לא נתגלו ככוח רב במיבחנים דימוקרטיים. קשרים אלה היו אפילו לרועץ לאגף ה„פוליטי“ של הימין הציוני הכללי, כי בכל שעת היאבקות רצינית תבע לו האגף „הכלכלי“ את מלוא ההשפעה. הכוחות המתקדמים שבציונות הכללית לא הצליחו עד הזמן האחרון להתלכד להטיבה אתה ואחידה.

לכאורה קמו עתה הנאים נוחים יותר לגיבוש כוח ניכר של ציונות כללית בארץ. ירידתה של יהדות אירופה, ועלייתה של יהדות אמריקה, אשר בה הציונות הכללית היא החזק בגושים הציוניים, נתנו לציונות הכללית בארץ-ישראל משענת הגונה בגולה. הציונות הכללית באמריקה נאבקה על השפעה בארץ-ישראל, ואותם היסודות בה, שהם בעלי הכרה מעמדית ברורה, מבקשים להם בני-ברית בארץ-ישראל הקרובים להם קירבה מעמדית. ועל הכל: בארץ-ישראל עצמה קמה שכבה בורגנית, ילידת העליות שבין שתי מלחמות העולם, שהשתרשה בארץ, קנחה

האינטרנציונל המקצועי המשותף

מאותה ועידה בלונדון לפני שלוש שנים, בה נוסד האינטרנציונל המקצועי, ועד היום חלו תמורות נוקבות ביחסי הכוחות בעולם, והללו משפיעות, במידה שרבים ובעקיפין, על יחסי הכוחות בתוך האינטרנציונל עצמו. לכאורה פליאה היא: תנועת הפועלים, אשר מראשיתה נשאה את נס השיתוף הבין-לאומי על אשיות הסולידאריות וזהות האינטרסים של מעמד הפועלים בכל העמים, נמצאת מפולגת, בימים שעלה כוח הפועל במדינה, לפי קוים לאומיים דוקא. דומה, ככל שגדל חלקו באחריות לשלטון במדינה, גברה הזהות בין האינטרסים של הפועל לבין האינטרסים של המדינה, ומבחינה זו אין הבדל, כנראה, בין מדינות סוואטיות, סוואטיות למחצה ומדינות אחרות.

אכן גם בתוך האינטרנציונל, כבארגון האומות המאוחדות, מבקשים עדיין שני המחנות לשמור, לפחות לפי שעה על המסגרת המשותפת. בתוך תנועת הפועלים מרקד שטן הפירוד אולי עוד ביתר עוז ומשובה מאשר באר"מ. אם עד היום הצליח האינטרנציונל להמנע ממשבר רציני, הרי היתה זו הצלחה לשעה, שכן פרי התחמקות היתה, במשך שלוש שנות קיומו השתמט האינטרנציונל דרך שיטה מקביעת עמדה בשאלות השנויות במחלוקת בין המחניים.

גם בשאלת ארץ-ישראל בחר האינטרנציונל לצאת ידי הכל, כשניבעו פרצים בעמדה כלפי שאלה זו, שהיתה מקובלת קודם על שני המחנות, אחז האינטרנציונל בדרך ההתחמקות והסטרטגיה. טעות היא לחשוב שבגלל קשיים פורמאליים לא יצאה משלחת האינטרנציונל לארץ-ישראל, כפי שהחלטת במושב המועצה בפברואר, הכריע הפחד שמא יכרח האינטרנציונל לקבל, בשלב המשלחת מארץ-ישראל, הזד לטו שלא תהייה לרצון לאנשי העיקריים.

בזמן האחרון ראינו בהתמרת הניגודים וההתמדות בתוך האינטרנציונל, מצד אחד, גילוי-דעתו של דיקין, הגשרא האנגלי של האינטרנציונל, על פעור לחו הנפרדת של המשרד בפאריס, הנתון להשפעת הרוסים, ומעבר-דעה פניית האינטרנציונל לאר"מ בשאלת יון — סימנים בולטים הם ההתרוצצות זו, המיכתן התמור ביותר שלפני האינטרנציונל בעתיד הקרוב היא העמדה כלפי תכנית מארשל וכל הכרוך בה, לרבות פעולתם הנפרדת של הסוציאליסטים המערביים בשאלה זו, כל זמן שספינת האינטרנציונל היטלטל בין סלעי מחלוקת כאלה, צפויה היא לניפוק, המצב הזה בתוך האינטרנציונל מטיל על תנועת הפועלים בארץ-ישראל את ההכרח לנהוג בזהירות ובשיקול — הן מבחינת ענינו לשמור על המסגרת היחידה המלכדת בתוכה את אגפיה הגדולים של תנועת הפועלים הבין-לאומית והן מבחינת תביעותינו הלאומיות. בשאלה האחרונה אין אנו רשאים לתת יד להשתמטות ולהחלטות המשתמעות לשתי פנים, עלינו לתבוע את קיום החלטת האינטרנציונל, ולחד תור, על סמך החלטה זו והחלטת אר"מ בענין ארץ-ישראל, לניבוש כוח אהוד ומסייע, המורכב מבארכוח שני המחנות, הלילה לנו לזלזל, מיאוש, באפשרות להביא דברנו לפני ארגון המלכד 70 מיליוני עובדים.

ארציות, ההסתדרות מתקרבת, כנראה, לשלב בו תקום, בצד הסתדרות הפועלים החקלאיים, ההסתדרות הארצית של פועלי החרושת, אשר תישען על עמודי האיגודים הארציים החדשים.

לפנינו שינוי יסודי במבנה הארגוני של ההסתדרות, שהשפעתו על הייה הפנימיים תורגש, ללא ספק, בעתיד.

כל זמן שלא נקבעה חוקת ההסתדרות קביעה סופית, כל התארגנות מסוג זה יש בה מן הארציות, אך הגטיון הנקנה מתוך עבודה זו לא יעלה בתווך, כוחות אנושיים חדשים יתגלו, ובינתים יוכלו האיגודים ליעץ את ההסתדרות, מתוך נסיונם הם, כיצד להשלים את המלאכה.

היהדות הדוברת אנגלית

מרכיב-הכובד של העם היהודי עבר, בלחץ השואה ובכרלילה כמעט, לארצות הדוברות אנגלית. עובדה מכרעת זו פירושה שינוי מושגים רבים ומושרשים בתפיסתנו — וקודם-כל שינוי הנחות ושיטות בהיגיון העם והנוער. אפסיקצוה של צדור תבעיות המקופל במצב החדש נרמז בוועידה הכ"ן של פועלי ציון באר"מ צות הברית שנערכה בפייטסבורג בנובמבר 1947. המפלגה עצמה גדלה אמנם בשנתיים האחרונות והגיעה מ-4,000 ל-14,000 חברי, גידול זה, הקובע כרכה לעצמה, רחוק הוא עד-מאוד מלספק את צרכי הציונות הסוציאליסטית בתוך גודל ישובי היהודים, ובשעה המכרעת בחיי האומה, התמונה שתתפר במקצת אם נצדף לגזע המפלגה עצמה את ה"ענפים": "נא" ציאנאלער ארבעטער פארבאנד" (ברית הפועלים הלאומית) המתקרב לשלוש רבבות ואת ארגון "פורו ען פיאנערן" (נשים חלוצות) המונה כשתי רבבות. כשש רבבות אנשים ונשים מישראל מרוכזים איפוא סביב "פועלי ציון" בארצות-הברית — הישג נכבד, לכל הדעות, שיש בו כדי להיות מנוף לגדולות מאלה.

בוועידה זו נראו רמזים לאפשרות התמורה, הצטרף פותם של גושים דוברי-אנגלית מהדור הצעיר ואף מדור-העמידה למפלגה, שרוב-רובה היה דובר-יידיש מאן, העלתה בעיות מרובות של קליטה רוחנית ורעיונית, על אלה נוספו הקשיים הנובעים מהתפצלותה של התנועה לענפיה — והענפים גדולים מן הגזע — ומנטיהם, הסבעית לכאורה, של הענפים לעמוד ולפ" עול ברשות עצמם. עובדה זו, בצד תביעתם לייצוג משלהם בחיים הציוניים, מסככת את שאלת מרות המפלגה על אגפיה, כל הקשיים הללו הם, במידה מסוימת, אות לגידול ולחיות, אך הועידה גם ידעה לגלות כוח ליכוד המבשר טוב לבאות, נשיאות המפיגה כמרכזה מורכבים עתה מנציגי כל האגפים וה"הדורות". ליו"ר נבחר ברוך צוקרמן, מותיקי התגורר עה ועם זה אדם שלבו ער לשיתוף רבדים אנושיים חדשים מיהדות אמריקה במעגל הפעולה הציונית-סוציאליסטית, היש להניח כי מעתה תגבר הפעולה בקצב, שהשעה מחייבת וזי גם שיתוף הנוער והשכבות הבלתי-מהגרות יגבר עמה? כתשובה על שאלה זו תלויים לא רק כוחם והשפעתם של פועלי ציון בלבד.

ה פ ג י ש ה

יוחנן טברסקי

א

בעיר זו של פטרארקה וגיוטו מוטבעת מסורת גותית חזקה יותר מאשר ברוב ערי איטליה הצפונית. אכסדרות וצופות מהברות את בתי פאדובה וארמנותיה כל אחד עם הסמוך לו, ושוויון זה במראה ובקומה מייחד לרחובות הצרים תמונה מיוחדת. ואולם הנה הבית, אשר דאנטה, קדמון גאוני איטליה, גר בו בשנת 1306. בוודאי חיבר כאן כמה וכמה משירי „הקומדיה האלוהית“... יקותיאל נזכר פתע בחיבורי משורר עברי צעיר, שקרא זה מקרוב... כומר מעוגל-כתפיים, רחב-מגבעת ורחב-שרוולים, הלקוי ביותר בשר, משוחה, כנותן לקת, עם כמה תינקות. מוכרים מכריוזים במודעות ומודעי מודעות על סחורותיהם. בעלי מלאכה מכים בפטישיהם מאחורי הפתחים הפתוחים הכאה אחרי הכאה.

— יקותיאל פולאקו!

יקותיאל גורדון מפנה ראשו. שני בחורי חמד ויודעי מדע — יצחק מאריני, שכפו השמאלית מלובשת בכסייה של משי אדום, ודעתו כדוחה עליו כמו תמיד, ושמואל טריפיס, המכסה תמיד סודו, מדבר ברמזים ורזים, ושניהם מבני ראשי מנהיגי הקהל... הפגישה מולידה שמחה רבה בנשמת יקותיאל. אין לו כאן, בפאדובה, כמעט התחברות עם אחרים... ואילו אלן —

— תשואות תן הן לכם. אין אדם משאיל ספרים לשאינם רגילים אצלו... ואתם —

— זמה חיבורי לוצאטו בעיניך?

יקותיאל מתשב רגע כרוצה להשיבם את כל דעתו.

— לכל אחד בימינו נדמה, שהוא יודע פרק בשיר, ואולם יפה כתב שמשון מדונה:

אַל הַר זְמִירוֹת לְעֵלֹת נְעֻשִׁילוֹ

פִּיּוֹם הַמּוֹרִים נוֹשְׂאֵי קַרְדֵּשֶׁת.

— — — — —

לוֹ נְהַרְשׁוּ אֶמְרֵי נְהַקְמוּ.

ואילו לוצאטו... ואין הוא כותב בקיצוצי פסוקים שונים מכתבי הקודש. מליץ גדול הוא.

בעל לשון צחה ומצותצחת... אין שני לו בכל תפוצות ישראל!

— אין אתה יודע את יכלתו הכוללת, ואתה רואה את התוספת כעיקר!

— זמה הוא העיקר, מאריני?

שלושת החברים מגיעים לאחד מארבעת שערי הגיטו. ריח המוץ של חומות-עיר עתיקות. הם נכנסים פנימה. זה עושה סחורה במעותיו של חברו וזה במעות של עצמו. זקנה מלאת-לחיים וצרת-המצח אוהזת לפניו דף ומוכרת פלחי אבטיח לעוברים ושבים. על עמוד תלויות הכרזות הרשות ומעל לקמרון-שער תלויים באלכסון בין חומה לחומה כליילבן על גבי הבל. יצחק מאריני מגמיד קולו כירא שישמעו אחרים את דבריו.

— מימי קטנותו התנכר משה חיים בשכלו בין בני גילו בתלמוד תורה ורבו ר' יהושע

באסאן, המתגורר כעת ברייג'ו, העיד עליו: „לא ידעתי לו חבר במקרא!“ וקדם שהנער היה

בן י"ד שנים היה יודע כל כתבי האר"י בעל-פה והיה נחבא אחורי הכלים ולא היה מגיד זה

הדבר אף לאביו ופשיטא לשום אדם. ועכשיו... התדע להחזיק דבר בצינעה?

— העמידוני בכל סוד, ותראו שראוי אני לעמוד בו!
 — זה חשוב ביותר, יקותיאל!... „ספר לכל אחד עסקיך“, אומרים אצלנו באיטליה,
 „חשטן יעסוק בהם בשבילך“... והנה... זה ב' שנים חצי — אבל זכור: הדברים ב„בל ייאמר“ —
 שנתגלה לו, ללוצאטו, מלאך קדוש ונורא ומגלה לו סודות נפלאים!
 יקותיאל מרגיש גאווה, כי לו חלק גדול עתה בהסתר הנה, אם כי אין הדברים על המלאך
 צדים את דמיונו.

— ויודע הוא לוצאטו כל הגילגולים והתיקונים של כל אדם, חכמת יד ופרצוף.
 — חכמת יד ופרצוף?
 — כן, יקותיאל. האין נמצא הכול הקבלה אחת — חלקי הגוף אשר לחוץ והנשמה לפנים?
 — מה מאוד נכסף אני לדאותו... לדעת מהות זה האיש משה!
 — בשבוע שעבר הלך לוויניציאה לכמה ימים, ועכשיו... אמנם יש שעות שרוצה לעמוד
 לעצמו ולא להתחבר לאחרים. ואולם לרוב חדרו פתוח לרווחה לכל תלמידי־החכמים. ואם יש
 את נפשך —

הסימטאות הצרות הומות מאדם: כאן בני פאדובה ובני וויניציאה ויהודים מכל איטליה,
 וביניהם גם אנוסים וצאצאי האנוסים מספרד, שכמה מהם — כזה שתיאר אריוסטו במחזה
 ההיתולים שלו — מעמידים פנים של יוונים, מצרים ואפריקאים ומחליפים בלי הרף שמותיהם
 ומסחתיים. המפני שזמן רב היו מחזיקים בדתם בצינעה והיו נוהגים בנימוסי הגויים?... מסביב
 קונים אנשים עלידי סרסורים ובלי סרסורים כל מיני סחורה וכל מיני מאכל ושמן ויין, ביצים
 ותרנגולים כדי סיפוקם. הקונים בודקים חפצים מכל צדדיהם ומגדילים חסרונותיהם עד לב
 השמיים, המוכרים — את מעלותיהם. יצחק מאריני ויקותיאל (הם ליוו תחילה את שמואל
 אבן־חן (דיאמאנטי) סורגת, כשהיא מדברת עם מרים המשרתת בבית דוד משה חיים, דוד לוצאטו.
 למענו) נכנסים לבית יעקב חי לוצאטו, אשר לו חלונות הפונים חוץ לגיטו כלפי בית עירונים
 אחד.

כמו בבתי רבים מיהודי איטליה, תלוייה פה תמונות על הכתלים. כמה דיוקנאות מצטיירים בתוך המראה הגדולה. אבי המשורר יושב ומשתח עם החכם רפאל ישראל קמחי, שליח צפת, המתאכסן אצלו. ביתו של לוצאטו פתוח לפני אורחים, ורבים מזומנים אצלו לאכול בשבת. אצל החלון יושבת אשה, כיסוי ירקרק על פדחתה כמנהג רומי, שפן גזירת המלכות, כי כל איש אשר בשם ישראל יכונה, ישים על כובעו כיסוי זה, ואפילו התינוקות לא ייצאו מן הכלל. האשה אבן־חן (דיאמאנטי) סורגת, כשהיא מדברת עם מרים המשרתת בבית דוד משה חיים, דויד לוצאטו. — ובכן, את נישאת בקרוב, מרים?... גם אחות אברהם בן מאיר תינשא בקרוב!... חביבה היתה ביותר על משה חיים!... — היא מפנה עצמה פתע אל הבאים — האל בני? — כן.

— היכנס, יקותיאל פולאקו!

— אתה הולך? — משמיע הבחור בלחשישה לחברו ולבו רפה בקרבו. — אבל הן אתה רגיל אצלו, ואני... האם לא תציגיני לפניו? הרי אין הוא מכירני כלל, וגם איני יודע, איד אתנהג בעמדי לפניו!

— מוטב, שתיכנס לבדך, יקותיאל!... אהב הוא, כשבאים בפנים חדשות אליו!... ודיבורו מעורר הדיבור, הכל לפי האדם!

ב

באמצע הפתח עגול־הקמרון תלוי על מוט וילון של קטיפה ירוקה, ארוכת־קפלים. מפה של קטיפה ירוקה, רכה, המעלה פה ושם זיהוב, מכסה את השולחן הרבוע. שמונחים עליו גלינות הכתובים פנים ואחור וניירות שלימים ובלתי שלימים. במיגדל הספרים מסודרים כרכים מודפסים וכתבי־יד בלשון הקודש ובלשונות־נכרי; חיבורים של קדומי החכמים ושל אחרונים, ספרים במחקריות וספרים בקבלה.

יקותיאל מסתכל במבט, מבווייש ובוהן כאחד, בכל — אינה דומה ראייה לשמיעה. ופתע מרגיש בבחור רך בשנים, כבן כ"ג היושב אל השולחן. האומנם לוצאטו הוא זה?... "ימים וחלמה", גזכר הוא מה שקרא ב"מגדל עוז", "תואמים ישכוננו", ואילו זה... ואולי נראה צעיר כל־כך גם מפני שלחיו חלקות — רבים מבחורי ישראל באיטליה, רבים ואם לא כולם — משתמשים בתער ובמספריים לעשות שפמם וזקנם. ציציית קווצותיו רטובות — כנראה, שב זה לא כבר מן הטבילה, הזמנה והכנה לעבודתו. כולו משוקע בספר, דומה, קשה לו עתה לצאת מעניינו.

יקותיאל נרתע רגע לאחוריו. למה זה הוא דוחק ונכנס בלא נטילת רשות, גדר לפנים מגדר ומחיצה לפנים ממחיצה, והפרגוד נעול בפניו?... ואולם פתע מרגיש הוא במיסב עינו של לוצאטו, ברק שנון להן; ברק הוזה, שדמיונו חובר ארץ ושמים במתברת, ואילו שפתו התחוננה, העבה מעידה על תאוות חושיות... וכולו... לא, לא תואר ולא הדר לו.

— יודע אני, — מקדים יקותיאל ושואל בשלומה, כשהוא מגמגם בלשונו, — כי רבות הטרדות על מעלת כבודו, ואם אני מטריח עליו, עמו הסליחה.

יש בקולו של לוצאטו שקט ורוך, המחוממים באש של הכרת ערך עצמו.

— כן, השעה דוחקתני, כי צריך שישים אדם את עצמו עראי בעולם וקבוע בעבודה.

ואולם אל המצטרך — הנני!... מה שמך, אדוני, ומה ארצך?

— יקותיאל גורדון שמי, מוילנה שבפולין.

— ומה מעשיך? לא, חכה!

לוצאטו סוקרו בטביעת עין יפה, — את מצחו וכן יתר קוויו, ועיניו. אהב הוא לוצאטו

להסתכל במראות הטבע ובכל אדם, לדעת אם הוא כל ואם הוא חלק, אם הוא כלל או פרט, אם הוא סיבה או מסובב, אם הוא נושא או מתחבר... יפה אמר ליאונארדו דא ווינטשי: „ציירים, אשר אך מעשי ציירים אחרים הם לבדם עיונם ומעיינם, ולא מעשי הבריאה, נכדים המה ולא בני-תולדה, מורת כל האמנים הטובים“. והיא גם מאור עיניהם של החכמים!... ובחור זה מזכיר לו פתע ברופא אברהם פיראריסי, שבא אליו לתקן נגע לבבו — וכמעט הגיע כבר למידת חסידות. — חוק הוא, יקותיאל גורדון, — אומר לוצאטו וקולו נעים לאוון שומעת. — כל רגש המעמיק לשבת בלב חרכים לו ובהם נראהו — על פני האדם!... וזה שכתוב: „ותשב בפתח עיניים“. ובאמת בעיניים עצמן יש סוד הפתח!... ואני אומר לך הטעם לזה, שנתגלגלת לבוא לכאן... אתה אינך מאלו ההולכים אחרי הבלי הילדות והשחרות. אתה באת לפאדובה על מנת ללמוד לרפא אחרים, והנה — כדי לרפא את עצמך!

יקותיאל עומד רגע כמהסס אם להניח ענינו בשתיקה או לדבר. האומנם כל הענינים השייכים לגוף שייכים גם לגפש?... ואף-על-פי-כן נדמה לי: אין סתר פיקפוקיו בעלם מלוצאטו. רגיל הוא, כנראה, ללמוד סתום מן המפורש, ובפרט מן הפרט בנפש האדם.

— שב תחילה, יקותיאל גורדון... ומה המבוכה, בה נסבכות מחשבותיך?
— יש אצלנו בעיר ווילנה גאון אחד, יחיד בדורו, אליהו בן שלמה שמו. בכוח חריפותו ובכוח התמדת העבודה הבלתי נפסקת, ידיו רב לו גם בחכמות מדעיות ומושכלות, כאלגברה ותנסה. גם בחכמת המוסיקה, גם בדיקדוק הלשון העברית, אשר לרבנים כמו זר נחשב... ובחכמת הרפואה יודע חכמת הניתוח והשייך אליה, וביקש ללמוד גם מעשה הסמים ומלאכתם מרופאי הזמן, ואולם אצלו הצדיק גזר עליו, שלא ילמדנה, כדי שלא ייבטל מתורתו, כשיצטרך ללכת להציל נפשות!

— ואתה, יקותיאל גורדון?

— ואולם אני חשבת, שהצלת נפשות קודמת לתורה, ואשר על זה באתי לכאן... וכאן... רוב תלמידי האסכולה צעירי הימים שוגים בחמורות בשרים, המשחיתות גפש האדם, וגם אם לבי יראה פה הרבה חכמה ודעת, הלא ייצא שכרי בהפסדי, כי בעת שאהיה פגוי מחוקי הלימודים אלמד, חלילה, מהם, החיים מבלי שמירת סדר ומנהג והולכים נגד דת ודין, מידות רעות ופחותות!
— כן, יקותיאל. יש שאדם לומד שלא מדעת יותר ממה שהוא לומד מדעת... ויש בדעתך לעזוב את החכמות החיצוניות?

יקותיאל מרגיש: הוא יצא עתה מכל פחד — המפני שלוצאטו העמיד את השיתה כולה על דרך שאלות ותשובות ולא דרך חקירה ודרישה?
— כן, ברצוני לפרוש ממש מספרי חיצונים... ולו ראית את היחס של רוב התלמידים אלינו!... אף הטובים שבהם יש בהם יותר מיסוד היחס של מוכר לקונה, של לווה למלווה, משיש בהם מיסוד היחס של תלמיד-חכם לתלמיד-חכם רעהו!
לוצאטו מעיף עיניו על אורחו.

— כן... הכבוד הוא הדוחק את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמדות שבעולם. אי אפשר לו לסבול ולראות את עצמו פחות מחבריו... ואולם האם גם שאיפתך, יקותיאל, לכבוד מדומה וכוזב? והכבוד האמיתי אינו אלא ידעת התורה והחכמה. העליכן אני אומר לך: התחזק בכל יכלתך שלא לבטל את לימודיך ברפואה!

מהסימטה נשמע: סוגרים את החלונות. אנשי-הגניטו יראים מפני הרוח וסוגרים כל חלון בבין הערביים ולא יפתחום עד שתזרח השמש.

— מר לוצאטו, הרופאים היהודים פה באיטליה רגילים לחתום בלשון הקודש „הרופא ולא לו פלוגי בן פלוגי“ ולי נדמה, שיותר משיש בכוח הרופא לכלכל תולים, יש בכוחו לקלקל... כן, לקלקל!... כי אנו רוצים להגיע אל מקור מקורי המחלות... וכת זו מאמינה בתורת ארבע המידות של גאלינוס, ואילו סיעה זו — במלת, הגפרית והכסף החי של פאראצלסוס, וכת אחרת — בחומצה ובקליה של סילוויוס... ואולם מה מעטים הם, שדעתם ולבם פתוחים לעיון ולהתבוננות!

עיני שני הצעירים נפגשות לרגע.

— כל דבריך נכוחים למבין, יקותיאל!... ואף־על־פי־כן... כשם שיש עיר מגדלת חכמים וחכמים המגדלים עיר, כך כל מדע, וגם הרפואה, היא מגדלת רופאים מומחים והם מגדילים אותה — עלידי מחקר הבריאה והטבע, כי כל מלחמה שהיא נגד נטיית הטבע מלחמה הזקה היא! — אבל מה מעטים הם הרופאים האלו, מר לוצאטו!

— מורי־הדרך מעטים הם תמיד, יקותיאל!... ואולם הם אשר יסולו את המסילה — מדיעת הנמצאות יגיעו לידיעת הפעולות, ומידיעת הפעולות לידיעת הנמצאות... ונשוב אל אשר היינו, יקותיאל, סוף־דבר: יש להבר את הפנימיות והחיזוניות, שתהיינה נכללות זו בזו, כי שורש הכול משפיע ומקבל!... אחוז בזה, יקותיאל, וגם מזה אל תנח ירך, כי חלילה לנו, ששבלינו תהיינה מלאות במקום אחד וצנומות דקות במקום אחר, ותפילין של יד הם סוף התפילין של ראש!... כן, יקותיאל, עליך להמשיך ולהעשיר עצמך — הן מצד התורה והן מצד העיון!

על דעתו של יקותיאל עולה פתע, מה ששמע פעם מפי הגאון מווילנה: „התורה והחכמה צמודות יחד, וכפי שתחסר לאדם ידיעת שערי החכמות לעומת זה תמסרנה לו מאה ידות בחכמת התורה“... קנאה תוקפתו פתע, והתבטלות.

— אתה, לוצאטו, נעים זמירות ישראל... ואנשים כמורך וכאליהו בר' שלמה זלמן יודעים דרככם לפניכם, ואילו אדם כמוני —

מבעד לפתח נוקב ויורד אור השקיעה לעומק החרר, זהב מזוקק ואודם עז פתוכים ומעורים עתה זה בזה בפאתי השמיים.

— הצימצום הוא הגבול, יקותיאל, אשר הושם לפעולות בני־אדם. כל אחד ידע עניין הנקודה שלו. הרופא — ברפואת־הגוף; חושב החשבונות — במיספרים. אולם המליץ נושא כל העניינים, אשר הם במציאות, אל הביטוי ואל הדיבור.

— הוא אשר אמרתי, מר לוצאטו: מה טוב חלקך אתה... ואילו אני —

— לא, יקותיאל, לא!... ככל אשר מהשירה אמלא גפשי, ארעב יותר... איני רוצה להיות מליץ בלבד!... האין מעמיד, סוף־סוף, גם הוא את הפעולה בגבול הדיבור בלבד? — ומה רצונך?

רגע הס, הכתלים גונבים את האור, שמתמעט והולך.

— עיקר מגמתי לא להציץ זעיר פה זעיר שם החוצה, אלא לגלות מסתורין של ישראל, וסוד העולם הזה... כללו של עניין — לדעת את האמת — הן אחד מן העמודים שהעולם עומד עליו הוא האמת, ומי שדובר שקר, כאילו נוטל יסודו של עולם!

— ואולם מה גדולה החציצה והמחיצה שבין המשכיל והמושכל, המשיג והמושג!

— ידעתי: קשה להציץ מבין חרכי הדעת!... עין בשרים תמיר אמת בדבר כזה... ואולם

יש גם עין אחרת —

— ולמדרגה גבוהה הגעת, אמרו לי!

לוצאטו מחזיר עצמו פתע בזכרונו ללילה רחוק, ליל אביב שטוף-ריחות, הוא היה אז כבן י"ד, ושליח אחד משליחי ארץ-ישראל, — אדם בן גיל לא מפורש: בצערו נראה כבן מי יותר ובשמחתו כבן כ"ח, וכ"ף הדמיון מצויה ביותר בלשונו, יושב ומספר:

— יש יתרון בטעם הפירות וירקות של ארץ-ישראל, אשר אין דוגמתם נמצאת גם בארצכם, כיתרון הזהב מן הכסף וכיתרון טעם פת חטים על השעורים. ומי שזוכה מהשם יתברך לקבוע דירתו בארץ הקדושה ויש לו מעט ממון שיוכל להתפרנס, אשריו ואשרי חלקו, שיוכל לקנות לו חיי העולם הבא בהתחברו עם החסידים הגדולים ואנשי המעשה!

השליח מוציא מכיס התפילין שלו ספרים יקרי ערך ומספר על מעלת ר' יצחק לוריא אשכנזי, זצ"ל, „שניכר יתרון סודותיו כיתרון אור השמש על הלבנה“.

— אני קראתי את כתביו!

השליח מביט עליו בעיני תמהון.

— אתה, משה חיים?... ומי נתנם לך?

— רבי, ר' יהושע באסאן.

— דעתו של נער בן י"ד מועטת ואינו חד להבין סודות נפשו של האר"י, זצ"ל!

— שאלני.

השליח מגלגל עמו בשאלות ולבסוף אומר:

— תיכף כשעולה במחשבת האדם לעשות איוו מצווה גדולה, באה נשמה של צדיק אחד מאותו העולם, שנהג בזמנו לרדוף אחרי אותה המצווה, ומתעברת בו... ומי יודע, — הוא מטפה לו על כתפו, — אולי תזכה ותתעבר בכך נשמת האר"י... אשריך ואשרי יולדתך, ואשרי היושבים בחבורתך!

וכמה התפעל אז הוא, הנער הרך, מדברי השליח. הם נתקעו בלבו כמסמרים.

מרחוק נשמעת פתע פעימה הרת-הדים של פעמוני בתי-כנסיה נושנים... לוצאטו מחזיר עיניו אל יקותיאל. לחייו המשוקעות לזהטות.

— למדרגה גבוהה, אמרת?... לא, עוד לא הגעתי עד מחצית השגת האר"י, זכרונו לחיי

העולם הבא; רק שהוא לא הורשה לכתוב — ואני צווייתי לכתוב!

קלסתר פניו של לוצאטו משחנה פתע, והוא מתדמה ליקותיאל בדמות אחרת ומטיל עליו שוב פחד, מתהפך ממראה למראה, — ואחד... והעיקר, האין זר מעשהו?... הנה סומך על ידיו ונופל על פניו על השולחן. האין אלו אלא תעתועי החושים, או האם הוא בשינה עכשיו על-ידי עליית נשמה כמתיבין עילאין או המיחד הוא ייחודים, שיש לו גילויים בהקיץ?... או שמא מרכין הוא ראשו ברצון ובכוונה, שיתקבץ בו הדם להגביר ההתעוררות שלו וההתלהטות בנפשו?... ואולי, מי יודע, מעשהו עתה מצד הקליפה, חלילה, ולא מצד הקדושה?... לא, לא! זה לא ייתכן... סוד גדול בכאן!... אבל, על דעתו של יקותיאל עולה מה ששמע פעם מפי אליהו בן שלמה: — „מה שהנשמה משגת השגות נפלאות ונוראות בשינה, על-ידי עלייה בלי יגיעה, אינו נחשב אצלי כל-כך לעיקר. העיקר מה שהאדם משיג בזה העולם על-ידי יגיעה!“

משה חיים לוצאטו מקיץ פתע ועומד מרעיד.

— אני שומע קול מתוך האש! — מרחיש הוא בשפתיו כמתוך השינה ופניו, כאילו הבריקו

עליו ברק, — קול של כרוז שאינו פוסק!

„כמה מוזר“ — חולף בדעתו של יקותיאל, „המאומת בחושו של אחד מוכחש בחושו של השני“

לוצאטו עומד מוסב למחצה אל החלון. הצל בוקע ביקוע חדרזווית את רקתו הימנית ונופל במשולש כהה על לחיו ומבליט עוד יותר את לובן דיוקנו ומצחו ואת סנטרו המואר. הקולמוס בידו מהיר בתנועת האש המהירה, כאילו נפתח לו פתח ההשפעה והשפע. פניו פני אדם שהשקט לא יוכל עד אם כילה הדבר להשלימו.

— מה תכתוב — רוצה יקותיאל לשאול, ואולם אין הוא מרהיב בנפשו לשאלו. אולי מסתרים המה לא ניתנו להיגלות?... בזמן מועט פחות מחצי שעה, שמע, כותב פוליו או פוליו וחצי מסודות התורה... ובהביטו על לוצאטו הוא מרגיש: — אני עומד עתה מחוצה של תורה, ואילו הוא בפנימיותה של תורה!... ואולי יש שעות יוצאות מן הכלל של כתיבה מתוקנת ויפה מיד ולדורות בלי שום יגיעה?... והוא... אין הוא איש מן הכלל... והאין כותב הרמב"ם בפתיחה ל„מורה“ על הנביא, שהוא „כמי שיברק עליו הברק פעם אחר פעם והוא בליל חזק החושך“? קיבוץ שערו של לוצאטו, המכונס תחת כיפתו, משתפע לכאן ולכאן. הוא חוזר להביט ביקותיאל בפקיחת עיניים, ואולם ניכר מהן שתנועת מוחו שקעה עתה וכבתה.

— עוד פרק... ב„זהר תנינא“, לאמור, זההר שני, שאני מחבר... אפס לא את הכול יסבול הכתב. כמה קשה להיות כולל המרובה במועט בסוד היסוד!

— ואף־על־פי־כן חושק אני לראות חיבורך.

— יקותיאל, ווילנה שלכם, שמעתי, היא עיר שכולה גמרא.

— לא, אדוני, רבנו הגאון אומר: „הזהר אינו מחולק בשום אופן עם הגמרא“.

— יקותיאל גורדון, פניך לטובה בך מעידים, כי בן־אמת אתה... ואולם במקום תשלחת צריך האדם לשמור עצמו שמירות גדולות, פן יאוכל בה כרגע!

הפסקה קלה. אורות בין־השמשות אפורים־כהולים עתה וכתולים־אדומים. הצללים מתדבקים ומתערבים זה בזה כמראה עשן.

— ואולי תגיע השעה ואפתח לך צינור... ועכשיו... התנדב להסתפח לחבורתנו, אם תמצא טוב וכשר בעיני אחינו?

— חבורתכם?

— כן. יקותיאל, חברת ישרים, חברת ידידים. וזה משפטה: שבעה בחרנו אשר התנדבו לקיים להיות בין כולם לומדים תמיד מן הבוקר עד הערב, כל הימים לא יחשו.

— אבל האם לא אמרת קודם, שעלי להגיע אל תכלית המבוקש שלי ברפואה?

— וגם חברי, יקותיאל, אינם בני־אדם, שיוכלו להיות תורתם אומנותם לגמרי... עוסקים הם במלאכתם ולבם נכון את אלהיהם לקבוע עתים לתורה.

— לימוד לשם לימוד?

הערב מטיל סממנים ירוקים לתוך החלל, שמאפיר עצמו באפר. לוצאטו נוטל את פעמוני הנחושת שעל גבי השולחן ומצלצל. נכנסת משרתת, שלסוטה נשמטה מעט מכתפה העגולה והחלקה, ומחברת האור עם הנרות, הם מאירים רובו של החדר וחלק מהתקרה הקמורה.

— לא, יקותיאל, אבל בינינו תנאי, שהלימוד הזה לא יהיה אלא לתיקון כל ישראל; ועל־כן

כולנו כאיש אחד נחשב ולא יעשה שום אחד בשביל עצמו, אלא בשביל כל ישראל!

— ובאיזה סדר תתחילו?

— זה הסדר אשר שמנו בבית־מדרשנו: מיד אחרי תפילת שחרית ישב אחד במקום אשר

הוכן לו ושם ילמד שיעור קבוע לו עד בוא ב' ויקח ממנו הספר עצמו ומקום שהוא מסיים שם יתחיל, עד בוא השלישי ויקח ממנו. וכן יקיפו וילכו עד צאת הכוכבים, דבר יום ביומו. ולא יסיים איש לימודו עד שיתחיל הב', באופן שרגע אחד לא יפסק קול התורה!

יקותיאל נזכר: גם אליהו בן שלמה יסד בוילנה בית להשלים את בני דורו, ומפלגי תורה ויראה קובעים בבית-המדרש הקדוש הבורות הבורות — אלו בלימוד ה"אלפס" ואלו בלימוד הש"ס ואלו במשנה, מקרא ומדרש. ומפקידים גם משמרות המזכירים את ה' גם בלילות ולא יתנו דמי אף רגע אחד למען לא יבוטל התמיד ולא יפסק אף להתרף-עין לימוד התורה הקדושה.

— ומה הוא הלימוד?

— ספר הוזהר, תיקונים וזהר חדש — ונמצינו לומדים שבוע שבוע כל זה. וידענו, כי בחר ה' בזה לבטל כל גזירות קשות!

יקותיאל מרגיש פתע בבחור זה, שאך לפני שעה קלה לא הכירו, בחינת יסוד אבא, בחינת מתקן נשמות.

— גמשך אני אליך ללמוד ממך!

— למה נאחר עוד, יקותיאל?... נלכה!

ג

ביווה הסודי של הלבנה אין נראים עתה דברים כהווייתם, בצביונם ובקומתם, הכנסיות של ס"ט ג'יוסטינא וס"ט אנטוניו, המכונה בפי העם „איל סאנטו", דומות לבתי-מיסגד, ופאדובה כולה — סימטאותיה הצרות וגשריה הרבים עוד מימות הרומאים — כעיר קדם מפוארה.

לוצאטו ויקותיאל הולכים באין אומר ואין דברים, הולכים בידירות-אומן.

בקצה סימטה אחת עומדת חבורת אנשים המדברים מתוך תנועות ידיים על משרתת אחת שחתגה עזבה, ועלתה על חלון והיתה משליכה עצמה החוצה לולא צעקות השכנים. „וכמה פעמים" — עולה על דעתו של לוצאטו, — „רוצה גם אני לשים לחיי קץ! כי טוב מות פעם אחת, ולא מות אלף!... כמה הייתי מקנא בחברי, נערים יפ"ע-יניים ויפ"גוף — פניהם ולבם תואמים ישישו. וכמה קנאתי בהם בראותי אותם רוקדים עם בחורותיהם. קלי-גוף וקלי-ראש, יש מהם שלוקחת לבם אחת מבנות הפלישתים, כאילו אין בכנות אחיהם יפת-מראה... הנמשך לבם אחרי היופי השליו של הנכריות, משום שכל דבר מתפעל מהפכו?... ואני... לי היו בנות עמי כנכריות. לא נערה אחת לעגה לי, כי מכוער-הצורה אני. ויש שדומה לי, כי מת אני בחיים, כי מה הם חיים בלי אהבה?... אבל כלום לא ידעתי אהבה גם אני?... לא רחוק מכאן היא גרזה... לא רחוק... אחות אברהם בן מאיר... כדאנטה כרתי גם אני בילדותי ברית למאור עתי עיניה...: אחר-כך נסעה עם אביה מפאדובה. הרבה שנים עברו מאז; שנות גידול, שבהן ההיולי מגיע לידי גילוי צורה ולידי קבע של צורה. וכמה נאת היא עכשיו... ואולם ביאטריסה מתה, והיא המיוחדת והמיוחדת לי, משודכת זה יותר משנה לאחור!

לוצאטו עוצר רגלו לפני חצר בית-כנסת.

— האין זה בית-כנסת האשכנזים?

— כן, יקותיאל. כל בני משפחתנו מתפללים נוסח אשכנז. כי לפי מסורת משפחה שלנו

מיוצאי אשכנז אנו, מהעיר לאוויטץ, לאוויטוס בלשון לאטין, ומכאן שמנו — לוצאטו.

בפתח החיצון של הבית קבועה ועומדת תיבה נאה סגורה ועליה חקוק באותיות פז: „בדק

בית ה'"/, וכל היוצא והבא, אשר ילהיבנו לבו באהבת התורה, גותן בה כמסת נדבת לבנו... לוצאטו פותח דלת, ודומה, גם בואו פנימה הוא על דרך נסתור, כאילו נכנס לפני ולפנים ממחיצת הפרגוד. גרות של שעווה לבנה מאירים חדר קטן ואת הארון הגדול אשר בו — שורות של איצטבאות עם ספרים וכתבי־יד בקלף ובנייר, צללים עשניים בחדר, ואולם השולחן מואר כולה, ומסביב לו יושבים כמה בחורים כמובדלים מדרכי העולם... יקותיאל מכיר את רובם: כאן יצחק מאריני — הוא מחיך לו חיוך חבוי; כאן ישראל חזקיה, יעקב ישראל חזק, שלמה דינה, מיכל טירני יעקב חיים קאסטיל פראנקו, צעירים הם ובעיני כמה מהם יש, שלא מרצונם, גאוה של מיוחסים מאנשי החכמה: פה ייבדל היודע מהבלתי יודע!

— יהי ה' אלוקיני עמנו!

זהם עונים כולם:

— ה' עוז לעמו יתן!

ויקותיאל מרגיש: כל אחד מתברך פה מברכת רעהו... והוא... גם הוא נעשה פה סניף לדבר

מצווה רבה... אבל היבחרו בו?

לוצאטו תופס לו מקום אצל שולחנו ואומר בחגיגות חסאית:

— רב על כל גויים ה'!

והחברים, שכל אחד מהם מכיר, כנראה, את מקומו ואת מעשהו שלו, משיבים:

— מי כה' אלוקיני המגביהי לשבת, המשפילי לראות בשמים ובארץ!

ישראל חזקיה זוקף את עיניו:

— תנו כבוד לה' אלוקיני!

ומיד כופפים החברים את ראשם ומשתיקים עצמם מדיבור ללמוד באימה ובריאה לפני השכינה הקדושה. הם לומדים מלה במלה איש איש כפי נטיית שכלו וחשקו הטבעי: לומדים בקול נעימות ונגינה עדינה, ודומה, כל לומד דינו כמתפלל שמונה עשרה, שלא יוכל להפסיק בשום מין הפסק שבעולם. זה תנועתו החיצונית מעוררת הפנימית, וזה — תנועתו הפנימית, וזה — תנועתו הפנימית את החיצונית... יקותיאל מרגיש פתע שמחה של גלגל, שהתחיל חוזר על קטבו... האומנם כה רב המהלך בין ווילנה לפאדובה?..

אז אומר יצחק מאריני לכל החברים הקדושים:

— שימו לבבכם!

משה חיים לוצאטו עומד עתה כמרכז בתוך העגולה. צווארון לבן, רחב נופל על אפודתו השחורה. קיפולים עדינים בשרוולי חלוקי הרחבים, הצחורים, ופניו... המוארים הם עתה מהאור המקיף או אורם הוא תולדת ההתלהטות הפנימית?.. מסביב שוב משתתקים הכול, ודומה: כל המוחזין עתה בעיבור ויניקה. קצר־הקומה נראה עכשיו לוצאטו גבוה. הוא מוציא כל הגה בצילצול נעים, והדברים יוצאים מקירות לבו.

— חברים קדושים!... מסופר, שהאר"י היה הולך בשדות והיה מסתכל באילנות ובמיים

הניגרים שבאגמים והיה שואל אותם מה עניינם, והיו משיבים, ששמעו רוב קדושתו והשגתו מסוף העולם ועד סופו ושבידו לתקן אותם. והשיב להם: אם ירצה השם בחיים, אתקן אתכם ואת כל העולם כולו! והיה מגלה שם לתלמידיו, איך אפשר לתקנם ובתנאי שתהיה למתקנים נשמה גבוהה... כן, אהובי וידידי, מה הוא סוד „אשר ברא אלוקים לעשות"? — מה שקיבלנו מן החכמים, זכרונם לברכה, שעיקר הכול — האדם!... כי בריאת בראשית לא היתה אלא כמו התחלה לנמצאות, אמנם, השלמתם בפועל נמסרה לאדם לגמרי, כי הברוך־הוא התחיל התיקון והניח

סיומו ביד האדם, כי ניתן לו שבכוך מעשיו ימשיך בכל הבריאה כולה הקדושה או הזוהמה ; נמצאת כל הבריאה מתקנת או מתקלקלת על ידי האדם...כן, חברים קדושים!... עיקר כוונת הבריאה היה רק להוציא האדם, שיהיה בעל בחירה!... התיקון תלוי, איפוא, בידנו — ביד האדם, וזה העניין הנזכר בפסוק (בראשית ב', טו) : „ויניחאו בגן עדן לעבדה ולשמרה“!

לוצאטו מפסיק לרגע. „ואני“, — עולה פתע במחשבתו, — „האין אני חפשי — וכלוא בין אסירי-החשק?... מה קשה לי עקירת זכרונה מרצוני ומדעתי!... היא... היהיה לה הכוח הבחירי“? — כן, אהובי וידידי, בחירת האדם היא הנותנת שליטה לקדושה או לסיטרא אחרא בעולם, וכוונות המצוות הן לתת שליטה לקדושה ולהאיר לסיטרא אחרא!

יקותיאל אינו מטה עוד אזנו לדברי לוצאטו. רעיון מפליאהו פתע: הרוצה לוצאטו להעלות את האדם השמימה או להוריד את השמיים ארצה ולעשותם אנושיים?... האין הוא מעמיד את האדם במרכז?... ויקותיאל מרגיש: הוא עומד עכשיו בפתחה של תקופה חדשה בתולדותינו. והאין אומרים גם חכמי אומות העולם, ובפרט חכמי צרפת, שהשעה שעת מפנה-עתים, ועל האדם לתבוע זכויותיו ולחיות לפי ברירתו ובחירתו?

דומה, קולו של לוצאטו עכשיו הארה והתנוצצות של הכ"ב אותיות, הנמצאות בבניין הנשמות.

— חברים קדושים!... הגלות היא קילקול גדול, שכולל כמה מיני קילקולים. הגלות היא עתים כארס, שפעולתו ניכרת מיד, ועתים כארס ההולך ומתפשט מעט מעט ואין פעולתו ניכרת עד המיתה... ראו, מה גרמה לנו פה!... רוב ישראל באיטליה נמצא עתה עצמות יבשות!... ואולם הקילקולים עתידים ליתקן. והתיקון תלוי בנו. אלינו יאסוף כל חרד לדבר ה', כל מבקש האמת, והענפים נמשכים תמיד אחר השורש, והגוף — אחר הראש ואחר הלב!...

— ועתה, אחי, בא אלינו הבחור יקותיאל גורדון מוילנה, המוצאים אתם אותו ראוי להסתפת לחבורתנו, ראוי ליכנס אל הקודש פנימה?

יצחק מאריני מחייך:

— כן, מרוצים אנו בכך!

ואולם לוצאטו מרגיש: אף שהחברים, חברים באמת, מקושרים יחד בסוד אחד — או אולי דווקא משום כך — לא נתיישבו דברי מאריני בלבם היטב, והם מביטים עליו, על מדריךם משתוממים ותוהים: — איך מיהרת לגלות כל זה?...

על דעתו עולים דברי רבו, ר' יהושע באסאן, שאמר לו פעם: „האשכנזים והפולנים דרך כסל למו לפרסם ולבלבל, והמה היו מעולם בעוכרי חכמת האמת“!

לוצאטו מעמיד עיניו ביצחק מאריני.

— שמחתני, ריע כאח לי, יקותיאל גר הוא מארץ אחרת, ואולם ישראל, אף-על-פי שבאשיהם הם רבים, נקראים „גוי אחד“, כי כל שבטינו תואמים יחדו, כתאומי בטן, יתעוררו אל כל מקרה ופגע!

לוצאטו מפנה את עיניו אל יקותיאל, והבחור מרגיש: עניין ההסתכלות, בפרט של לוצאטו, הוא הדבקות הרואה בדבר הנראה.

— חברנו יקותיאל בר' לייב, התעבוד עבודתך לפני ה' באמת ובתמים ובאהבה שלימה בלא שום ציפוי שכר לעצמך כלל ועיקר, כי אם לתיקון השכינה הקדושה ולתיקון כל ישראל! — כן!

— והתקבל עליך להתנהג באחוזה ולב טוב ולקבל, כמונו, תוכחת חבריך באהבה רבה בלא שום כעס, וכל־שכן שנאה, אלא בחיבה ובשלום?
 — סהדי במרומים, כי אקבל כל ההתנהגויות המועילות מרישא לסיפא בלי שום חיסור אפילו אות אחת!
 — מעתה, יקותיאל ברי לייב, הוקבע לך פה מקום לתורתך. אל תזוז ממנו!

ד

הלילה נחלק לג' זמנים: העלייה, העמידה והירידה. הירח עולה במסילה ברורה ונעלה מעלה מעלה.
 — ברוך ה' מציון!
 אחד אחד מסתלקים חברים מהבית בחשאי־חשאים, כאילו רגליהם כרוכות במוך. יקותיאל מתלווה עם רבו, לוצאטו עומד רגע בראש שמוט ובשפתיים פתוחות קצת שואף הרוח הצח. לשון „נשמה“ מלשון „נשימה“.
 — ועתה, יקותיאל, עלי עוד ללכת ולהעתיק חיבורי.
 ברחוב עובר פרש גלוי־ראש בדהרה על סוס מגזע היחס, מובלט החזה, קצרה־רגליים וזנבו קשור בצרור.
 — למה תבטל זמנך הקדוש בהעתקה?
 — כי חסר אני מעתיקים, יקותיאל. הכותב יפה עצלן הוא וצריך יום לשורה.
 — סופר מהיר אני.
 — ואולם זכור, יקותיאל: הדברים צריכים לב להבין, לא הרחבתי הביאור על כל דיבור ודיבור, כי היה צריך פירוש ארוך מאוד ויכבד המשא על הכותב ועל הקורא... ואם תמהר... טעות אחת עלולה להמשיך כוונת המלות לדרך אחר שונה מדרך הפשט הרבה עד שלפעמים מה שהוא לשבח יתפרש לגנאי ומה שהוא לגנאי יתפרש לשבח!
 הירח אינו מאיר את יקותיאל הארה שווה, אלא חלק פניו.
 — אתה תישב כל ספקותי בכתבי־ידיך.
 — יש קושיות שמתרצים, יקותיאל, ויש קושיות שאין מתרצים!
 — אבל הלא הדברים דברייך!
 — כן, ואולם יש שדברים מאירים לאדם דרך כלל, ועובר זמן רב עד שמתפרטים בפרט קטן.
 — על כל פנים בכוונה רבה אעתיק את כל ספרי הקודש, ולילה כיום יהיה לי.
 — תבוא אלי מחר... ובכל אוית נפשי אצפה להעתקה.

ה

פאדובה דוממה, אלו שכבו על משכבי עניים ואלו על משכבי עשירים להחליף כוח לפי הכוח המתחדש בהם: למצוא בחיי־אינ־ביטחון תנומת בטח.
 יקותיאל נכנס לעלייתו שבקצה הגיטו (גם לסטודנט אין רשות לשכור בית או חדר הוצ' לגיטו). במקום דלת תלוי מסך קרוע בין עלייתו לבין החדר הסמוך, חושיו של בעלי־הדירה בטלים עכשיו, ואולם אפו ופיו אינם בטלים מנחרתם.
 קשה עכשיו הבדידות על יקותיאל, יש שעות, כשאי־אפשר לו לאדם שישעה מידה יתירה של רעיונות ורגשים בתוך לבו!.. והוא... כמה הפליאוהו רוחב דעתו ועומק שכלו הזך של לוצאטו

ותעלומות החדרים הנסתרים שבלבו!... האם זה מפני שירש מיהודי אשכנז את הסברה הישנה והברורה, הבנויה על אדני השכל, ומאת יהודי איטליה — את הכוח המדמה? או הדבר תלוי לא בירושה, אלא בו בעצמו?

יקותיאל אוכל, כפי שהורגל כאן, פת עם שמן זית. — יוצא בה ארוחת־צהריים ופת ערבית... ומעלה את מקטרתו, הדומה לזו רבתי... דאנטה, נזכר הוא, נולד, לפי חוזה כוכבים, במול תאומים, „המזלות המהוללים, הרי־הצדק והרוח, ובהם תלוי גאונו“. האין נולד כל גאון במול תאומים, ועליכן כולו הרכבה של שני הפכים?... אליהו בר' שלמה זלמן... וגם לוצאטו — יקותיאל תופס הקולמוס בכפו. נר, שפתילתו גרועה ביותר, מאיר בצימצום את פניו. הוא כותב על לוצאטו וגדולתו לרבי השיל מווילנה — ולסוחר מרדכי יפה בק"ק ווין, אף כי רק בשם יכירנו. הוא גומר לכתוב את צד הפנים, עושה כיסוי אל האיגרות ורושם על גבו מבחוק: „ליד האלוקי התורני המפורסם כמהר"ר" — ופתע דומה לו, שהנר התחיל לפעפע, כדרך נר בנפלו למים.

— האם לא הפרזתי במכתבי על המידה בפלאי פלאות בתארי את לוצאטו?... נוטה אני ביותר להאמין ואין קץ להתפעלות נפשו מכל מראה עיניים ומשמיעת אנניים!
— אבל לא, לא... לא הגזמתי בשפת יתר... האין כל עילוי אלא ממרום?... והוא... חוזה־אמת הוא. והאם לא זכה לשני שולחנות? חוזה והוגה — מוציא דבר מדבר שהוא רחוק ממנו הרבה!... ואני... האם לא נעשיתי שם במחיצתו תלמיד־חבר?... לימינו הושיבני!... ומעתה אתרשל לכתוב אפילו לביתי, שלא לאבד אפילו רגע אחד, כי יותר טוב לכתוב לי בזה הזמן איזה חידוש מחידושיו של לוצאטו, ואם לא עכשיו אימתי? כי מי יתן לי את אלה בפולניא?

הציורים מאת אריה נבון

אֵהָבֶתְּ שְׁמוֹן

לאה גולדברג

א. פתיחה

ספרו גמלים בסנדק,
חמרים לציון חמדו,
ידבר בשמשון בסנדק:
אין כמוהו. יחיד, אחר הוא.

ב. מקתם

ימתק הדבש במסלח פסירים
ולב חלש כגוף גבורים.
הגידו בנות לקרוב. לרחוק:
אכן מעז יצא מתוק.

זרועו יקרנס נחושה,
אגרומו כהולם במקבת,
ואונו בערמה יחשל.
ויגוס האויב בארנבת.

ג. בנות פלשת
ויוספר בקרבות ובמשמים,
ויהי הספור למסרת —
כי נתת יתרים כפשתים,
עבותים כפתילי הנערת.

כי ציוד שיעלים כהרשה
זנבותם נשאו השלהבת,
ונשרף גם בית האשה
כי רמתהו עגלה עוגבת.

בעברו נשים בחלון
נשקפות בתשוקה נפחד,
בנות עזה וכל בנות אשקלון,
אשת-איש וזונה גם יחד.

כף ספרו גמלים בסנדק,
חמרים לציון חמדו,
שמו הלך בסנדק לסנדק,
כי חזק. כי גבור, כי אחר הוא.

ודילקה בפיהו הדבה
בראותו כי קרב הנצר:
איך יצא בתצות בקבת
ונשא על כתפיו את השצר.

פצרו את פיהם השוטים,
חכמים ראשיהם הנידו,
נאסלו סרני הפלשתים
את שכוו כרבים הגידו.

ובכל בית אחות קטנה
על אגני אחותה מלחשת:
הוא שרב בזרועות הזונה
ועירנו פרוזה, נכבשת.

גיתו לו שכט שומטים
ושבטים וגויים הרעידו,
וידבר בקרבות ובמשמים
כי גבור. כי שליט, כי נגיד הוא.

ודמותו כי תכבה בחלון
ואבדה בדרך הפלך,
בנות עזה וכל בנות אשקלון
אל הגול חונרות, אל הפלך.

ואולי אף הוא לא ידע
כי דינו דין נזיר והזנה,
כי פשוט כסתרון כל הידה
לכבו השביר בחזנה.

הן יושבות ומנורות כפשתים,
הן שונרות עבותים כאלו
אשר כל גבורי הפלשתים
כמיטב תלומם לא יחלו.

חודה חוד חידה לצרלים, שמשון.
צודה צוד ביצר שועלים, שמשון.

וילך הגבור מן הנקר, אבוי.
ויאמב הגבור בח נקר, אבוי.

ו. ויאמב אשה בנתל שורק
שבעה דרכים מן הנקר
בס גלך פל פוחז נריק.
ושמשון רק בנרף אחר יבסר:
בואקה נמלי-שורק.

ז. ד ל י ל ה
הו ידוע ידע שבגדה,
ונכנע לחלקו הלשון
הוא ידע שימות מינה —
פלשתיים עליה, שמשון.

ויחזר וישבב בחיקה
עם דמותו הצופה באישון.
פי בכל בגידותיה מתקה —
פלשתיים עליה, שמשון.

פי בכשה כבובש את אויבו
וקל לילה לו חסד ראשון.
ויצטל חרדות לבבו —
פלשתיים עליה, שמשון.

רק בבוא העדה הפרועה,
עת ספחה אהבה על פניו,
הוא פקה את עיניו ונאה
ורעיה נקרו את עיניו.

ד. ט ד ב ש

וילך הלוח ואכול
וניטף מיניו הדקש.
וישמח על לחו פי גדול,
וישמח על סודו פי קדש.

וילך וישיר בקרמח
וקלבו גם פתרון גם חידה.
וניהבו קרני התפה
באגלי הדבש שרנה.

ויביא לאביו ואמו
דבש מנחה לנה העני.
ויאכלוהו פי טוב טעמו,
ונרדו עמו בית התמני.

וילך, ופתרון תדש
בחידה בתולעת בפרי:
האשת מתוקה בדבש
והיצר עו פארי!

ה. שיר העלמות

שבוע מתלפות לראשה, שמשון.
בקרני השמש לראשה, שמשון.
עלמות יפות בחיקה, שמשון.
אסתנוף אמש בית-אמה, שמשון.

וילך הגבור מן הנקר, אבוי.
ויאמב הגבור בת-נקר, אבוי.

הזנה כפת הערלים, שמשון.
מקסמי מבט, מן הנבלים, שמשון.

הקיטרוג על מנדלי

יעקב פיכמן

שלזשים שנה למותו

מה פלא, אם אצלנו אדם כליליינבלום, שזיי קתו לשירה היתה אלמנטרית ביותר (מצמצום ההשגה של שנות הששים לא נשתחרר כל ימיו), בא לטעון כנגד יל"ג, חברו לקרב בתקופת ההשגה כלה, בקנאתו לרעיון הגאולה הלאומית, שהמשרר רר הגדול (והוא ראה בו את גדול משוררי הדור גם כשהלק עליו) לא נתלהב לו בכל לבו, בכל עצמת כשרונו. אדם תמים זה לא זכר את „בין שיני אריות“, את „צדקיהו בבית הפקודות“, לא נתן את דעתו גם על עושר המתשבה הציונית שבמאמרו, שהפרה את הדור כל כך עד שאדם כאחדהעם עוד הושפע ממנו. למי שחיבתציון נעשתה נשמת חייו, לא יצא המשורר בכל אלה ידי חובתו. משורר שאינו תוקע בחצוצרה יום־יום שחרית וערבית, ובפרט אם ימלאו לבו להתרות, להזמיר, מידי מורדין אותו מן הדוכן, סכנה בו: עיניו פקוחות יותר מדי, יל"ג לא היה לאלה שקיטרוגו עליו „לאומי“ במידה מס־פקת. ליליינבלום הישר לא נתן את דעתו, מה ציונות, במושגה העליון, כלולה בפתיחה ל„במצולות ים“ בלבד, — זאת הקינה המרה על גולי ספרד שמימי יהודה הלוי לא הובלטה בשירה העברית הטרגדיה של עם „לא יוקם“, שהורגיו לא יאשמו, כבהרונים הנצחיים האלה.

אכן עד היום לא עמדו קטני־ההשגה על ערכה החינוכי, אפילו התעמולתי של שירה „בלי תעמולה“ — של שירה, שאינה אלא מכשירה את הלבבות לקליטת המאור שברעיון, ודווקא כשאינה מכוננת אליו ישר, ליליינבלום לא שיער, שילדי א"י יורעשו, גם מבחינה ציונית, מן הפואי־מות של יל"ג (ואפילו מ„קוצו של יוד“ ומ„שגי יוסף בן שמעון“) יותר משירועשו מכל השירה הלאומית הקלושה של חיבת ציון, שלה התפלל.

פחות תמוזה החקפת פרישמן על סמולנסקין, שבריתחת הפולמוס הוטבע עליה זותם של כתב פלסתר מן הסוג הנמוך, מאוחו סגנון נמוך, שעליו התעורר ולו התקומם בבקרתו הפיליטור־נית, חזיון רגיל הוא, שאלה המוקיעים סגנון וולגרי אינם מרגישים בהתלהבותם, שאותה

א

בחייהם של יוצרים גדולים, המקובלים על בני הקופתם, כבנים יחידים, מגיעה שעה — ודוקא לאחר שהגיעו למרום יכלתם, — שהדור מתחיל פתאום להרהר אחריהם. עתים הגורם לכך הוא שינוי שחל בנפש הדור, בחיי הציבור, בשאי־פותיו, בויקתו לשירה, ובתביעות שהוא חובע ממנה — בחינת „ולא ידע את יוסף“; ועתים, מתוך רייה, — לאחר שהסופר עשה את שלי־הותו, כיוצרי־אמן, והדור כפוי־הטובה רוצה בקב משלו ומעדיף אותו על עשרה קבים שהביא לו הדור שקדם — בחינת „הכושי עשה את שלו, — הכושי רשאי להסתלק“... צא וראה שלא במעוטי־יכולת, במפוקפקים מתנקשים, כי אם דוקא באיתנים, באלה „שמעניקים פני המה“, ובאמנה: הם „העומדים לשטן“, ואותם יש לסלק, כדי לפנות דרך לחדש הממשמש ובא.

אפשר לקבוע זאת כחוק, בצרפת נפסלו יום אחד, משנשבו רוחות אחרות, ענקים כבאלזאק, כויקטור הוגו, כזולא. משהו בהם נראה פתאום פגום, נפסד עד היסוד למבקרים האיטטיניסים, ולא השיבו אל לבם כי בקרן־זוית אחת של באל־זאק, בעשרה שירים של הוגו (שלא לדבר על סיפורים כ„נוטר־דאם די פאריס“; כרומן אחד, כ„גרמינל“ או „הממון“, של זולא יש מטמונים לא שערום, עם כל המומים (האמיתיים והמדומים), שגילו בהם, גדולה מזו: גיטה, שיחד עם הקל־סיות שלו הניח ביצירתו רבת־הצורות את היסוד לרומנטיקה הגרמנית, אף הוא לא ניקה — מאחר שלא הודה בדעותיה הקיצוניות, וברוסיה נדחה פושקין, פאך שירתה, מפני ניקרטוב, שאף אם היה מבחינה מסויימת פייטן רב־תנופה, הרי לא הגיע אף לקרסוליו של פושקין, גאון זה שידע מאין כמוהו להרכיב בתרבות עמו את מטעי השירה האוניברסלית, ולהעלות את שניהם כאחד; ודחיה זו, שהורגשה גם אחר כך — אמנם לא בקיצוניותו של פיסאריב, גרמה לא מעט לירידת השירה הרוסית מן הרמה הקלסית של פושקין ולרמונטוב, כל מחציתה השניה של המאה התשע־עשרה.

בא לפנות את הדרך לשירה הצעירה — לביאליק ולא לה שבאו אחריה. לא כלילינגבלום, שבא עם השגות לא־שיריות, ואף לא כפרישמן, שבא רק בהשגות אסתטיות — שהרגיש במקום התורפה של סמולנסקין, והיה רשאי, כמובן, להוקיע את הפגימות החיצוניות, אבל לא היה רשאי להתערב מן הגדלות, מן הטפרמנט הלוהט, גם מן הכשרון הגדול, שחונן האיש, ולא רק של „התועה“, של „קבורת חמור“, של „נקם ברית“, כי אם גם של „עם עולם“ ו„עת לטעת“.

מבקר חייב לראות גם „בעידנא דריתחא“ מה שלפעמים „לא נח“ לו לראות.

ב

מה שאירע לסמולנסקין ויל"ג, אירע גם למנדלי. עוד בחייו יצאו עליו עוררין, שאין לפניו אלא כלל ישראל ולא ר' ישראל — ואת בן הדור, לפי הודאת עצמו, הרי לא ראה ראוי, מפני תיורונו, למכתולו, שלא נמשך אלא לכרצופות כולטים. וגם כשנוקק לחבת־ציון, לא מצא את האובייקט ההולם את קולמוסו, ו„בימי הרעש“, גם „בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה“, שלמתווכחים על גאולת ישראל צירף גם כמה אברכים, לא העלה דמות פועלת אחת שבה יבוא לידי בליטה גוון החיים העולמי. טענו בעיקר, — אם גם לפי שעה בנעימה של דרך־ארץ, — שאין לו לאמן לגלגל כל חייו בכריות שעברו ובטלו מן העולם.

היתה זאת טענה קלושה, שהרי אין לו לאמן אלא מה שענינו ראות, ואת ה„פליגלמנים“ לא ראה ולא חפץ לראות. הם „לא היו מענייניו“, ואף־על־פי־כן, ראה מנדלי צורך (ב„פתיחתא“ הנפלאה ל„בימים ההם“) ללמד זכות על עצמו, ש„אותה סחורה חדשה, תכשיטים של זמננו בישראל“ לא תמצא ביניהם „טיפוס גמור בטיבו ואופיו העצמי; הכל גולמים הם“, — „פושקי שפתים“ ו„לא מרוחם אלא על ידי מעוררים חיצונים“... ברם, גם ההתנצלות, כל כמה שהיא כתובה בתכמה וערוכה באותו סגנון חריף, שבו עצמו באה לידי גילוי, יחד עם הישג, תרבות ישראל מתודשת, מחווקת — תורה שלמה על שרשי יצירה, שאינה צומחת אלא מקרקע ההוי העממי העצמי — תורה על כלים שאינם שאולים, שרק לתוכם ניתן לצקת תוכן של ממש, — נרמז ברור מבין השיטין הטעם האמיתי לכך, שפשוט — הוא הרגיש, שאין כוחו בחדש, אנו

שעה הם עצמם נתפטים לו... פרישמן, שהבחין בפגימותיו של סמולנסקין, שהתנגד לא כל כך להשקפותיו, כמו לשרבוב הלשוני, למיעוט האצילות שבהפעה, להתגדרות בידיעות שלא היו בידו — לא התגולל עליו שלא בצדק, לפרישמן היה חוסר האיכות שבהבעה כמוהו כחוסר האיכות שבתוכו, וכפרט שדעותיו היו שונות כל כך משל סמולנסקין. פרישמן לא הוכשר או להבחין בסמולנסקין את עוז נפשו, את קנאתו הגדולה לכבוד ישראל, לתורת ישראל, לגורל ישראל — כל זה שהשתפך כנחלי להבות במאמריו ובסיפוריו; לא הוכשר לעמוד על הדפים המאירים לא רק מצד התוכן, כי אם גם מצד הביטוי, שתוך כדי שטפו יהרכו פתאום והעלה הד פנימי, לבבי, מווקק כשיר. פרישמן, לא רק כיריבו בדעות, כי אם כסופר, שתפקידו היה להלחם בשפה יתר, בכל גילוי של מיעוט טעם, ראה בו (כשם שראו אנשי אודיסה, שהחטא ב„ביטוי־שפתים“ היה בעיניהם החמור בחטאים) רק את איש־הלהג, ולא הרגיש עד כמה נכשל בפרלמוס זה.

דוגמה שלישית והיא הזכורה ביותר: „כתב השטנה“ שערך בריינין ב„השלח“ נגד יל"ג, זה שהיה קודם ממעריצו — משהרגיש עד כמה לקוי היסוד הלירי־היצורי בשירתו, בריינין לא צדק, ואף־על־פי־כן היתה זאת אולי השעה הגדולה ביותר בחיי המבקר שכל־כך הקדימה שקיעתו. אותה שעה כיוון לטעם הדור, לצרכי הדור, כוחו לא עמד לו, בכל מה שהעריץ את ביאליק, להבליט את סגולותיו כמשורר, שירש את מקומו של יל"ג, אבל מתוך קנאתו הגדולה לשירה הכיר, כי הדור זקוק לליריקן גדול, ששירתו תרד כטל על הלבבות; הכיר, שדווקא לדור לוחם להתחדשות חייו אין שירת הזעם של יל"ג מספקת.

מכל הפגיעות הללו, שפגעו אנשי־מידות במשוררים ובסופרים גדולים, היה בריינין, בכל עיוות הדין מצדו, בכל התעלמותו מסגולות המשורר הגדול ביותר, שההשכלה הוכשרה להעמיד — הצודק ביותר, בכל עומק הכרתו השיג, ששירה „לבא בעי“ — שהבראת הדור תבוא לא על ידי נביא ומוכיח בלבד, כי אם על ידי נביא ומשורר, על־ידי פייטן שיראה ללבב, שיחד עם הכיעור יגלה לעמו את יקר עצמו ויקר העולם, ויותר משנתכוון לדהות את יל"ג,

של ביאליק, כמעבר לנהר" של ברדיצבסקי. הקלטיקן נשאר מנדלי, לא ויתרנו בשום פנים עליו. אך במחיצתו בלבד היה האויר צונן קצת. נשמת הדור בניגודיה הגדולים, בלבטיה הגדולים ביקשה משען גוסף, משען קרוב יותר, לו גם פחות מושלם ומוצק.

הפרוזה העברית, שהריחה ריחו של הדיבור החי, היתה טעונה התחדשות — היתה טעונה אינו התפרקות של קלסיות לשונית — מעין „שבירת הכלים“, כדי שנשימתה תרווח יותר. על ידי החיקויים לסגנונו (אפילו של ביאליק בראשיתו), ובפרט אלה של הקטנים, כאילו הוקמה מחיצה בינו ובינינו. דוקא משום שיד כל היתה בו, נתמעט כוח משיכתו. זהו מה שמקפא תמיד את הקלטיקן: האסוציאציות המרובות של האפיגונים, המוצצות את לשדו.

משהו מן האמור כאן הרציני באודיסה בסוף המלחמה הקודמת. זוכר אני, כי מצאתי את הפגם במנדלי, שהוא משעבד את תלמידיו, ואפילו ביאליק „מפרפר כטלה-חלב בין שיניו החוקות“... ביאליק לא שמע את הרצאתי, אבל נודע לו מפי אחד התלמידים של ביה"מ למורים על ביטוי זה, ובפגישתנו אמר לי, כפי שאני זוכר:

— מנדלי הוא רבי הגדול, — איני חולק על כך. הרבה למדתי ממנו והוא מקור ראשון. אבל איני כפוף לו לא בתוכן ולא בסגנון. לכשתבדוק את הפרוזה שלי יפה, תמצא שאף כי הרבה בה משל מנדלי, היא כולה אחרת...

איני זוכר בדיוק מה השבתי לו, כמדומה, שחזרתי על אחד הרעיונות שבהרצאתי, והוא: כי מנדלי הוא במדה כזו בעל עצמיות חזקה בביטוי, שסכנה להילכד בקסמיו הכבדים, יש סופרים, שעצמיותם מיוחדת כל כך, שהם מושכים גם את בעליהכוח אחריהם, ואינם מניחים להולכים בעקבותיהם, שיגלו את עצמיותם הם, אפשר להעריך את מנדלי, אבל אסור לשתוח במחיצתו יותר מדי. רק שלום-עליכם יצא בשלום מתוך לועו משום שבמעופו הגאוני עבר ממנו והלאה... אבל אתה בעצמך יותר מדי „מנדלאי“, כדי לעקור הר כמותו ושלא להינזק תחת כובד משאו...

עם זה ידענו, שדוקא על המשוררים היתה השפעתו מבורכת. הוא שלימד אותם

רואים זאת בחוש: כל זמן שהרשלי נער, הרי זאת דמות חיה, רבת בליטה כולה; משחזר מבתי המדרש שבמערב, משכיל ומושלם, אין מעמד לרגליו. מנדלי אמנם שם בפיו דברי לב, שופעי רחמים וגעגועים, אבל אינו מביאו במגע ממש עם עדת ישראל, כמי שחי את חייהם ועל ידי כך הוכשר לחקנם.

מצד שני, אינו מראה אותו גם כדוגמה למשכילי הדור, של לא הוכשרו עוד לחיות את חיי עמם, להתלכד ליכוד מעשי ונפשי עם המוני ישראל, כי אם ממחר למשוך את ידו ממנו, לאחר שהוא מביא אותו אל קברות אבותיו ומספר על המית לבו בעמדו לפני המצבה של ביילה — זאת הדמות החמודה, שבה נתגלם כל חן ילדותו. מעט מאד הצליח גם ב„השערה“, סיפור, שבו נתכוון להראות את ישראל הצעיר בדמות נער נלהב ששב אל עמו, כל כמה שהעמיק הנער בנאומו לפני חבריו את סמל המשיח בדברים נלבבים וחזרוני רגש ומחשבה, הרי אין זאת דמות של ממש, שרק בצירופיה החיים בא לידי התגלמות מלאה רעיון גדול.

ברם, אם עוד בחייו, בסוף חייו, יחד עם ההערצה הגדולה, התחילה חתירה סמויה מן העין תחתיו (בגלוי איש לא העיז להתריס כנגד האמן הגדול, ורק בעלי-בתים אחדים באודיסה סירבו לקבלו כחבר של כבוד ל„חובבי שפת עבר“, מה שהביא את ביאליק לידי רתיחה כל כך), לא היתה זאת משום ש„קולמוסו היה נתון בין שני מגניטין“, ו„מגניטו“ של העבר הכריע, כי אם משום שעצם יצירתו המוצקה נראתה לזר מוצקה יותר מדי, תמורה יותר מדי. היתה זאת דוגמה נעלה לשלמות של ביטוי, אבל הדור, שעמד על פרשת דרכים, לא הרגיש בו שיתוף-חיים, שיתוף-יצירה במה שנתרקס בו, כשם שהרגיש בביאליק, אף שגם הוא היה דבק בטבורו אל העבר, כולנו למדנו תורה וסגנון מיצירתו. כשם שמאפו נסך חן חדש על התנ"ך, כך קירב הוא אותנו אל האגדה, שצורתה נתגלמו באורח-פלא וכמעט שלא מדעת בכל קצב יצירתו — לא בסגנונו בלבד. עם כל המית השירה, שעלתה משתי יצירותיו האחרונות הגדולות „בעמק הבכא“ ו„בימים ההם“, שבשתי-הן הוא מספר בעיקר על ילדות עצמה — היה „לאן“ של פייאברג, הרפה לאין ערוך מהם, קרוב יותר ללב הדור, הואיל ובו נתלבלב משהו אביבי, שהרעיד את נפשו, כ„המתמיד“

את השירה שביצירת-מופת קטנה זו, וגם לא את ההריפות העברית המקורית של בשו"ם כמו: „אותו היום ל"ג בעומר היה, יום זה מימות ההמה, שאדם מישראל אינו נוהג בו אבלות והבריאה בזיוה וכליל-תפארתה מותרת לו בהנאה... או הקריאה: „הוי, קבציאל נוסעי" וכדומה להם בכל שורה. ומי מן הקוראים זוכר את הפיסקה הנפלאה של „בסתר רעם", שהאפיקן נוטה הצדה והלב היהודי, המורתח, הנוטף דם, מתפרץ ושולח את קללתו לפורעים, ש„אכלו את יעקב ואת נוחו השמו":

„קשה לראות דמעותיו של אדם מעונה ומזוכך ביסורים, כשהוא מתעצב ובוכה; אבל קשה מזה הרבה יותר לראות דפא ומדוכא, שלבו דוי, נפשו בוכה במסתרים ופניו שוקות! נפש דאבה ופנים שוחקות זיווג נורא הוא, מחזה איום, מעין זה של כלה מתה תחת חופה שחורה בבית-הקברות, שאפילו מי שלכו אבן נימות... אין בכיתם של יהודים עלובים וקינותיהם בתשעה באב מכאיבות את רוחי כקול נגינתם ושיר „אקדמות", שהם אומרים בבית-הכנסת בחג השבועות. בגילה ברנה ובנעימה רבה הם אומרים את דברי השירה הזאת, שמבטחת להם חיים טובים של כבוד וגדולה ורוב עונג ונחת ומזמנתם לסעודה של לויחן. והם רואים את עצמם יושבים כבני מלכים, אוכלים ושותים ושירים משמשים אותם באהבה ומבקשים קרבנתם, בשעה שהם דוויים וסחופים ממושכים וממורטים, שנואים ובוזיים ויד כל בס... אלמלי אני הייתי יושב עם אבלי ציון על נהרות כבל, עמדתי והורדתי אחד הכנורות מעל הערבים בתוכה ושרתי לתוללינו שמתה זרה מעורבת במרה שחורה, שהיתה נכנסת ומפעפעת כארס בתוך מעיהם ומרגיזה יצר לבם הרע ברגשי נוחם נוראים כחצים שנונים. אני הייתי מנגן ומנגן והם היו רוקדים בסירוף-הדעת, „עד שאחזו ונפצו את עצמם אל הסלע!"

הצרה, הרוכצת לפתח שירה גדולה, כזו של מגדלי, של יל"ג, — שהיא תובעת מן הנוקק לה לא קריאה חטופה וטרופה, כי אם עיון וחזרה והתמדה בה. אחרת אין אתה דולה מתוכה אלא נספים מעטים.

וכדאי שזכור זאת תמיד, — כי יש יצירה שזה טיבה, שהיא מגלה עם גישה ראשונה את כל תוכה, וכל מגע נוסף אינו אלא מחליש את הרושם הראשון. והיא על הרוב יצירה שיש

לראות, לממש, שלא להסתפק בנגינה בלבד, כי אם להרגיב את יצירתם, להוסיף לה ממשמני ארץ. כזה היה ביאליק, ביתוד בשירי-הנוף; שרניחובסקי — בציורי ההוי שבאידיליות שלו; גם שניאור ושמעונוביץ לא ניקו מהשפעתו, ולא להפסדם. החזקנו לו טובה יותר מדי על כל המהפכה הגדולה שהביא בפרוזה העברית, בתלצו אותה מרשת המליצה וההפשטה, ולא יכולנו לבוא אליו בתביעות. גם זקן האיש מלקטרג עליו — ביהוד, שגם בזקנותו המטולגה לא מש מעשות פרי הילולים, ופרקי „בימים ההם" (חלק שני) ו„ספר הזכרונות" שפירסם סמוך למותו, הביאו אותנו לידי התפעלות כזו, שהתפללנו לאריכות חייו וברכנו על יצירתו, שהיה בה מטעם נעורים מחודשים.

לא יכלנו שלא להכיר, כי עם כל מה שהאמן המחמיר היה בולם לא מעט, הרי כל גדולי המספרים, שהעמיד הדור, הם יוצאי ירכו. לא שלום-עליכם בלבד, שהכניס מערבולת עליזה באפיקי הסבא המכונסים, שטוה את חוטו ביד עס-קנית יותר, נועות יותר, מלבד ש. בן-ציון, שהרנין את פסוקו המוצק, או ברנר, שלהפך — הוסיף לו קדרות משלו, — היו שופמן, גנסין, ברקוביץ, שסממניהם היו אחרים, נצרים משרשי הרוים, כשהתגברו על הפחד ונכנסו לאולמי יצירתו שוב לא נראו צוננים כל עיקר.

מה שהכשיל אותנו בהשגת גדולתו המלאה, היה, כמו תמיד בתקופת מעבר — מה שהתרחקנו ממנו, שלא פקדנו את גניו העזובים. את מי ליבבו עוד אליגוריות כ„סוסתי"? מי הרגיש בשירה גדולה זו, שהאליגוריה נתבטלה בתוך שפע המראות? את מי משכה יצירה אפית אדירה שנכתבה על נושא לא-מודרני כ„ספר הקבצנים"? שלושת הכרכים, שפרישמן וביאליק ניצבו כמלי-צים גלהבים כל כך בשעריהם, עמדו כבר בארון הספרים במקום-כבוד יחד עם שאר ספרי-הדורות, שאין איש נזקק להם; ורק „בעמק הבכא" ו„בימים ההם" עדיין שמרו את הכוח המושך. אבל מה מעטים היו אלה, שזכרו את שירת ישראל ועצב ישראל, המחלחלים בסיפורים הקטנים כ„בסתר רעם", „שם ויפת בעגלה", „עגלתו של תוספות יום טוב", „לא נחת ביעקב" ועוד. ל„הנשרפים" עמדה הצלה מזה, שהוכנסו לספרי-המקרא. אבל התלמידים (וגם רבים מן המורים), שהמקורות לא הובלעו בדמם ושלא הכירו את המאור שבגיטו, לא הוכשרו להעריך

ביאליק (וגם זמנו) היה אחר, היה בסגולות היסוד עצם מעצמו של מנדלי: שגא את המכוער שבנו באותה שגאה קדושה שגאו רבו הנערץ.

בבואנו לפשט עקמומית זו שבתשגה על מנדלי אנו עושים זאת, משום שחלה בשעה לא נוחה ליצירתו — שעה שהמורה בבית-הספר מאמץ את כל כוחו לקרב את האמן הגדול ללב הנוער, הנזקק בלא רצון להיו זה, שהוא זר לו לחלוטין, ללשון זו, שידיעותיו קצרו מהשיג את יפיה ואת חריפותה — לבסוף: בשעה שהרומן „המרתק“ הוא לחם חוקם של רוב הקוראים, אנו נלחמים בעצם ההשגה הקטנה על אמנות גדולה זו, שצמחה בתקופה אחרת, שנוצרה מתוך הסתכלות כואבת בסביבה ירודה, שאמנם ידעה לכבד את התורה ואת לומדיה, אבל בה במדה היו בזויים בעיניה העמלים (אלה היו בזויים גם בעיני עצמם), בתקופה שכל הולך בטל, כל תקיף שמצץ את דם העניים, שאת בניהם היחידים תפס למלכות על ידי שליחיו החוטפים, שלא ידעו רחם, — ראה את עצמו יחסן ונעלה לאין ערוך גם מתלמידי החכמים, שנכנעו לו מאונס ומרצון ולא ידעו להגן על החלשים בתורתם.

בתקופה אומללה כזו נוצרה אמנותו של מנדלי, ואף שבעצם טבעו ומעצם ילדותו חמד את זיוו של עולם, את הטבע, ואת שירת התורה כשירת העבודה קלט בכל תום לבו, בכל צמאון עיניו למראות — לא יכול שלא להודעו ע לחייה של אומה הולה ודוויה, שאינה מכירה במחלתה והולכת ושוקעת, בלי ראייה נכונה של המציאות, בלי זיקה נכונה למציאות, בהזיות של הבל, על כרחו נעשה סטיריקן, שתפקידו לגלות את ירידת הדור „ופצעו הרבים עד לבלי חקר“, כשמוציאים את המוגלה מן המכה, אין מתפעלים אותה שעה מיפיו של החולה, רק בהשתנות העתים, הוא כובש, כדרכו — צעד אחר צעד, גם את היסוד האפי; ברם, כשם שמנדלי הקודם לא היה קטיגור בלבד, כך גם „השני“ אינו בטל בשפעת הרחמים והאהבה, גדול ועז-נפש היה מלהיות „בעל תשובה“, כילג, לא נעשה אחר גם כי חוננה עינו את המראות, מתוק לא היה, ואת הצעקנים לא חיבב גם עת אהבת האומה היתה על לשונם, אולי המופלא שבהישגיו החדשים היה מה שגא בק להומור, נאבק לראיה אפית, ואותה שעה לא נסתלק מתפקידו הראשי: מלראות

בה אקטואליות מרובה, שהיא מסבירה את עצמה בה במדה שהיא מערטלת ומדלדלת את עצמה על ידי הבלטה יתירה, בעוד שכל מה שאנו קוראים „קלסי“, והוא אינו בן יומה, המכוון ליומו בלבד, שומר בקרבו הפתעות לאין שיעור, — שכל מה שעתידים לחדש דורות באים, כבר מרומז בו, זהו המושג האמיתי של דבר קלסי, שפיין הטוב — כל שהוא ישן יותר הוא עז יותר.

נהיה נא, איפוא, זהירים בכל מה שהוא בעל איכות גדולה, ואל נמהר לבטלו, מפני איזה טעמים שהם — כל עוד לא שבנו ובדקנו אותו יפה, על הרוב אנו ממעטים את דמותו של יוצר, רק משום שאנו ממעטים לדעת אותו.

ג

ברם, מנדלי יצא מן העולם בשיבה טובה, מעוטר תהילה כאמן יחיד ומיוחד, שאין כל התנקשות עשויה לפגוע בו פגיעה של ממש, אפילו פרץ וכית מדרשו, שהיו שונים ממנו בכל הקצב, בכל היתוך-הדיבור שלהם, הודו לבסוף בפה מלא, שזה הענק הזקן מוצק כסלע, — והכל נשענים עליו.

אבל משנפטר מן העולם, התחיל הקיסרוג העצור פורץ בבת אחת מכמה צדדים, וכל כמה שמעמדו נשאר איתן לאחר הפגיעות האלה, והן גם לא השאירו רושם של ממש אחריהן, — כדאי לבדקן עכשיו, עם הקיסרוג על גדול אמני הספור העברי, שנתחדש עתה ע"י א. קריב (בשנתון „דבר“ תש"ז), אין ספק, שהדור (כוונתי בעיקר לנוער), שנתרחק ממנו (כשם שנתרחק קודם מיל"ג), עתיד לחזור אליו (כשם שחזר אל יל"ג) ביתר הערצה, — אין לך סופר קרוב יותר ממי שנתרחקו פעם ממנו וחזורים אליו לאחר זמן... אכן חובתנו למנדלי היא אחרת, יל"ג היה מסיים תקופה, בעוד שמנדלי פותח תקופה, דחיית מנדלי, ביחוד מפני נימוקים „לאומיים“, כביכול, פירושה דרדור הספרות הגדולה במורד, דוקא מתוך השקפה לאומית, היה מנדלי חוטר מגזע קדמונים, עד כמה גדולה כאן אי-ההבנה, נראה להלן, — שאלה דוחים אותו משום שהיה „אוהב הגלות“, ואלה — משום שביצירתו עשה „תל עולם“ ממנה, בעוד שהוא — ככל אמן גדול, גילה את האור בתוך הצל ולא נרתע מפני האמת המרה ביותר, כך היה גם ביאליק, אף שרוצים לעשותו „אוהב ישראל“: גם הוא קיטר, משום שאהב; ואף שהרכב דמו של

הישיבה. — אינו מעלים, ששקע יחד עמם. מי זה יכול גם לשער, שבמידה כזו לא יכירו את מהותו של משורר-אמן זה, שכולנו חייבים ללמוד אותו כמקור ראשון, עד כדי לייחס לו מה שלא היה בו, ושל א לראות מה שהיה בו, מה שמאיר ובלוט, כפרי הגניוס העברי, מתוך כל תא שביצירתו הגדולה? האין זה משום שהיה יותר מדי אמיתי — שהיה יותר מדי משורר גדול משיחניף לדורו, משיבקש חינוק בכת זו או אחרת? כיל"ג, כאחד-העם, כא"ד גורדון, לא צמא אלא לנקיון אדם, לתפארת אדם, ובכל מקום שעינו תפסה את השקר — את ההתחסדות, כל מקום שנקב את אנו קול הצעקנים, ידע כי אין חלקו ביניהם. הבחנה גדולה זו הוריש לא לביאליק בלבד, הגדול בתלמידיו (מה שביאליק קיבל ממנו טרם הובא בחשבון), כי אם לכל טהור-לב שבמשוררים ובמספרים שבאו אחריו — אלה שכאבו את הכיעור כחרפה צורבת; שראו את הרומנטיקה הגדולה של הלבבות הקטנים, כשטן האיום ביותר בדרך אל הגאולה.

את הנגעים, כיס, שעמד מזעפו, עוד הטיחו גליו בשרטונות שבמצולה. צירף מידת-הדין למידת-הרחמים — סגולה זו שנתגלתה עוד ב"סוסתי", באה לידי גילוי מרעיש בשירתו האפית הגדולה והעמוקה ביותר — "בעמק הבכא". כאן גילוי המאור שבאומה עולה בד בבד עם עירטול תהומותיה האפלות ביותר. כוחו היה בזה, שעם בגרותו הגדולה, עמקה אהבתו לצדיק (והוא, כדרכו, גילה אותו לא רק בקרן-זוית שבבית-המדרש, כי אם גם במטבח שבפונדק, ואפילו במאורות הנועה, שאליהן נסחבו בנות ישראל הטהורות, כביילא, כאידל, כ"תוגרית") ועמקה שנאתו לעוכרי עמו.

אפילו בספר חייו ("בימים ההם"), שמתוך כולו עולה המית געגועים על נפשות יקרות וקרובות, על ילדות מאירה שנפסקה באמצע, ראה את הישיבות ולומדיהן באותה עין טהורה ונאמנה, שאינה מכסה על הכיעור, ויחד עם בית-המדרש של החסידים, שקירבוהו לאלהים חיים, שלימדוהו תפילה שבלב ורננה שבלב, לא נרתע מפני גילוי הזוללות והריקנות הכיעור שבבחורי

עקבה ומפרץ אילת

יוסף ברסלבסקי

בימי השלטון התורכי היו עקבה וסביבתה נתונות למרותו של הנאלי בג'ידה, עיר חופה של מכה. עקבה שימשה אז תחנה בדרכם של עולי-הרגל למכה, וכן היה מעמדה בשנים הראשונות לאחר גמר מלחמת-העולם הראשונה. ולא עקבה בלבד היתה שייכת עד שנת 1925 להג'או, אלא כל דרומי של עבר-הירדן, עד מעבר לעיר המדברית מעון (מעאן), שעל מסי-לתי-הברזל החג'אזית לשעבר, ועד מעבר לסלע באדום (פטרה) צפונה. בשנת 1925 השתלט אבן-סעוד, מושלה של ג'ידה, על מכה ומדינה, וחוסין מלך חג'או נסוג אל עקבה, על מנת לגייס בה מחנות בדוים לעזרת בנו עלי, שעדיין עמד במערכה מול אבן-סעוד. לא יצאו ימים מרובים והמלך הגולה הובל באנית-מלחמה בריטית אל קפריסין. ביום 16 ביוני שנת 1925, יום גלותו של חוסין מלך חג'או לקפריסין, סופחה עקבה על "ערסה" המדברי, התופס

מפרץ אילת הוא אחת משתי לשונות-הים הארוכות בצפוניו של ים-סוף: הלשון האחת, מפרץ סואץ, מפרידה בין חצי-האי סיני ובין חופה האפריקני של מצרים, והאחרת, מפרץ אי-לת, מפרידה בין אותו חצי-אי ובין חופו של חצי-האי ערב מנגד. ארכו של מפרץ אילת הוא 175 ק"מ בקירוב, רחבו מ-5 ועד 30 ק"מ, ועמקו המכסימאלי כ-1247 מ'.

מבחינה מדינית שייך מפרץ אילת לארבע ארצות: החוף המזרחי כולו שייך לערב הסעודי, דית, החוף המערבי למצרים, כ-10—12 ק"מ, בפינה הצפונית-מערבית של המפרץ, לארץ-ישראל המערבית, וכ-7 ק"מ, בפינה הצפונית-מזרחית, לעבר-הירדן.

מוצאה של אי המערבית אל מפרץ אילת נקבע בהשפעתה של בריטניה עוד בשנת 1906, לאחר משא ומתן ממושך בין מצרים ותורכיה, ואילו מוצאו של עבר-הירדן רק בשנת 1925.

דרכי התעבורה והמסחר שהוליכו אל מפרצה, קרוב לשער, כי כבר דוד עמד על חשיבות המִרְקוּם ושאלו לכבושו. מיום שהכניע דוד את אדום, „וישם באדום נציבים... ויהי כל אדום עבדים לדוד“ (שמואל ב' ח', י"ד) — בשנת 900 לפנה"ס בקירוב — עברה גם אילת לרשותה של ממלכת יהודה, ורק משום כך יכול היה שלמה לבנות בעציוֹן־גִּבְר — „אשר את אילות“ — „אניות תרשיש“ גדולות ללכת אופירה (מלכים א', ט', כ"ו) ולקשור קשרי מסחר חשובים עם ארצות אפריקה והודו. צפונו של המפרץ עדיין היה ברשותה של ממלכת יהודה גם בימי יהושפט נכד שלמה (875—849 לפנה"ס). על זמנו נאמר „ומלך אין באדום — נצב מלך“ (מלכים א' כ"ב, מ"ח). על כן יכלו גם הוא, כשלמה, לבנות אניות בעציוֹן־גִּבְר (שם, כ"ב, מ"ט). רק בימי יהורם בן יהושפט (849—842 לפנה"ס), כ־150 שנה לאחר כיבושו של דוד, „פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך“ (מלכים ב', ח', כ'), אולם לאחר שבעים שנה בקירוב בנה עזיהו (784—733 לפנה"ס) את אילת וישיבה ליהודה (שם י"ד, כ"ב), ואילו בימי אחז נכדו (733—727 לפנה"ס): „השיב רצין מלך ארם את אילת לארם (אדום?) וינשל את היהודים מאילות וארומים (קרי: אדומים) באו אילת וישבו שם עד היום הזה“ (ט"ז, ו'). פרשת בניית האניות בימי שלמה ויהושפט מעידה על חשיבותה של העיר עציוֹן־גִּבְר הסמוך לה לאילת ועל חשיבותו של המפרץ בכללו. אם נתבונן בתנאיו הגיאוגרפיים של המפרץ — העדר גשמים ומוזנות חקלאיים ועצים לבניית אניות ולציוֹן — ואם נזכור את מרחבי המדבר המפרידים בינו ובין מרכזי השלטון ביהודה, ואת ההכרח להסיע את חמרי הבניה, את „אנשי האניות יודעי הים“ של המלך הירם, את עבדי שלמה ויהושפט, את מוזנותיהם ואת ציודם, על דבשות גמלים, פרידות וחמורים, מהלך מאות קילומטרים, בדרכים־לא־דרכים, לאורך חצי האי סיני והערבה — אם נתן את דעתנו על כל אלה, יצטייר לפנינו מפעלם של שני מלכי יהודה בעציוֹן־גִּבְר כאחת העלילות הנוצרות בהיסטוריה הכלכלית־המדינית של עם ישראל בארצו. תפיסתו המדינית־הכלכלית של שלמה ושאפתו לקשור קשרים עם ארצות רחוקות הונחה ביסוד האבקותה של ממלכת יהודה על המוצא אל ים־סוף בכל ימי הבית הראשון.

כ־30,000 קמ"ר, על אמירות עבדאללה בן חוסיין בעבר־הירדן. השטח, שנקרע מעל חג'או, מגיע עד 120 ק"מ בקירוב מעקבה צפונה ועד 290 ק"מ בקירוב ממנה מזרחה.

קריעת חבל עקבה מעל חג'או עוררה מחאות מצד אבן־סעוד אך ללא הועיל. נימוקו של אמרי, מזכיר המושבות באותה שעה, היה שעקבה וסביבתה הנרחבת היו שייכות מלכתחילה לעבר־הירדן. בתזכיר, שהוגש לחבר הלאומים ביום 23 באוגוסט 1922 נאמר בין השאר: „ההוראות הנוגעות לסעיף ה־25 של המנדט הבריטי אינן חלות על חבל הארץ הידוע בשם עבר־הירדן והכולל את כל החבל, המשתרע ממזרח לקו הנמשך מנקודה הנמצאת במרחק שני מילין מערבה לעיר עקבה, שעל מפרץ עקבה, ומשם דרך הערבה ים־המלח והירדן“. טענת אמרי בנאומו בפארלמנט מ־6 ביולי 1925, כי חבר־הלאומים אישר את הגבולות הללו, לא הניחה דעתו של אבן־סעוד. מאז ועד היום אין שליט ערב מהמיץ כל שעת־כושר להדגיש, כי לא יותר על עקבה ועל מחוזה.

במבוא המפרץ מצד ים סוף נעוץ, כעין „פקק“, האי תיראן, ארכו של האי כ־14 ק"מ ורחבו כ־8. שוליו עדיין נמשכים מתחת לפני המים כעין סף החוצץ בין הים ומפרצו. ממערב לו עמוקים מי המעבר אל מפרץ אילת — כ־141 ומוזרח לו רק 16 מ'. המבואות זרועים שרטונים ושנוניות ומצריכים זהירות יתרה עם כניסה ויציאה. המערות הקשות האופייניות למפרץ אילת, מסוכנות בעיקר שם. האי שמם וחסר מים מתוקים, אך כפי שנראה להלן ישב בו בתקופה הביזנטית ישוב יהודי עצמאי, שהיה גובה מס מן העוברים ושבים במפרץ.

בתקופת המקרא

משחר ממלכת יהודה נודעה חשיבות רבה למפרץ אילת. באין תעלת סואץ, באין קשר בלתי־אמצעי בין ים סוף והים התיכון, היתה אילת כפרוודור אל שני עברי הירדן ותחנת פריקה ומעבר לסחורות היקרות, שהובאו מארצות אפריקה והאוקיינוס ההודי, על מנת שתועברנה על דבשות גמלים אל חופי ארץ־ישראל, ומכאן אל שאר ארצות הים התיכון.

על עמדתה הכלכלית והמדינית של אילת בכל הזמנים יש ללמוד מן ההיאבקות הממושכת בין ממלכת יהודה וממלכת אדום עליה ועל

עם גילוי עיר-התעשייה עציון-גבר

ערכו החיוני של מפרץ אילת וחשיבותו הכלכלית לגבי ממלכות יהודה ואדום נתבררו בירור נוסף עם גילוי מקומה של עציון-גבר ולאחר החפירות הארכיאולוגיות השיטתיות, שנערכו בה ע"י החוקר היהודי האמריקני גלסון גליק. תל-ח'ליפי, מקום החפירות, הוא תל ועיר בגובה 4.5, באורך 100 וברוחב 60 מ'. התל נתגלה במרחק 3.5 ק"מ ממזרח לתחנת-המשטרה הארצישראלית אס-רשרש, בדרך לעקבה, ובמרחק 500 מ' מהוף המפרץ, בין החולות. החפירות בתל הנה הוכיחו כי העיר הועירה שהיתה טמונה בו נבנתה מלכתחילה כמרכז לצריפת נחושת וברזל, להיתוכם ולעיבודם. הבנין הראשי, שנתגלה בעיר, היה בית-מצרף גדול, עשוי קירות חלולים, ערוכים צנורות צנורות למשיכת הרוחות ולליבו האש בתוך החדרים — בנין, שדוגמתו לא נמצאה עד כה בכל רחבי המזרח הקרוב, והבנינים מסביב לבית-המצרף היו בתים להיתוך המתכות וליציקתן. החומר הגלמי לצריפתה ולהיתוך הובא ממכרות הנחושת והברזל בערבה. מנעיה, באגף המערבי של הערבה הדרומית, הרחוקה 33 ק"מ מן המפרץ, היתה למעשה המרכז הנרחב והעשיר ביותר בכל המכרות האמורים.

בית-הצריפה ובתי-ההיתוך נבנו על קרקע בתולה. החרסים שנלקטו בהם וסגנונו של שער העיר מתייחסים, לדעת החופר, על המאה העשירית לפה"ס — מכאן, שעציון-גבר נוסדה מעיקרה בימי שלמה ועל ידיו, חרסים מן המאה העשירית לפה"ס נתגלו קודם לכן ברוב מכרות הנחושת והברזל בערבה, ואף הם הוכיחו את פעולתו הנמרצת, רבת-הממדים, של שלמה מסיביב למפרץ אילת. בח'רבת מנעיה למשל נמצאה בירה גדולה בראש גבעה (ארכה 533 ורחבה 130 מ'), שתפקידה היה לשמור על ששה מהנות של כורים בסביבתה. בירות קטנות יותר וגדרות לכינוס העבדים, שבויי המלחמה והפושעים, שעבדו במכרות, נמצאו גם במקומות אחרים לאורך הערבה, עובדות אלה מפיצות אור חדש על ההאבקות המרה בין יהודה ואדום בכל ימי הבית הראשון. אם גם אין המקרא עצמו מזכיר את מכרות הנחושת והברזל בערבה ואת המלחמה עליהם, קרוב לדאי, כי המאבק בין שתי הממלכות לא היה על המוצא אל ים-סוף בלבד, אלא גם על אוצרות הנחושת והברזל בערבה.

ועוד זאת: ספר מלכים א' מדבר על הזהב, הכסף, השנהבים, הקופים והתוכים, שהביא שלמה „אחת לשלוש שנים" מאופיר, ואין הוא מזכיר כלל את הסחורות אשר הוליכו האניות מעציון-גבר אל ארצות אפריקה ואסיה הרחוקות. קשה להעלות על הדעת כי אניות אלו ריקות יצאו ומלאות שבו. יש לשער שהוליכו מטילי נחושת וברזל, ואולי גם כלים יצוקים, להחליפם בתוצרת ארצות רחוקות, או למכרם בתחנות הדרכים הארוכות. בהדגישו את ענין הסחורות יקרות-הערך שהביא שלמה לארצו, נתכוון המחבר בר מן הסתם לפאר את שם המלך ולהאדירו.

חפירות עציון-גבר מונות ארבע-חמש שכבות, לאמור שהעיר המקראית נהרסה שלוש-ארבע פעמים וחזרה לעמוד על תלה. שטחה של העיר לא עלה על ששה דונמים ומספר אוכלוסיה לא היה רב מ-300—200 נפש. אך הישוב נשאר תעשייני ברובו עד חורבנה של העיר. בית-המצרף ובתי-ההיתוך, אם גם חלו בהם תמורות, לא פסקו מעבודה בכל התקופה המקראית.

עציון-גבר הוסיפה לסחור עם ארצות רחוקות: סגנונו של בנין אחד, הדומה לסגנון בתי הצרמות הקדומה בדרום ערב, הכתב המינאי, או המעיני (ערבי דרומי), על גבי שברי כד גדול, כלי-קטורת וכלים אחרים, שדוגמתם לא נמצאה עד כה בחפירות ארץ-ישראל, מעידים על קשרים מסחריים בין הארץ ודרומה של ערב גם בימי מלכי יהודה המאוחרים ובתקופות שבהן עברו עציון-גבר ואילת לידי אדום. סוחרי דרום ערב הוסיפו ללכת בעקבות מלכת שבא ולהביא אל מפרץ אילת „בשמים וזהב רב מאוד ואבן יקרה" (מלכ"א י', ב'). גילויי החפירות מעידים גם על קשרי מסחר עם מצרים וחצי-האי סיני. עציון-גבר הוסיפה לשמש גם עיר-מספנות, כעדותם של מסמרי-נחושת, או נחושת מעורבת בברזל, באורך של 15 ס"מ, כד גדול מלא שרף או קטף לבדק קרשי אניות, שריחו נודף גם לאחר 2500 שנה מאז נקבר במפולת העיר המקראית. קטעי חבלים עבים ומפוחמים, עשויים סיבי-דקל, מסוג החבלים המצויים באניות ובסיפינות, וחכות נחושת.

השכבה החמישית והעליונה בחפירות עציון-גבר הכילה גם חרסים אטיים ויונייים מארץ יון, המתיחסים על המאה החמישית לפה"ס, וכן נמצאו באותה שכבה אוסטרקות (חרסים כתורבים) ארמיות מן המאות החמישית והרביעית

המשטר בה עירוני הלניסטי. בעיר חנה הלגיון הרומאי הארץ-ישראלי ("העשירי") הירוע לנו מימי חורבן הבית השני. במאה הרביעית, — רושם אבסביוס, אבי הכנסייה הנוצרית בספרו "אונומסטיקון", זה "ספר השמות" לטופוגרפיה המקראית — משמשת אילת תחנה לאניות המהלכות בין מצרים והודו, וכן מקום הפלגה לאניות המהלכות בין המפרץ ומצרים. הרומנימוס, מתרגם התנ"ך ללאטינית ("וולגאטה"), בן המאה החמישית, עדיין מזכיר את הלגיון העשירי באילת, תיאודוריוס, אף הוא בן המאה החמישית, מספר: "לפנים היתה אילת מקום מסחר חשוב וגם היום נוסעים מכאן להודו". פרופקופיוס, בן המאה הששית, מדבר על אניות המהלכות מאילת לערב ולחבש, תיאודוסיוס, אף הוא בן אותה מאה, מעיד על אילת, שהיא עיר-מסחר חשובה. האניות היוצאות אותה מפליגות לתודו, מאילת ועד חלוצה בירת הנגב היה לשיירות מהלך שבעה ימים. בדרכן היו שבע תחנות: תחנה ליום, תחנה ליום. אניות טעונות בשמים ואגוזי הודו, הבאות מהודו, מזכיר גם הנוסע אנטוניוס מרטיר, אף הוא בן המאה הששית.

הנצרות חדרה לאילת לכל המאוחר במאה השנייה אחר הספירה, כי בישופי העיר נזכרים ברשימות ה"קונצילי", אלו מועצות ראשי-הדת הנוצרית, כבר משנת 300 ואילך. הישוב הנוצרי לא חסר תרבות. הארדיכל סטיפנוס, בן המאה הששית, בונה המנזר בהר סיני בימי יוסטיניאנוס קיסר, היה איש אילת.

באקראי אין יהודי אילת נזכרים במאות הראשונות אחר הספירה, אולם קרוב לוודאי, שהם התגוררו לפחות בעציון-גבר הסמוכה. אבסביוס מזכיר בצדה של אילת עיר בשם Asia או Asia (מן הסתם קיצורו של השם עציון-גבר). גם בספרות התלמחית נזכרת עיר בשם אסיא או עסיא. לאחר חורבן הבית השני היה יהודי עסיא נוהגים לעלות לשלוש רגלים ליבנה (תוספתא, חולין ג', י'; בבלי, חולין כ"ה, ע"א). במאה השנייה אחר הספירה הוכרת ר' מאיר לעבר בה את השנה, כי רדיפותיהם הדתיות של השלטונות לא הגיחו לחכמים לעבר את השנה בארץ-ישראל גופה. בבואו לעסיא לא מצא שם "מגלה" (מגלת אסתר) כתובה עברית, כתבה מפיו וקראה מתוכה "תוספתא מגלה ב', ה'; ירושלמי מגלה פ"ד, ה"א ועוד). הוא לא זכה לשוב משליחותו, באמצע המאה השלישית

לפס"ה שתכנן שובר-קבלות על יין. הכתב בשברי החרס האלה הוא כדוגמת הכתב בפפי-רוסים של יב (אלפאנטינה) במצרים. עם השכר בה החמישית מסתיימות תולדותיה של עציון-גבר במשך 500 שנה בקירוב.

בימי הבית השני והתלמוד

אילת של ימי הבית השני — כפי שמעידים החרסים שנלקטו במערכה של עקבה — נוסדה לכל המאוחר במאה השלישית לפה"ס על-ידי עם הנבטים, ששלט במאות האחרונות לפני הספירה כמעט בכל עבר-הירדן, כמתווכים בהעברת סחורות-מותרות ודברי-חפץ יקרים מ"ערב המאושרת" (דרום ערב) אל חופי הים התיכון היו הנבטים זקוקים לעיר-חוף במפרץ אילת ולתחנות-משמר לאורך דרכי התעבורה בערב ובשני עברי הירדן, והם אשר הניחו את היסודות לצמיחתן של הערים הרומאיות-הביזנטיות הנודר עות סבייתה, עבדה, חלוצה וחברותיהן, בנגב. בסוף ימי הבית השני היתה אילת עיר נודעת על פרשת-הדרכים למצרים, ארץ-ישראל, סוריה וערב. הגיאוגרף הרומאי סטראבון, שנמנו כ-50—60 שנה לפני חורבן הבית השני, משמיענו, כי אילת היא מרכז מסחרי חשוב. המרחק בינה ובין עזה הוא כ-1260 סטדיות, שהן כ-242 ק"מ, ואילו הדרך בין אילת ובין הצרמות בדרומה של ערב נמשכת כ-70 יום... כצדה של אילת היה קיים גם בתקופה זו ישוב בשם עציון-גבר, כעדותו של יוסף בן מתתיהו ("קדמוניות היהודים" ה' ו', ד').

לכלל פריחה הגיעה אילת בתקופה הרומאית-הביזנטית. בשנת 106 כבש טריאנוס קיסר את עבר הירדן הנבטי והפך אותו ל"פרובינציה ערבית" (Provincia Arabia). הוא הקים את המבצרים והמגדלים לאורך שפת המדבר הערבי-הסורי, שנודעו בשם "הגבול הערבי" (Limes Arabicus), ובמדרש איכה רבתי ג', ז': "סוגר של ערביים". הוא סלל דרכים מרוצפות-אבן מהרי החורן ועד מפרץ אילת, כדי להגן על עבר-הירדן מפני שבטי המדבר. מאז גבר הבטחון ורבחה התנועה מדמשק ומסוריה בכללה אל ים-סוף והעיר אילת פרחה, לשגשוגה סייעו במדה מרובה גם תחנות-המשמר הצבאיות לאורך דרכי הנגב והערבה בארץ-ישראל המערבית.

במאה השלישית אחר הספירה היתה אילת עיר מושב השלטון של ה"פרובינציה ערבית" כולה

כרת גם אתם ברית-שלום, והם חזרו אל מקומם. כתבי-האמנה מאת מוחמד נשמר בידם עד סוף המאה הי"א והיסטוריונים ערביים העתיקוהו אל ספריהם. כתבי-האמנה מעין אלה נמסרו גם ליהודי אודרוח וג'רבה בקרבת מעון המדברית וסלע באדום (פטרה), ואף תכנם ידוע היטב. תעודות אלה הן זכר לארבעה ישובים יהודיים במאה השביעית אחר הספירה בדרום עבר-הירדן ובמפרץ אילת, שעסקו בגידול דקלים, ציד דגים, גידול גמלים וצאן, טויה ועוד. מאת יהודי מקנא דרש מוחמד עבדים, סוסים ותחמושת, ומאת יהודי אודרוח וג'רבה — עזרה ללוחמים המוסלמיים לכשיצטרפו לה. אין זאת כי היו הישובים הללו מזוינים ובעלי משקל מבחינה מלחמתית.

עקבה בימינו

עקבה בימינו היא עיירה זעירה, המונה כשלוש מאות נפש. רוב בתיה בנויים חומר ולבנים שרופות-שמש. גגות הבתים עשויים קורי רות-דקלים וכפות-דקל רבודות-טיט — ככתי עצי-גבר המקראית, שנתגלו בחפירות תל-חלייפי. התושבים מתפרנסים על חורשות הדקלים החכורות מידי בדוים, על גידול ירקות, עצי-פרי מעטים, על שטחי פלחה זעירים בערבה, החכורים גם הם מן הבדוים, על הסחר עם הבדוים, ובשנים האחרונות גם על הדיג. כמות הגשמים השנתית הממוצעת בעקבה היא כ־25 מ"מ ב־ס"ה, אולם רצועת-החוף שלה, ברוחב עשרות מטרים אחדות, מצטיינת במימית-ההום עליונים המצויים בעומק של כמה עשרות ס"מ. כשנתקרבה התנית למצרים וארץ-ישראל בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, ביצרו הבריטים את עקבה. הקימו בה נמל קטן, בתי מלאכה, כתי-מגורים ומחסנים, סללו לחצאין את הכביש היורד דרך ואדייתם מעבר-הירדן, וכן כבישי-עזר לחבר את הנמל עם בניני הצבא. הצבא והפורעלים שהגיעו למקום הגבירו לשעה את הישוב ואת המסחר במקום הנידח הזה.

לקראת עיר-נמל עברית

רצועת-החוף, באורך 10—12 ק"מ, שברשות ארץ-ישראל המערבית במפרץ אילת, דיה כדי צמיחת עיר-נמל גדולה וישובי-דייגים בצדה. נמל זה עשוי לתווך בין ארצות הים התיכון ובין ארצות ים-סוף, אפריקה והאוקיינוס ההודי. אמנם התנאים הגיאוגרפיים של רצועת החוף אשר במזרח הירדן טובים מאלה שבמערבו

הוכרחו לעבר כאן את השנה האמוראים ר' חייא בר זונקוי ור' שמעון בן יהוצדק (סנהדרין כ"ג, ע"א).

יהודים באילת עצמה נזכרים רק בפי פרוי קופיוס בן המאה הששית. לדבריו היה גם האי תיראן שבמבוא המפרץ, מיושב יהודים, ולא עוד אלא שהם היו השליטים בו, עד שהוכנעו לשלטון הביזנטי בימי יוסטיניאנוס (527—565 לספירה).

בימיה הביניים

הגיאוגרפים הערביים של המאה התשיעית והעשירית עדיין מזכירים את אילת כעיר קטנה, יפה, מרובת דקלים ומאוכלסת ערב-רב של סורים, כלומר תושבים משני עברי הירדן, תימנים, והם סוחרים מדרום ערב, ו"אנשי-ים", שהם כנראה סוכניהם של סוחרים ימים בני ארצות שונות. העליה לרגל למכה שעברה דרך התחנה החשובה הזאת הוסיפה לגיזון הישוב הזה שהיו בו גם יהודים. לפי הגיאוגרפים הערביים אֶל־בַּלְחִי וְאֶל־אֶצְטָחְרִי, בני המאה העשירית, הוסיפו יהודי אילת בנמנם לשמור על כתבי-האמנה אשר מסר בידם מוחמד בשעה שכרת ברית עם אוכי לוסי מפרץ אילת ועבר הירדן הדרומי.

מן המאה האחת-עשרה ואילך ניטלת מאילת חשיבותה המסחרית ההיסטורית, היא מידלדלת והולכת. מלחמות נוסעיה-הצלב, גילוי הדרך להודו מסביב לראש התקופה הטובה, וכן זעזועים ותהפוכות במאות הט"ו והט"ז הסבו בדבר, מן המאה הי"ג ואילך יורדת אילת לדרגת תחנה בדרך עוליה-הרגל למכה בלבד. עם התגברות הנסיעה באניות ועם סלילת מסילת-הברזל החג'אזית מדמשק למדינה בטל והולך גם ערכה כתחנה בדרך-החג'.
בתקופה הערבית

זולת אילת ועציון-גבר אין ישובים היסטוריים ראויים לשמם לאורך כל מפרץ אילת, אך מן הראוי להזכיר עוד את מקנא בדרום התוף המזרחי של המפרץ. מקנא בתקופה הערבית שמשה מוצא ל"מדין" בירת הרי-מדין, שהיתה רחוקה מהלך 30 ק"מ מצפון-מזרח לה (היום ייקרא מקומה של מדין "מַעְאִיר" — קרי: מגאיר—שועיב, לאמור: "מערות יתרו"). כשעלה מוחמד לתקוף את גבולות עבר-הירדן נדדו יהודי מקנא מהלך ארבעה-חמשה ימים, על מנת להצטרף אל אחיהם בני אילת במלחמתם ובמלחמת דרום עבר-הירדן בפולשים המוסלמים, אולם מוחמד

לארץ יש להרחיב את בסיסי הדייג בחופי הים התיכון, בימי כנרת והחולה וכן בבריכות המלאך כותיות של המשק העברי, אך בעיקר יש להסיר תער על עושר הדגה במפרץ אילת, כי יותר מכל עשוי מפרץ זה לספק את תצרוכת הדגים של ארץ-ישראל.

אוצרות הטבע

הכביש עד אילת יש בו כדי להועיל לא רק לצמיחתם של עירי-נמל וכפרי-דייגים לחוף המפרץ, אלא גם לתחייתה של הערבה כולה. בראש ובראשונה יש לצפות, כי עם השתפרות התחבורה יתעורר הישוב העברי בארץ לנצל את אוצרות-הטבע, שנתגלו עד כה בערבה ולבקש אחרי מקורות חדשים. אמנם, מקורות הנחושת והברזל בערבה אינם עשירים, השכבות דקות ברובן, בלתי-סדורות וכמות הנחושת בהן כיתם לקוורץ דלה (בדרך-כלל מרובה בהן הג' תושפת מן הברזל). אולם מחוץ לעורקים הדקים — מעיד הגיאולוג בלנקנהורן — מצויים פה ושם בצרי מתכת המכילים גם 40%—48% נחושת וקצת ברזל, והם נותנים מקום לתקוה, כי עם חידוש המכרות מימי קדם והעמקתם יימצאו מתכת נחושת אדומה יותר ואולי גם סולפידיים. בשיטות מודרניות אפשר יהיה לנצל לצרכים מקומיים מתצבים המכילים אפילו 1%—1.5% נחושת.

מימי הכיבוש הבריטי ועד היום גילו גיאור לוגים ממשלתיים ועבריים מתכות ומחצבים נוספים בערבה, אך תוצאות החקירות נשמרות ברובן בסוד.

בצרי-מנגן $MuOr$ שונים מצויים במרחק 30 ק"מ מצפון למפרץ, ובעיקר הפסילומלאן (המנגן הקשה) והפירולוזית (המנגן הרך), שטיבם משובח. לפי אומדנה אצורים בבטן השכבות הגיאולוגיות כ-500.000 טונה מנגן. המנגן משמש לתעשית פלדה, רפואות, צבעים, תמרי נפץ ועוד. בקצה הערבה מדרום נמצאו כמויות זעירות של טונגיטטאן, או וולפראם. הוולפראם הוא מתכת קשה מאוד, הנמסה רק בטמפרטורה של 3380 צלזיוס. הוא משמש לתעשית חוטים וסליליים חשמליים מוצקים, העומדים בפני זרמים חזקים, לתעשית מכשירי-רנטגן ולציפוי מתכות שונות. עשת-הוולפראם משמש לחיתוך ולחירתה. בסלעים הארכאיים (הגרניט ודומיה) מסביב למפרץ נמצאו גם כמויות זעירות של מיקה

כי מצויים בה כאמור מיתוהום עליונים בעומק עשרות ס"מ וגם תנאי המעגן שם נוחים יותר. המרחק בין תל-אביב ומפרץ אילת בדרך באר-שבע והערבה הארץ-ישראלית הוא כ-360 ק"מ. באמצעות כביש טוב, שיחבר את באר-שבע עם חוף המפרץ, יתכן לקצר את זמן הנסיעה מתל-אביב לאילת עד כדי 8—9 שעות. המים הדרושים לעיר הנמל העברית ייגלו במעמקי החוף של המדינה היהודית, או יובאו מדרומה של הערבה.

אחד הגורמים הנכבדים לפיתוחו של נמל אילת בעתיד הוא בלי ספק מפעלה של חברת האשלג בדרום ים-המלח. כידוע מפוצלים מפעליה של חברת האשלג לשני מרכזים, האחד מצפון לים והשני מדרום לו. לפי שעה נאלצת החברה לשלוח את תוצרתה מדרומו של הים אל צפונה: החמרים מוסעים ב"רכבת" קטנה, מסע 6 ק"מ, עד המיזח של החברה לרגלי הר-סדום, נטענים שם על ספינות-גרה, נפרקים בחוף הצפוני, נטענים שם על מכוניות-משא, מוסעים מעבר להרי ירושלים ומובאים אל נמלי תל-אביב וחופה. דרכי הובלה ויצוא אלה מכבידים כמובן על התפתחותו של מפעל האשלג בדרום. לא כן יהיה בשעה שייפתח נמל אילת, כביש של 30 ק"ב בקירוב מדרום ים-המלח עד עין-חצב בערבה, שם יעבור הכביש באר-שבע — אילת, ישלים את חיבור המפעל הדרומי של חברת האשלג עם מפרץ אילת ויברא תנאים נוחים להפקת מוצרי האשלג ויצואם. ארכה של הדרך ים-המלח—אילת יהיה 180—190 ק"מ, ללא מעלות ומורדות.

מפרץ אילת נמנה עם תחומי הדגה העשירים בעולם. לעומת זאת, תופיה המערביים של ארצנו, החסרים מפרצים גדולים ועמוקים, אינם מצטיינים בעושר דגתם, ואין בהם כדי לספק את צרכי השוק הפנימי.

כ-5000 טונה דגים טריים ומשומרים היתה ארץ-ישראל מביאה לפני מלחמת-העולם מעבר לים ומעיראק. בשנות המלחמה גדלה אספקת הדגים ממקורות ארץ-ישראליים פי שנים וחצי, אולם בו בזמן גדלו גם מספר התושבים והצרכים בדגים. משנת 1939 ועד 1946 עלה שלל הדגה הארצישראלית מ-1560 טונה ל-3900, אולם גם יבוא הדגים מחוץ-לארץ עלה מ-5350 טונה בשנת 1939 ל-8850 בשנת 1946. כדי להמעיט ככל האפשר את יבוא הדגים ושימוריהם מחוץ-

ומי־השטפונות בהרי־הנגב כ־20 מיליון מ"ע. פיתוח הערבה, כפיתוח הנגב, ניתן להתגשם בהדרגה ומתוך תכליתיות מחושבת ע"י שילוב מפעל כמשנהו. בראש ובראשונה יש להרבות במפעלים מקומיים, כבנית סכרים, בריכות לא־גירת מימי שטפונות וקדיחת בארות, ורק לבסוף תשתלב הערבה במסגרת הפיתוח המקיפה.

תיירות

צמיחתה של עיר נמל במפרץ אילת עשויה להמריץ את יצר הטיול והסיוור בלב תושבי הארץ ולהגדיל את חלקה של ארץ־ישראל בת־יירות העולמית. גופו של המפרץ מרהיב עין, בולטים בו הרי השחם הגבוהים והמשוננים של חצי־האי סיני מזה ושל ארץ מדין מזה. כחול מימיו של המפרץ, העמוקים והצלולים, גוונים המשתנים עם הבדלי מעמקיו ועם חליפת האורות והצללים של ההרים המשתקפים בתוכם, הקוראליים החיים לצורותיהם המופלאות, וכן קיפודי־הים והסרטנים, הקונכיות והצדפים למי־ניהם הרבים והמענינים. על אלה יש להוסיף את מראות־הנוף לאורך החוף המצרי והסעודי עד קצהו הדרומי של המפרץ, את הנקיקים הפראיים והתלולים בהרי הערבה וצפוניו של המפרץ, על שכבות הגרניט, הדיורייט, הפורפיר ושאר אבני התקופה הגיאולוגית הארכאית, המושכים את העין בצבעיהם, את הנקיקים בהרי אבן־החול הנובית האדומה על הגונים המתמשכים בתוכה, ואת האקלים החלים והנעים בימות החורף. אלה ואלה יש בהם כדי להפוך את הנסיעה אל מפרץ אילת לאחת החוויות החזקות בחייו של אדם שוחר נוף וטבע. גם לתיור בעבר־הירדן ייטב מפיתוח הערבה, כי האדם אשר יסייר את סלע באדום (פטרה) לא יהיה נאלץ לשוב בדרך המדבר החד־גונית, אשר בה הגיע לקצה ארץ אדום, אלא יוכל להעשיר את סיורו במרי־אות־נוף חדשים ובלימוד הערבה וצפונותיה עד ים־המלח. הצופה לימים רחוקים ידמה דרכים החוצות גם את ה"מכתשים" המופלאים בנגב המזרחי ואת הנקיקים היורדים לערבה.

למפרץ אילת נתכנו עתידות גדולים, ואולם אך שוועת היהודים להרחבת תחומי מחיתם בארצם, הסתערותם על חבלי השממה, במרץ חלוצי, בהון ובכוחות מדעיים, יחישו את העתידות האלה ויכבשו למפרץ את המקום הראוי לו במזרח התיכון.

(נציץ). טיטאן, המשמש להעשית פלדה, וצירקון המשמש להעשית חלקים עדינים של שעונים ומאזנים רגישים וכן לצלום ולרנטגן. יש סכורים, כי ימצא בהם גם בדיל, זהב וכסף. בזמן האחרון נפוצה שמועה בעתונות, כי בשטח הארץ־ישראלית הסמוך למפרץ נתגלה גם אוראניום. לפי שעה אין אמתותן של סברות אלו ניתנת לבדיקה.

חקלאות בערבה הדרומית

סלילת כביש אל מפרץ אילת יש בה, לכי אורה, כדי לעודד התישבות עברית גם בערבה עצמה. ואולם היצלה איזור זה, הצחיח וחסר הגשמים, לחקלאות? היש בכוחה של הערבה להצמיח, "עורה" כפרי לעיר־הנמל אילת? אם נצמצם את התכונותנו בערבה הדרומית, היינו בזו המשתרעת מדרום לפרשת־המים בין ים־המלח ומפרץ אילת, נמצא כי רצועה זו באורך 70–80 ק"מ, רובה ביצות־מלחה, חולות נודדים ו"חמאדות" (מישורי חצץ ואבן).

על אף העדר הגשמים בערבה תופסות ביצות־המלחה (ספ־ת־ה ערבית) שטחים גדולים, כי הן מתפרנסות ממימי שטפונות היורדים מהרי אדום והנגב וממימי־התהום עליונים הבוצצים ועולים למעלה, החסרים דרכי ניקוז אל המפרץ. הנאי הקרקע והמים בערבה כמות־שהם היום אין בהם כדי לעודד נסיונות חקלאיים רבי־היקף. אולם גבהן של המלחות מעל פני מפרץ אילת מבטיח את ניקוזן היעיל והמלא בעתיד ושטפונות הגשם מן ההרים ערבים לשטיפת המלחים שנצטברו בשכבת הקרקע העליונה. אפילו מתחת לחולות יש אדמת טיט־חול טובה. על ערכה הבלתי־מוגבל של הערבה מבחינה חקלאית תעיד כלילתה בתכניות שונות לפיתוח הארץ. לפי תכניתה של חברת "מקורות", שעובדה בידי ש. בלאס כמה שנים לפני תכנית לאודרמילק, יש בערבה כ־500,000 דונם אדמה הראויה להשקאה. כמות המים השנתית הממוצעת הדרושה להשקאת דונם אחד באיזור זה נאמדת כ־800 מ"ע — הוה אומר, כי הערבה צריכה ל־400 מיליון מ"ע לשנה, כדי להיות לאיזור של חקלאות אינטנסיבית. לפי חישובי בלאס יתכן להפריש מ־2,100 מיליון המטרים המעוקר־בים, שירכזו ע"י המפעל הארצי, כ־350 מיליון מ"ע מבקעת־הירדן וכ־50 מיליון מ"ע ממימי השטפונות בהרי מדבר־יהודה. מי התהום בעי־רבה עצמה נאמדים כ־30 מיליון מ"ע לשנה

„התקוה“ ובנותיה

ב. נאדל

ילדים, בעל חנות לצרכי בנין וארץ מוצאו בולגריה.

בן שיחו הוא צעיר „אשכנזי“ מתושבי השׁי כונה, וגם הוא מהרואים עצמם אחראים למתרחש. הבוקר נערך גיוס בין התושבים לעבודות כיצור שונות. מבין מאות הולכי־בטל, היושבים בבתי־קפה או מטיילים להנאתם, עלה להרכיב קבוצה בת עשרים וחמישה איש, ילדים ברובם. כשהחלו בעבודה, הרגישו אנשי ההגנה שה„פלור גה“ מתמעטת והולכת. הבודדים שגותרו לא ידעו להשיב על השאלה, היכן החסרים. בדקו ומצאו אותם קוטפים תפוזים בפרדס הערבי שמול סלמה. השקים, המיועדים לביצורים, שימשו להם לאוסף הפרי. הפצירו בהם לחזור, הן כדי להמיר שיך בעבודה והן מחמת הסכנה, אך לשוא. אחדים מאנשי ההגנה הם תושבי המקום ובקרי אים בתלכות דרך־ארץ המקובלות כאן. באימם בסטאנים נטויים השיבו את ה„מתנדבים“ לעבודתם והחרימו את הפרי למטבח הכללי. אולם קבוצת ילדים הצליחה להימלט לעומק הפרדס והמשיכה שם במעשיה. עד שנורה אחד מהם בידי קלע ערבי והילדים חזרו במרוצה ובידיהם שקי הפרי וגוית המת.

בעוד שעה יפשוט ילדים ברחובות תל־אביב ויכריזו בקול: „ארבעה תפוחים בגרוש, שנים בתצי גרוש“. בני תל־אביב יקנו את הפרי תזוהב ולא ישמעו את לחש הילדים באמרם איש אל רעהו: „זה תפוחי זהב של „ההגנה“. ההגנה היא זהב — נותנת תפוחים“. ולאחר שיגיע הפדיון לשלושה־ארבעה שילינגים, יחזור הנער לביתו או ילך למכור עתוני־ערב: „ההגנה פוצצה את יפו“, „היהודים הרגו ארבעים ערבים“ — בתדגשת ההברה הראשונה של כל משפט. הקהל יקנה עתון ולא ישמע את השריקה המלחשת: „שימותו כל הערבים, ימח שמם וזכרם“.

ובשכונת התקוה ייאספו אותה שעה עשרות ילדים, יקיפו את עמדות המגן, יצפו לתרמילי כדורים שיזרקו אליהם מלמעלה ויקראו בקול, לצרכי תעמולה פנימית וקשרי־תחץ גם יחד:

— תחי ההגנה!

הגווייה היתה מוטלת בצד הכביש, בין הבנין שהופסקה העבודה בו לבין הביצה הנרחבת. האם עמדה מעל לגוף הקטן, שנתכווץ כל כך עם חדלון החיים, ובכתה. פניה היו מקומטות ועיניה אדומות וגוה רעד בהתפרצויות הבכי. ואני חשתי בחילה ומחנק.

לא היה במראה מההוד ויראת הכבוד שאנו מיחסים למוות. היתה זו ביצה רגילה שרית צחנה עולה ממנה ובנין שרק שלדו הוקם ואשה רזה בחדשי הריונה האחרונים העומדת מעל לחבילה עטופה בד. שני אחיו הצעירים של ההרוג התכוננו במחזה בסקרנות ופחד, עד שנשתעממו והלכו להם.

גם אני חייב הייתי ללכת, אבל שיהוק ירד עלי. חשתי, כאילו אני הוא הערבי שרצח את הילד ואני הביצה המסריחה והכביש המלוכלך השרוע לאור החמה, והאשה המגוחכת ביגונה. — אנחנו חיות, נכון — חיות? — פנה אלי גבר שעמד לצדי — חיות! — פרץ בצחוק היסטרי כמעט.

הבטתי בו בטמטום.

— אבל חיות יודעות גם לנשוך! — אמר בטון של אזהרה.

חשש החל מעיק עלי: מה כוונתו? הוא ראה את הפחד גשקף בעיניו ושוב צחק, אך הפעם מטוב לב:

— בוא, נלך מכאן.

פנינו והלכנו במעלה הרחוב, סרנו הצידה מפני האמבולנס הבא לקחת את הגווייה ונכנסנו לסומטה צדדית.

תחי ה„הגנה“!

כשישבנו בחדר ליד תחנת הנוטרים, והוגש לנו משקה וכמה אנשים הצטרפו אלינו, נתישבה גם דעתי וכל המעשה נראה לי רחוק וחסרי חשיבות.

מלווי היה, כפי שהתברר, אחד מפעילי השכונה, אדם העומס על שכמו זה ארבע שנים את משאם הכבד מנשוא של עניני הבטחון במקום. הוא גבר בשנות העמידה, אב לשני

וזה והכל? יש שלא מדברים עברית. מלה לא יודע. וגם ערבית לא מבינים. לך דבר אליהם בחבשית!

כשיצאתי וניגשתי לתחנת המכוניות, עיכב אותי צעיר שחור שעמד בפתח המכונית ומיין את הבאים:

— אתה עוד לא עבדת. לך לעבוד.

— איפה?

— איפה, איפה? בכיזורים!...

וכאן בא שטף מלים ידועות לשם תבלין.

הצעיר בן המקום הוא ויודע כיצד יש לגייס את אחיו.

מעבר לפסי הרכבת

מן הפסים והלאה משתרעת קשת גדולה של שכונות יהודיות, קשת המגיעה עד לקרבת כביש יפו. ראשיתה בשכונת המכבי המודרנית למחצה, אך צביונה הולך ודל כלפי דרום עד לקבוצת בתים הדומים בכל לכפר ערבי ונקראים בשם „הפני-חיים“ דווקא.

את מספר תושבי הרובע העריכו ב„עשרה—שנים“ עשר אלף, עד שבאה ממשלת הארץ והעמידה אותו על עשרים וחמישה אלף, והמספר האחרון אינו מוגזם (הכוונה כמובן לימים כתיקונם, כשאין בני השכונה ממלאים את מבואות בתי תל-אביב ואת אולמיה).

לפני שמונה שנים מנו תושבי שכונת התקוה ובנותיה רק אלפים מעטים, אך עם המלחמה החלו שלושה צנורות משפיעים עליה ברכתם.

— דמשק ריקה? התקוה מלאה, פשוט; באו מסלוניקי, יש לך בית-יעקב; כל סוריה גרים בזה החלק; חפש בבגדד יהודים, אין — רק בעזרא תמצא.

מקור שני היו תושבים וותיקים של תל אביב שביקשו שיכון זול, והשלישי — ריבוי טבעי עצום.

מספר הילדים הממוצע במשפחה „מוגרבית“ הוא שמונה; בעדות הסוריות — חמישה עד ששה; מספר זה יורד בהדרגה ככל ש„מיוחסת“ יותר העדה, אך אינו יורד לעולם מתחת לשלושה-ארבעה ילדים בממוצע. אם נזכור שהתמותה הגבוהה כאן לפי הערך, כאפס היא בהשוואה לתמותת ילדים בקרב הערבים, נגיע למסקנה שעדות אלה זוכות לריבוי טבעי מהגבוהים בעולם, ויש להניח שכמה מעדות המזרח ריבויין עולה על זה של משפחת הערבי הכפרי.

דעתם של פעילים

— אני אמרתי לך שלא ייצא כלום מהגיוס. אלה, אם לא תתן להם לגנוב, לא ילכו לעבוד, — כך פותח הקשיש בין השניים. בקולו נשמעת עיפות אין קץ, ורע מזה — אדישות. האחר מדבר בטון תקיף, אך ניכר שגם הוא אינו מאמין, כי אפשר ליצור יש מהאין הגדול שסביבו.

— מדוע לא ייצא? יעשו כל יום קצת. לאט לאט אפשר יהיה לארגן כאן משהו.

— לארגן. אני כבר מארגן כאן ארבע שנים ובסוף המצב יותר רע מאשר בהתחלה. אני אומר לך — נתכעס לפתע ודפק על השולחן בקצב מהיר — שכולם כאן אצ"לניקים, חמישים אחוז זה אצ"ל. הם מצפצפים על הכל.

— אל תגזים — לא חמישים ואפילו לא חמישה.

— נכון, — מודה הקשיש — כשאתה בא אליהם מההגנה, הם אומרים: „אני אצ"ל“; כשאצ"ל בא, יגידו: „אתם פורשים, לא עובדים אתכם“; יבוא אליהם המשיח, יגידו: „אתה לא לפי המוסדות, לא הולכים אחריך“.

הצעיר מתבונן במגפיה העור שלו ומלטף את מכנסיה הרכיבה בנחת, מבקש להרגיע את עצמו: — צריך להקים „משמר העם“ ופלוגות לעזרה ראשונה. זה ימשוך אותם בתחילה ואחר כך יתרגלו. בינתיים התארגן השכונה. יהיו לך אנשים שלך שבעזרתם תוכל להשתלט על הענינים.

— משמר העם? פורץ בעל חנות בצחוק — יודע אתה כמה שפות אלה מדברים? שמונים בתי כנסת יש להם. כל שנים זה עדה מיוחדת. אני מתערב בשיחה:

— שמונים בתי כנסת? — ומקמט את המצח בחשיבות, להדגיש את תמהוני — כמה עדות ישנן?

— רוצה לספור? אשכנזים מכל המינים — עשר, תימנים משלושה מינים...

— שלושה מיני תימנים?

— בטח: תימנים, ומצנא, ומעדן. זה שלוש עשרה, ופרנקים (ספרדים) — אני בעצמי פרנק — יש לך איטלקים ורומנים גם קצת ומבולגריה ויוון, זה ארבע — שבע עשרה, ומ'רוקנים-פרנקים ומרוקנים סתם והונים ואלג'יר — עשרים כבר יש. ואיפה סורים ודמשקיים וחלבים ובגדאדים ובירותים ועיראקים ומצרים וזה זה

ואם תרצו — כאן שורש הרע.

ביקרתי כמה משפחות הגרות בחלק הישן של השכונה. המראה, יותר משהוא מהריר ומדכא, הריהו משפיל. המצב משתנה, כמובן, מאזור לאזור בתוך השכונה וגם כאן יש בנינים מודרניים והצרות לא מלוכלכות. אולם הקטע הפונה כלפי סלמה הוא עיירה מזרחית לכל פרטיה ודקדוקיה. בתים שרובם בני קומה אחת, בנינים זה בסמוך לזה, חצרות מרופשות, מזוהר מות, גדרות תיל ועץ פרוצות ונפולות. בבית — חדר שינה גדול (כחדר רגיל בתל-אביב), חדר-שירות צר, המצרף בו את כל צרכי האדם, ומטבח זעיר שאין לגוע בו ימינה או שמאלה. מרפסת קטנה וסכוכה היא בחינת חובה כמעט, ו"בעלי אמצעים" בונים חדר-אוכל המשמש בה בשעה גם כטרקלין ובלילה — כחדר שינה להורים. קירות החדרים אפורים משנים, פיח וסתם זוממה, או חומים ממש מקורי עכביש ואבק. בחדר מיטה או שתיים, שידה עתיקה ושרפרפים.

בשעת בוקר מוקדמת מצלצל שעות מעורר המקים לראשונה את האם. זו יוצאת מתחת לשמיכה ישנה, משותפת לה ולבעלה ולעתים גם לתינוק. אם המשפחה נכנסת למטבח, מדליקה פתיליה או פרימוס ומכינה ארוחה לבני הבית. הבעל שוכב עוד זמנ'מה, שהרי גבר הוא ולא אשה, ואחר מתלבש, אוכל משהו לוקח בתרמיל כריכים או, טוב מזה, חצי כיכר לחם ומעט ירקות, ויוצא לעבודה. הוא עובד בתל-אביב ורק במקרים נדירים — בשכונה, אחוז גבוה אינו עובד, אלא עוסק במסחר, תיווך ולפרקים גם בעסקי עולמ'תחתון.

משיצא האב, מסייעת האם לילדים לקום מהמורנים הפזורים על הארץ. הם משפשפים עיניהם המלוכלכות בידים מזוהמות, מעפעפים ובוכים וקמים ל"חטוף" משהו. אחד או שנים נוסעים ללמוד והשאר יוצאים לחוצות המרופשים והקשישים שבהם פושטים לדאוג למחיה.

המשפחה

הייתי עד למחזה שיש בו כדי לזעזע כל מי שאינו מכיר את השכונה מקרוב.

למחרת היום בו נהרג הילד בשעת גניבת תפוזים, ראינו קבוצת ילדים שפשטה שנית בפרדס ערבי, אך הפעם לא ממול עמדותינו, כדי שלא נשגח בהם. הסכנה בשטח זה היתה גדולה

עוד יותר, משום שכל תנועה בו גוררת אחריה מטר יריות מתוך העמדות. אחד הבחורים נכנס לפרדס ושוב הצליח להגיס את הילדים — בעזרת "כלי" שלוף, צעיר מתושבי השכונה ראה לתמר הונו בין הילדים את אחיו של ההרוג.

— אבא שלה, — ענה האת לשאלה, כיצד הוא יוצא למקום, בו מת אחיו.

ואם אבא שלה — הייבים ללכת, כמובן.

המשפחה כאן בנויה נדבכים נדבכים, האחד מעל רעהו. מבנה פטריאכאלי זה כמוהו כמבנה החברה הפיאודלית: האדם משתייך לשכבה מסוימת וממילא מתחייב שהוא נתון למרות בני השכבות הגבוהות יותר. אבי המשפחה שולט בבניו, באשהו, באחיה ואחיותיה הצעירים של אשתו, בניהם ונשותיהם וכן הלאה.

מושג'מה מיחסי המשפחה הנהוגים בעדות אלה. קיבלתי עוד לפני ביקורי בשכונה, גקלעתי לחוות-לימוד ובה קבוצת נערות שבאו מסוריה, משפחותיהן נשארו מעבר לגבול ולא היה איפוא, מי שיפריע להתאקלמותן בחברה הזרה. אולם, בהמשך הזמן, החלו המשפחות באות ארצה והנערות נקראו כפעם בפעם לבקר ב"בית" הנמצא בשכונה משכונות הספר. אחת הנערות הצליחה בלימודיה ועבודתה וחשבה על הליכה לקיבוץ, ביום ביקורי ראיתי בחצר המשק מחזה כזה:

הילדה עמדה במרכזה של חבורה גדולה שכללה גברת מקושטת בהידור, ספרדי בגיל העמידה אכול אבעבועות, וכתריסר מחניכי המור סד שהיו מצעקים ומניפים אגרופים. שתי מורות ניסו להסדיר ולהסביר משהו ומסביב ניצבו הנערות העולות ובעזרת אצבע הנתונה בפה מעוגל השמיעו את קריאת-הקרב של נשי ערב.

נתברר שאיתה גברת היתה "דודה" (כלומר: כמעט בת דודה לאביה) של הנערה ובהתאם למנהג מכרה אותה לספרדי במחיר כך וכך לירות, כך וכך שמלות ותכשיטים ל"אשתו" וכמובן — תמורת דמי תיווך. ה"פדיון" צריך היה לשמש להעברת הורי הנערה לארץ.

כסופו של דבר, בעזרת בחורים מיוצאי בלזן ואושוויץ, הוצא ה"פרנק" אל מחוץ לגדר בלוויית הבטחה מפורשת של חניך מהעולים:

— לא הולך, מקבל סכין.

הנערה הסתכלה בכל המתרחש כשהיורון מתפשט בפניה, אך לא העיזה להתערב במהלך הדברים — "הדודה אמרה".

פרנסות

ממה מתפרנסים התושבים?

שאלה זו שאלתי רבים מנכבדי המקום וכך, לערך, היתה התשובה:

אחד משלושה אבות משפחה עובד, אחד משלושה סוחר, השלישי — „מסתדר“.

העובדים הם, פרט ליחידי סגולה, פועלים שחורים ואף פחות מכך: מגישים בבנין, עוזרים ושלוליות של בעלי-מלאכה, סבלים, מוכרי-עתונים וכל שאר מלאכות שעולות ושאינן עולות על הדעת. הדרכים המוליכות למקצוע סגורות בפני אנשים אלה, אלא אם כן מוכנים הם להיות לסנדלרים דלים, או הייטים עלובים — פרנסות שהביאו אתם מהגולה.

אם ישנו קצב בשכונה, מסתבר שיש לו שני עוזרים (אף הם אזרחים מכובדים) ועוד אחד מבני השכונה מתקיים על ידו כמתווך. השכונה מציפה בוקר בוקר את רחובות תל-אביב ברוכלי ירקות ופירות, סרסורי-בהמות, מצחצחי-נעלים, בעלי-דוכנים לסיגריות, עתונים ומיני מאכלים. והסוג השלישי, כאמור, „מסתדר“.

האמת אינה נעימה, אך ניתנה להאמר: אחוז ה„מסתדרים“ הוא מדהים.

— כאן, בפניה, חושך בלילה וכשעובר אוטו או האטו שלי והחברה שלו קופצים וסוחבים כל מה שצריך. לנו יש הכל, אפילו אקדוח בעד לירות, האטו שלי הוא באצ"ל.

מלים אלה הן רישום מדויק כמעט מפיה של ילדה באחת השכונות הסמוכות ל„התקוה“.

שאלתי אדם מהשובי השכונה מהי מידת האמת שבדברים והוא ענה במרידות:

— כשברחו מבית-יעקב, החצי לקחו הערבים וקצת לקחו הם בעצמם והחצי גנבו יהודים.

כמו עיני ראיתי שיירות פושטות על בתי ערבים עזובים והאנשים (צעירים ואף ילדים) גוררים אתם חזרה מחלון ופטיש עד — מקרר השמלי.

המסתדר השחור עשרות דרכים לו ומאות צורות והחשבון פשוט. מכל חפץ גנוב מרויחים שלשה אנשים: הגנב, הסרסור והסוחר.

צהריים. אם קיץ עכשיו, שרוייה השכונה באוויר שצבעו כצבעה — אפור-הום וכמהו כמה דחוס ומחניק. אם עונת החורף היא, עומדות שלוליות מים נצחיות בכל הסימטאות, עד אין מעבר. בשעת גשם חזק שוקעים כמה בתים בבוץ ובימי החורב — במי שופכין הבאים מבוך

רוח הביוב המלאים.

למען שלמות התמונה יש להדגיש: שכונת התקוה אינה גיטו, אלא עיירה מזרחית. מנשייה וכרם התימנים נראים כגיטו, אך הספר המזרחי כמוהו כערים הערביות בארץ.

— באו מהג'הינם, הלכו לג'הינם. מדברים ערבית, חיים כמו ערבים. זה — וכאן הדגיש התימני את המלים — לא יהודים.

ואכן יש בארץ עדות המונות רק כמה מאות נפשות (יוצאי אינו עיירה נידחת במזרח) וארי בע מכל חמש משפחות הנמצאות בארץ גרות יחד בבת-שכונה. הם מביאים אתם עולם מושגים מיוחד ושומרים עליו גם כאן. שפתם היא בליל גרוני שרק הם שומעים אותו; מנהגייהם בבנין, ריהוט, חיי משפחה, התונה וקבורה, תפילה ומצוות, שונים לחלוטין מאלה של שכניהם. העי דות בזות זו לזו ונישואי-התערובת אינם מריריים. כאן, בהדרים סגורים ומחניקים, נשמרת הגולה בטהרה, וכל עוד לא ייהרסו קירות החדרים, לא תיהרסנה המחיצות.

משב רוח

למענות-דלות אלה, לסימטאות הנרפשות, למסדרונות האפלים, למטבחים המפויחים, ללב המקנא, החומד עושר זרים, חדר משב-רוח גואלת: אצ"ל בא. הוא פרץ בקול ענות גבורה, בלשון מובנת וקרובה דיבר, והדברים יפים ללב ומחקבלים על הדעת.

— אצ"ל היה משיח שלנו, — אמר לי צעיר שהצטרף זה מקרוב ל„הגנה“.

ואכן הסעירו הללו את הביצה העומדת במשב-רוח של רעיון. אצ"ל היה היחיד שעשה זאת, באמצעיו שלו, ואגב כך איגד בתוכו גם לא מעט מ„העולם התחתון“ שבשכונות.

מפי אנשי קיבוצים שנשלח אליהם נוער מזרחי, ומפי מורים ומדריכים בחוות-הכשרה שמעתי המידה, כי האידיאלים של הציונות הער בדת קוסמים גם קוסמים ליוצאי ארצות המזרח. אך באין מגע אין קסם. והאצ"ל נותר יחידי בזירה.

„רק-כך“ — מה פשוט ונוח ובהיר מזה? והרי על אנרוף גדלו מילדותם. בן השלוש מכה את בן השנתיים ומוכה בידי בן החמש. בן העשר מכה את בן השבע ומוכה עד מוות בידי בר-המצווה. האב רודה בבניו בעריצות. זו זכות, שהרי אב הוא. העלם רודף את הנערים —

של גבורה ואף בגבורה של ממש, ועתה נמצא הסר-אונים להפוך את פני הדברים. הוא הצליח לתת גוון לחיים, אך לא היה בכוחו לשנותם. הלעג לכל היסוס, שאצ"ל כה הירבה לטפוח, חזר ופגע עתה במלעיגים עצמם. כבודם נפגע ונתערער האמון בכוחותיהם, ואימון מעורער קשה לחדש.

היפול ולא „טיפול“

עדות המזרח הן כיום קרוב לרבע הישוב, או — במספרים מוחלטים — כמאה וששים אלף נפש. אם יש יסוד לאמונתנו בעלית המזנים רבים בקרוב, הרי יהדות המזרח, המונה כשלושת רבעי מיליון נפש, היא אחד מעמודי אמונתנו זו. חלקם של יהודי המזרח בישוב יגדל משנה לשנה, הן בזכות העליה והן בזכות ריבויים הטבעי הגבוה, אם יש תפקיד דחוף לפני תנועת הפועלים העברית, הרי זה להסל את „בעיית עדות המזרח“, אין דרך לכך אלא הריסת שכונות העוני (שלא קטן בהן, דרך אגב, אחוז העשירים והמתעשרים), שכונות אלו הדנות את תושביהן להתנונות חברתית ואנושית, השכונות העדתיות מקיימות כל גולה כציונה, והמהפכה הציונית עוברת על עולי-המזרח כלא היתה. גיטאות אלו אין להם זכות-קיום על אדמתנו. מפעלי שיכון ממלכתיים מן הדין שיספגו את העולים ואת בני השכונות גם יחד. ה„טיפול“ לא יסכון והגישה של אחים רחמנים אך נזק בה, תנועת הפועלים חייבת להסתלק מראית עדות המזרח כ„בשר הבחירות“, להשקיע בעבודה זו כוחות-נפש לא פחות משהיא משקיעה בשליחות חלוצית לגולה. עליה להביא לשכונות אנשים שיגורו בתוכן ויחיו את חייהן. הם יוציאו את חניכיהם למרחב: לעבודה מקצועית, למעונות אנושיים, למיזוג גלויות, מנוף עיקרי למפעל זה יוכלו לשמש הקיבוצים. לקיבוצים תהיה זו מעמסה כבדה: אנשים יבואו וילכו, אך רבים ישארו בקיבוץ, וגם העוזבים, כל נער ונערה שהיו בקיבוץ, יביאו עמם מעט מרוח המרחב, מעט „כפירה“, אל שכונותיהם וישמשו שם בבחינת איי התנגדות, והתנערות וחיידוש ערכים.

בידי תנועת הפועלים לעשותה, ובידיה בלבד, אם תשתמט מתפקיד זה, לא תינקה מידי העתיד, נהרוס את הפרברים, שאם לא כן יתרוס אותנו.

כבוד והנאה לו, כי גדל וכוח במתניו.

הרגשה ערך עצמם, שנטע אצ"ל בלבם של בני עדות המזרח, הרבה פנים לה. כל עוד החניק הארגון ביד ברזל את אנשיו נשקפה הסכנה העיקרית מהארגון עצמו: אך בבוא היום והארגון יתפרק, לא יישכח הפרק ששינן לאנשיו בתורת „היד החזקה“, הרבה סכנות סוציאליות ומדיניות צפויות מפרק זה למדינה היהודית הצעיר.

ואין ספק שיימצא מי שיבקש להפוך פוטנציאל ציית שליליות אלו לכוח-מפץ נגד תנועת הפועלים העברית.

היכן היינו אנו?

— איפה הייתם כל הזמן? שאל אותי איש השכונה הנזכר בתחילה.

ואכן שאלה היא ואין לדחותה בקש.

ה„פעיל“ מבני עדות המזרח מתבולל עד מהרה בין ה„אשכנזים“, ומגעו החי עם אחיו ניתק. העסקן האשכנזי בא ומבקש ל„טפל“ באחים המיסכנים, והללו, ככל מיסכנותם, אינם מבקדים רחמים ואף נותנים לעסקן כתף סודרת. והרע מכל: מפלגות שביקשו לבצור בציר מבוהל בכרם שלא טיפחוהו ולא נטרוהו. הצה"ר ופק"פ הצליחו כאן לעקור לא מעט מן האמונה בישוב, במוסדותיה, בהסתדרות ומפלגותיה. גלי הטיבה והקנאה הסתערו על ה„אשכנזים“, ה„קיר בוצים“ (שסימלו את כל תהפוכותיהם ודרכיהם הנפלות של האשכנזים), וה„פוליטיקה“ בכלל והשאירו אחריהם מישקע של מרירות וציניות. ואולם גם בגישתן של מפלגות הפועלים היה לא מעט מן האופורטוניזם, גם הן ראו בשכבות אלה לא כוחות פוטנציאליים למעמד הפועלים, אלא „קולות“ לבחירות, כשמתקרב מועדן של אלו, מיד קירות בתיה של שכונת התקווה, שכר-גיל אינם רואים אלא מודעה על כשרותו של אטליו או על הצגת „פרשי הג'ונגל“ ב„סינמה“ המקומי, מיד קירות אלה מתכסים סיסמאות שובות-לב והודעות על „אסיפות-עם“ בהן ינאמו עסקנים חשובים שבדרך כלל אינם מכתתים רגליהם למקומות אלו. מה תימה אם הקהל בא (גם „מסיבה על כוס-תה“ לא תגונה) וחלק גדול ממנו שומע, מחיך בלעג ה„מצפץ“...

עד שבאה ההתקפה הערבית, וכאן נתגלתה חולשתו של אצ"ל, שכוחו היה בהעמדת-פנים

ספרים

בדרך אל המלך המשיח

קדיה מולודובסקי

היושבת בנגנים מאת חיים הזו.
הוצאת עט עובד, תל אביב תש"ד.

„היושבת בנגנים“ אינו „התיכת פרוזה“ רגילה, הכתובה היטב פחות או יותר, ספר של סמלים הוא, יותר משהוא סיפורי-מעשה, שיח של עם ישראל הוא, הנמשך זה כמה וכמה דורות, והוא ספוג התלהבות וחכמה השונת במינה תכלית שוני מחכמת יוסיים. הרי זה רומן שכמעט אינו רומן, ספר של תרבות יהודית גדולה, אשר טיפוחה וריבוה אנשים שהם כמעט „חסרי-תרבות“, כמובנה המודרני של המלה. הרי זה מאותם „ספרים של איפכא מסתברא“, כגון דון קישוט איש לאמאנש. קיצורו של דבר, ספר בעל ערך אמנותי רב ומיוחד במינו.

הזו הוא מסוג הסופרים המצוינים באורך-רוח רב, אין הוא משאיל מתכמתו ומדיעתו לגבוריו, בוטח הוא בריבונו של עולם, החונן שלימות מיוחדת לכל אדם, ושלמות זו משתדל הזו לבטא בספריו גם מצליח לבטאה, ובכך, בעצם, גודל כוחו, גיבוריו שלמים שלימות אורגנית עם סביבתם — אם סביבה דמויה או ממשית, ממילא מלאה היא סמלים עמוקים מכל אשר בכוח המציאות להעלות, אין הזו סופרי הני, אמן-אידיאות הוא, אך כה חיוני הוא עולם האידיאות שלו, שאין אנו שואלים לתעודת-זוהותן.

למן השורה הראשונה, הפותחת בתיאור ירושלים עיר-הקודש, מתבשרים אנו מפי הזו שהספר הוא אספקלריה של עולם, של עולם הזוי, כשם שלגבי ירושלים אין הוא נכנס בשום פרטים, אלא מגלה לפנינו את מהותה הפנימית, כן גם בכל הספר כולו אינו מייחס הסיבות יתרה לפרטים, מצייר הוא עולם-אידיאות יהודי, שאפשר הוא יפה לכל הדורות, אם גם הועלה מקרב ימינו שלנו, ימי המלחמה האתי-רונה וימי השבר הגורא אשר הרשברה האומה היהודית.

מפני גודל השטח הפנימי, שגיבוריו מקיפים עצמם בו, בסלה חשיבות ההיקף החיצוני של הספר, הזו נושא את נפשו לכך, שרהכות המחשבה תבלע את צרות הסביבה האמורה, היא הסביבה התימנית במקרה הגדון, ככות מיוחד במינו נכרכים אצל הזו —

עלידי מבנה היצירה — הפאנוס הגדול ביותר והגרוטסקה השוחקת הדקה שבדקות, בכך, סבורתני, קסם כתיבתו, אחר כל מעמד-דברים עומד האדם, תלמיד-החכם היהודי, רבי-הנסיון ורבי-היסורים, ומאיר את כל המתארע בבת-שחוק טמירה של חכמה עתיקת-ימים.

הנושא עצמו בלתי-שכיח לחלוטין: שני יהודים תימנים, מקובלים, מרי סעיד ומרי אלפקעה, הם ראשי הנפשות כרומן, כך מן הצד החיצוני, ואילו לאמיתו של דבר אין הגבור הראשי כרומן נפש זו או זו, אלא ציפית-הנצח היהודית לביאת המשיח — החזיונות, מראות אלוהים, הפאנוס העממי הגדול, שאינו דועך מהמת העינויים ואינו נפגם מחמת האכזבות, משהו קדמוני יש ביצירה זו, מה שהוא נעלה מבני-האדם ולמעלה מכל הזמנים, הרי זה חומר להצגה ספרותית גדולה, אשר אליה יכוא העם לראות ביפי נשמתו, ועם זאת כתוב הספר בפשטות שאין זוכים לה אלא אמנים גדולים, טל של תום משוך עליו, תום של בני-אדם ותום מעשיהם, ואתה מהיך אל נפשך, בקראך בספר הזה.

מרי סעיד הוא בעל-חלומות, בן-בית הוא בפמליה של מעלה, בבטחון רב מספר הוא על המראות אשר „ראוהו“, על חזיונותיו, כצירופים, נוטריקון, ראשי-תיבות ורמזי-רזים מפרש הוא את חזיונותיו אף קובע בבטחון, אימתי יבוא המלך המשיח, לגביו אין כל ממשות זולת הממשות אשר יחזה בחלומו, והריהו מרתקנו אליו, לפי שתום-החלודות שלו יש בו משום חכמה עליונה, רעו ותלמידו הוא מרי אלפקעה, ה-„שותו בצמא“ את דברי חזיונותיו הנעלים של מרי סעיד, מרי אלפקעה הוא „איש העולם הזה“, המספר למרי סעיד על המלחמה, מעשי-הרשעות, הגזירות על היהודים, מרי סעיד מפרש הכל על פי חזיונותיו, בעל בטחון הוא, פליה עתידה לבוא עליהם, על הרשעים, לפי שהפמליה של מעלה נלחמת בהם, ועל פי רמזים יודע הוא, כי עצת רשעים תופר וכי קרובה ביאת המשיח, מרי אלפקעה שומע דברי הנביאות של מרי סעיד ומאמין בהם אמונה שלימה, בלא נדנוד של ספק, והיא גם ממשות שאין בה פגם בעיניו.

בצל קורתו של חזון-נצחיים יהודי עתיקי-ימים מעביר הזו לפנינו את סביבת-העוני התימנית — גברים, נשים וטף, יחסים, רעבים, יגעים, דרך תיאור-

תכשים זה, ציון! ומרי סעיד, עותרת-חלומות התם, שאינו רואה את עולם אנשי-המעשה החכמים, חכמת חלומותיו אומרת לו מה היה עושה ציון, אילו ירד מלאך מן השמים להושיע את עם ישראל, הוא אומר: „אתה רוצה מלאך שירידו לך מן השמים... אוי ואבוי לו ממך אם ירד, אתה תתפוס אותו ותשים אותו בכלוב להראותו לבריות בעד בצע כסף להסתחר בו ולהתפרנס ממנו...“

יש הומור הרבה בספר, אך לא הומור רגיל הוא הומור של הזו. הוא שופך אור על גיבוריו המבדחים ונמצא מגלה לנו אמת מרה, מרמז על תופעות חברתיות המעטות עלינו כלימה, אך אין הוא עושה כן במישרים, אין הזו אוהב להפליג בדבריי-מוסר, דרך אנכ ייסר, תוך כדי יצירת מצבים מסוימים, הוא דורש במפגיע מן הקורא, כי יהגה בספר.

מן הצד, מתוך אהבת-הנעורים הצנועה של רומיה, כתו של ציון, לבחור מן הקיבוץ — עולה ונגליח לפנינו ארץ-ישראל החדשה, כציץ רך של אמונה חדשה, שכמעט אין רישומו ניכר כנגד חזיונותיו הנשגבים עתיקי-הימים של מרי סעיד, הזו נוגע קליל-קליל בישוב החדש, בחיבה וברוך, אך אנכ ריחטה.

נוגעת עד הלב דמותה של נעמי, אשתו של ציון, בבסתונה, יראת-שמים שלה, מסירותה לבייתה ואדיקותה במנהגי-תימן הנושנים, יהודיה משורש היא, מקללת, במר לבה, את ילדיה קללות נמרצות, אך ישרת-לב ובעלת-אמונה היא, היא בבואתו הרהוקה, המפושטת של הבטחון הגדול שמרי סעיד נושא בלבו, ומוטלאה מאוד פגישתם של שנים אלה, נעמי באה אל המיה, מרי סעיד, להתאונן על בעלה, שהוא נרפה, שהוא מכה אותה ואת ילדיה, בזכות היותו ראש המשפחה, מרי סעיד מבקש לנחם את כלתו, הוא עובר על הכלל הנקוט בידו, שאין לגלות לנשים את הסודות הנשגבים, הנמסרים לו בחזיונותיו — והוא אומר לה, שעליה להסיר דאגה מלבה, לפי שבקרוב יבוא המלך המשיח ויביא גאולה לכל, נעמי מתנחמת, „השם ירחם עלינו — היא אומרת — שיגאלנו במשיח בקרוב, כבר אין בי כוח...“

„היושבת בגנים“ סיומו החזיון האחרון של מרי סעיד, בחלום נגלה לפניו כיצד חייבים יהודים לנהוג, כדי שירצה המלך המשיח לבוא, עליהם למסור לו במתנה את היקר שבקיניניהם: את חלקם בעולם הבא, מרי סעיד, כדרכו, מאמין אמונה שלימה כי זהו הטובה שבדרכים להביא את הגאולה, והנה הוא יוצא לבקש מיהודים את חלקם בעולם הבא בשביל המלך המשיח, כאן מתחילים יסוריו הגדולים, לפי שאין

אנכ הוא מעמידנו על „אומנותו“ של מרי סעיד, פותרת-חלומות הוא, מרי אלפקעה היא שהוציא סיבו ברבים, והבריות באים לפניו, שיפתור חלומותיהם, יישב ספקותיהם ויפסי נששם המדוכדכת, „אומנותו“ של מרי סעיד יפת מאוד לגרוטסקה ההזוית, מרי סעיד עומד על המיקת, נוטל את הגרוש הניתן לו ומבקש עוד, רצונו בשילינג, ומשהוא מקבל שכרו, משיב הוא על השאלה שנשאל: מה יארע בימים שלפני השעה באנכ, שהרי אלו ימים של פורענויות, חס ושלום.

ברומיות בטחון, שאין לפניו כל מכלול, מכריו מרי סעיד, שאין לפחד, חס וחלילה! חדשים אלו, שבהם זוממים כליה על היהודים, יהיו לחדשים של שמחה ולימים-טובים — והוא מוכיח דבריו בפסוקים, גימטריאות ונוטריקין, כרוז הדבר ובהיר כאור היום, ארוכה שלשלת חזיונותיו של מרי סעיד, משמשים בהם בערבוב סיפוריים, מעשים נוראים, ואפילו בדיחות — והכל לשם משל ונמשל, כנתינתם מן השמים, הרי זה פולקלור מיסוד הקבלה, יציר חלומותיו של יהודי בעל-חלומות.

במר שחוקר מוסיף הנו לרקום את חזיונותיו של מרי סעיד, באילן-החלום הירוק צמה טרי מתליע, בנו של מרי סעיד — ציון — אוי מה עשה בחזון אביו, חזון ביאת המלך המשיח! מכור מכר את חלום המשיח בעשרה דינרים, הוא פוגש במרי אלפקעה, המאמין באמונה שלימה, שהמשיח יבוא, אם ירצה השם, בשמיני עצרת, כאשר הישב ומצא בודאות מרי סעיד על פי רמזי חלומותיו — ולוה ממרי אלפקעה עשרה דינרים בשטר-חוב שפירעונו ביום ביאת המשיח, הוא מדושן עונג, הן לעולם פטור הוא מלפ-רוע את החוב! אפיוודה זו יש בה יותר מאשר צד של הומור, אתראת היא לדור המתגר בקדשי ישראל ובחלומותיהם של ישראל, כדרך שמתגרים בחמורים, ואכן, ציון קונה בעשרת הדינרים חמור — דווקא חמור — ולחוכה הוא המסחר שהוא עושה בו.

הרי זו גרוטסקה אכזרית של דור ריק, יורשם של חלומות גדולים, אשר הזו הציגו עירום ועריה, הצדק הזו? האם ראוי דורנו לפסק-דין חמור זה? בפחות נסתייע הזו בפרטי-הנוי ובסמלים מאלטים — ודאי ראה, איפוא, טעם לאזהרתו המרה.

ציון הוא גם אפיקורס, המרחיב פיהו ומסטר כיצד מדידות צרות ישראל שינה מעיניו, הוא תובע מריבזנו של עולם את נס הגאולה — כי ירד מלאך מן השמים ויכה את שונאינו, אם אמנם יש השגחה עליונה, מה מר טעמן של מליצות אלו על הסבל למען העם והצער על יסוריו, כשהן יוצאות מפי של

הפתקר ראוי לתשומת לב, ולו גם משום שנתמטטו ברוסיה בשנים האחרונות מהקרים על העבר של היהודים. במידה שמתפרסמות עבודות מחקר בהיסטוריה היהודית הרי עיקר דיוגן ספרות ותיאטרון — שטחים רוחניים בחיי העם — ואילו החקירה כעברו האורגני של העם, המקיף שטחים שונים, מונחת. גם עובדה זו מעידה על הצטמקותם של חיי היהודים ברר סיה בפניה מצומצמת. משמחת העובדה שיש עוד ברוסיה יהודים המקדישים עצמם לחקר העבר של עמט — אמנם המחבר אינו פנים חדשות בשטח זה — ונעים לראות שהוא השתמש במחקרו הרבה בתעודות עבריות והוא מונה סידרה ארוכה של מקורות עבריים על מאורעות ת"ח—ת"ט, מהם, הידועים לקורא העברי ביהוד מ„ספר הדמעות“ לש. ברנפלד, ומהם שידועים לו שחת.

מהמקורות היהודיים הוא נעזר ביהוד בספר „יון מצולה“ לר' נתן גטע הנובר, ולא מקרה הדבר. הספר היה נסוף הרבה ונתחבב על העם ומשעת פירסומו ב־1653 בוונציה יצאו ממנו כמה וכמה מהדורות. הוא תורגם לאידיש (נדפס ב־1686) וגם בלשון זו יצא בכמה מהדורות. הוא הורגם גם לפולנית, צרפתית, גרמנית ורוסית. בארץ־ישראל יצא לפני כשנתיים ב„הוצאת הקיבוץ המאוחד“, בליות הקדמה של יעקב פייכמן וביאורים של י. היילפרין. כותבי תולדות ישראל הרבו להסתמך על הספר הזה, ודו"ב נוב כתב עליו לאמור: „הספר המכונה „יון מצולה“ מגיע בכמה מקומות לגובה של היסטוריוגרפיה מדעית: מתאר הוא בצבעים בהירים את חיי הקהילות הפנימיים ומכיר גם את הסיבות המדיניות והחברתיות של מרידות הקוזקים (דברי ימי עם עולם, כרך ז', עמ' 23). גם בורובוי גומר את ההלל על הספר באמרו: „ספק אם נגזים באמרנו כי הנובר, יותר מכל רושמי רשומות מבני דורו, ניגש לנושא מתוך הבנה נכונה והגדרת הנורמים הסוציאליים ההיסטוריים של מלחמת האכרים, לא יתא גם משום הגזמה באמרנו, כי הנובר הבין את המאורעות יותר מכל ההיסטוריוגרפיה היהודית הבורגנית הלאומית.“ ובמ" קוב אחר: „הדבר המפלה את הנובר מחוג בני דורו — שליטתו השלמה בשפה וטאקט ספרותי... ספרו של הנובר הוא ללא ספק אחד הגילויים המצוינים והבולטים ברקע האפור של הספרות העברית בימים ההם שהיתה בטבע של ירידה... בכל דמותו התרבותית של הנובר היה הרבה מהבלתי־רגיל המבדילו לטובה מהסביבה התרבותית היהודית־פולנית־אוקראינית באותם הימים ועושה אותו למין אירופי. היה בו הרבה מהמשכיל היהודי מערבה

אחינו בני ישראל מוכנים ומוזמנים לוותר על „קניינם“ אפילו בשביל המלך המשיח.

„בתהילה עמד ובא לפני מרי סאלם אלצהארי וטרח עמו ופירש לו. מיד נודעו מרי אלצהארי וקסץ כאילו עקצו עקרב:

מה אתה אומר? איך יוכל להיות שאני אפסיד את חלקי לעולם הבא ואאבד העולם הנצחי שכבר הוא בידי ואתן אותו בלעדי? — אבל זהו, יא מרי, בשביל המלך המשיח! — נצחו מרי סעיד.

„ולו! האם חסר לו? האם לא יש לו משלו? ולמה אני אתן לו את שלי?“

„אבל דוקא אנחנו צריכים ליתן לו את שלנו, כל חלק יקר ונעים שיש לנו וגנו ומשומר לנו, אז הוא יבוא, אז הוא יבוא!“ אך סאלם אלצהארי סמאן לוותר על חלקו לעולם הבא, וכן יהודים אחרים. נכשל מרי סעיד בנסיונו הנעלה להביא את המלך המשיח בהתנדבותם של יהודים, שאין נדבנותם מגעת אלא כדי מתן גרוש לעני. מרי סעיד נפטר כשהוא שרוי במרה שחורה, בודד לנפשו בחזיונותיו.

„היושבת בגנים“ פרק שירה הוא שחובו רצוף עצב והתלהבות. ניגון יהודי הוא הנוסך שכרון על הקורא הנרעש.

גזירות ת"ח באור־רמיה

יהודה רוניצ'נקו

Национально-освободительная война украинского народа и еврейское население. Кюбץ Исторические записки. издание академии наук С.С.С.Р. 1940

ספר יון מצולה, גזירות ת"ח—ת"ט, נתן גטע הנובר, הקיבוץ המאוחד, תש"ה.

המכון לדברי־הימים שליד האקדמיה למדעים במוסקבה מוציא מומן לזמן מאספים למחקר היסטורי. החומר מגוון מאד והוא מקיף תולדותיהם של העמ" מים השונים ברוסיה. באחד הקבצים (מס. 9 משנת 1940) שהגיע זה לא כבר לארץ נהפרכס מחקרו של ס. בורובוי, יהודי, איש אודיסה, ונושאו: „מלחמת השחרור הלאומית של העם האוקראיני בשלטון הפולנים והישוב היהודי באוקראינה“, בלשונו: גזירות ת"ח—ת"ט. המאמר תוסס 44 עמודים גדולים ולפי הערת המחבר אינו אלא קיצורו של מחקר גדול בתולדות היהודים באוקראינה במאה ה"ז והי"ח.

היהודים לא היו אלא נתונים בין הפטיש והסדן, ולא כן הדבר, לדעת בורובוי. הוא חותר לגלות כי היתה דיפרנציאציה חברתית בקרב היהודים וממילא היה בשכבות חברתיות שונות של היהודים יחס שונה לכוחות המתגושים — הפולנים והאוקראינים — בהאבקות הטראגית כל כך לישוב היהודי.

אין חידוש, כמובן, בעובדה שגם בימים ההם אנו מוצאים הבדלי מעמדות ביהדות. כזה קידמו את בורובוי היסטוריונים אחרים, אבל ספק רב אם עלה בידו להוכיח את אשר ביקש: את הבדלי היחס בתוך היהודים כלפי מלחמת המלניצקי.

היהודים עמדו לימין הפולנים, ולא רק באהדה ובתפילה, אלא גם בפועל ממש, כלוחמים, כמגינים ("יון מצולה", הוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 40, עמ' 63 וכו'). עסקו גם בריגול, דבר שאינו מעוטר-ערך במלחמה ("יון מצולה" עמ' 35), אבל היש לראות את אלה כגילוי של עמידת האמידים שבין היהודים, כשכבה סוציאלית, לימין הפריצים הפולנים — כאשר יתאמץ בורובוי להוכיח — או שהיה זה רק אמצעי התגוננות של הישוב היהודי, שהיה צפוי לכליה גמורה אילו היתה יד האוקראינים על העליונה. לא נעלם מעיני החוקר דבר הדיפרנציאציה החברתית בקרב הקווקים, שהיו הנושאים העיקריים של המלחמה בפולנים, אמידי הקווקים צברו רכוש רב מהכנסות שונות ומבייות, חמלניצקי עצמו היה בעל נכסים, כדברי בעל "יון מצולה": "והיה מופלג בעשירות בצאן ובבקר ומקנה הרבה עד מאד", ואולם בורובוי אינו מהסס לקרוא למלחמת תילות חמלניצקי "מלחמת השחרור הלאומית", וכל כך למה? — ההגמוניה של המגנטים הפולנים עשתה את ניצול האכרים האוקראינים כמעט למונופולין בידיהם, מבלי לת לעשירי הקווקים את האפשרות להגיע למעמד של פיאודלים אמיתיים". השנאה לשליט הפולני, נושא הפיאודליזם באוקראינה, גישרה, איפוא, בין השכבות השונות בעם האוקראיני והפכה את המלחמה הזאת למלחמת שחרור, הגם שנושאה הפעילים ביותר — הקווקים האמידים — לא נתכוונו כלל לביטול הפיאודליזם, אלא להחלפת הפיאודלים, ואולם דוקא בעמידת היהודים על נפשם ממש — כי הקורקים לא שמו פדות בין עשיר לעני — מחטט החוקר היהודי הסוציאלי, תולה הררים בשערה מתוך היפוש תילוקי-דעות על יסוד הברלי מעמדות בין היהודים הגלחמים.

ולא זו אף זו: הנפגעים ביותר היו העניים, ולא העשירים. על פולנואה אנו קוראים: "וכאשר ראו השרים והיהודים שכלתה אליהם הרעה ונלכדה

ודרומה של אירופה שבהתפתחות הרוחנית השאירה התקופה החולפת של "הומניזם" אילו עקבות לא ברויים".

אבל גם להיבורים עבריים אחרים הוא מייחס חשיבות יתירה מבחינת תפיסתם את אופי המאורעות. "באופן כזה הננו רואים כי המחקרים היהודיים, עם כל נטייתם להלך-משכה תיאולוגי, הרגישו באופי הסוציאלי של המאורעות, ויש שהתקרבו להבנת המ"טרה של השחרור הלאומי של התנועה האוקראינית". מטרה עיקרית לבעל המחקר: הזמת ההיסטוריוגרפיה הלאומנית של שלושת העמים גם יחד, השות"פים למאורעות ת"ט-ת"ט: האוקראינים, הפולנים והיהודים. לדעתו חטאו כולם כלפי האמת ההיסטורית, ההיסטוריוגרפיה האוקראינית הגוימה בהערכת מקומם של החוכרים היהודים באוקראינה באותה תקופה, שהרי היו גם הרבה חוכרים לא-יהודים. מלבד זה העלימו עין מהדיפרנציאציה החברתית בתוך הישוב היהודי ולא ראו את החלקים הפלביאיים שבו, זו דלתי-העם והחלכאים שחלקם בישוב היהודי היה לא מועט. היהודים כולם היו כהטיבה סוציאלית אחת, שניצלה את אכרי אוקראינה, גם בעיני ההיסטוריוגרפיה האוקראינית הלאומית העממית ואף בעיני אלה, "שהסוו את עצמם בסרמינוולוגיה מרכסיסטית, "היסטוריונים" שונאי העם שפעלו בתקופה מסוימת כמתבלים בחזית ההיסטורית, עקב התרופפותה של העירנות הבולשביסטית".

גם רושמי הרשומות הפולנים, בשל עורונם המעמ"די וצרותם הלאומית, לא הוכשרו לראות את הניגודים שבמבנה הפיאודלי-קולוניאלי של אוקראינה והם ראו את סיבת הסיבות למלחמה — בתפקידם של החוכרים היהודים ועוררתם לפאנים הפולנים בניצול האכרים, והרי היו אנשי שליאכטה אוקראינים בעלי רכוש קרקעי מועט או מחוסרי-אדמה, שהיו מוכנים למלא את מקומם של החוכרים היהודים.

לעומת זאת, חטאה ההיסטוריוגרפיה היהודית בהשתדלות יתירה ללמד זכות על היהודים ויהי מה. היא ראתה את היהודים בתוך שואת ת"ט-ת"ט כנתונים בין הפטיש והסדן — בין שכבת הפיאודלים הפולנים ובין האכרים האוקראינים המנוצלים המת"קוממים — וביקשה להוכיח שהיהודים היו קרבן המלחמה, ולא צד פעיל בה. היא אף הגדישה בהבל-טת תלותו של החוכר היהודי בפריץ הפולני ואף את רדיפתם הבצע של נושך-הנשך היהודי ראתה להסביר בסחטנותו היתרה של הפריץ הפולני. העובדה שבטורפו של דבר סבלו בגלל החוכרים והמלוים ברבית גם המוני העם היהודי חיזקה את הרושם כי אמנם

כרים, לא נפגעו אלא יהודים מעטים, ואילו, במרד המלניצקי מילא הטבח ביהודים אותו תפקיד של דיוארכיה סוציאלית שמילאו קודם ואחרי כן הפרעות ביהודים בפולין ובארצות אחרות (די יידן אין פוילן, עמ' 163, ג'ויורק, 1946).

בבקשו ראיות כי היו יהודים שהצטרפו לאוקראינים — מסתמך בורובוי על כמה תעודות לא יהודיות המספרות על יהודים שהתנצרו ונותרו בחיים, אך כלום היתה זו בחירה חפשית? וכך יספר ר' נתן נטע על יהודי סורהובישק, זובוטוב, בנפסקה וטטיב: „אמרו: אם אנו נמתין עד שיבואו היונים לעיר ועשו בנו כלה ונתרצה, או יכריחונו להמיר דתנו הלילה, מוטב לנו שנלך אל מחנה הקדרים בשבי“ (עמ' 33). אכן, מלחמת שחרור סוציאלית-לאומית מובן הקת היא שהורגת יהודים מבלי הבדיל בין עשיר ורש, ושהמרת-הדת היא להם המפלט היחיד מרציחות. החוקר חורז כמה עובדות מפוקפקות ורמיים קלוריים למחרות אחת כדי להקיש מהם על הצטרפות השכבות התחתונות של יהדות אוקראינה למלחמת האוקראינים בשררה הפולנית, אעפ"י שידוע הוא כי „כל התומר מקוטע ואינו מספיק כדי שאפשר יהיה לפתור את השאלה בממדים המדויקים של החוץ הנדון“.

ואולם הגורמים שהפריעו את הצטרפותם של היהודים לאוקראינים ידועים גם הם לבורובוי. אין לשכות כמובן, כי בעד התפקיד שמילאו השכבות העליונות של יהדות אוקראינה בשיטת הניצול הפר-אודלי שילמו בדמם קודם כל ההמונים היהודיים, שאינם אשמים כלל בניצול הפיאודלי של האכרים, זו היתה תוצאת ההתבדלות היהודית, שהיתה מאורגנת בקהילותיה מבחינה דתית גזעית, לא פחות מהן בא הדבר בעטיה של התנועה האנטי-פיאודלית והאנטי-פולנית של העם האוקראיני אשר בהכרח היסטורי הצטיינה בהסתגרות לאומית-דתית, יש להביא בחשיב בן גם את תפקיד התעמולה האנטישמית של הכמורה והיחס העויין של העירוניים האוקראינים השליאכטה שגדלה על קרקע ההתחרות הכלכלית, כל זה העמיד חלק גדול מן הישוב היהודי באוקראינה מחוץ לתנועה האנטי-פולנית והאנטי-פיאודלית, מכאן הסרגדיה הגדולה העוברת על ההמונים היהודים בימים ההם, והקרבות הרבים לאין-ספור שהקריבו. המצב נסתבך בזה, שהמעבר לצד המורדים היה לעתים קרובות (אך לא תמיד) קשור בהמרת דת, והיש להויר כיר את גודל התפקיד שמילאה הדת בתי היהודים בימים ההם? דומה, שבשורות אלו קרב בורובוי אל התשובה

העיר — שרים רוכבי סוסים ברחו לצד אחד, והיהודים האביונים — שומרי העיר לא היו מניחים אותם לגוס, ונהרגו על קידוש השם כעשרת אלפים נפשות“ (עמ' 47). ולהלן: „ודלת העם הנשארים בק"ק בריסק ובק"ק פנסק נהרגו על קידוש השם“ (עמ' 58).

דברי בורובוי נדפסו בראשית מלחמת העולם השנייה. ברוסיה הזכרו על יחס חדש לגיבורים שונים בהיסטוריה הרוסית, ובתוכם המלניצקי, שלא שימשו קודם דמויות מהנכות לסוציאליסטים רוסיים ואף לרוסים מתקדמים סתם, אולי אין לבוא ולתבוע מהיסטוריון יהודי ברוסיה שיעזר ויצא נגד הערכת האישים המקובלת, משום שתחושתו היהודית הטביעה עית מצוה עליו הערכה אחרת, אבל מה הדבר הכופה יהודי שראה בעיניו את טבח פטלורה לבקש פירוש שיש זרים ומוזרים לעמדת היהודים במאורעות ת"ח — ת"ט, אשר נלחמו, כביכול, לא כיהודים, שלא רצו ליהרג אלא כבני שכבה סוציאלית מסוימת? אין שולל כי אמנם היו יסודות סוציאליים למלחמה הזאת, הכיר בזה כבר ר' נתן נטע הנזכר ובפתיחה לספרו הוא אומר: „ועם היונים היו הולכים ודלים והיו נבזים ושפלים והיו לעבדים ולשפחות לעם פולין וליהודים להבדיל“ („יון מצולה“ עמ' 19) ובמקום אחר: „וכל כך היו שפלים עד שכמעט כל האומות ואפילו אותה אומה הירודה (כלומר: היהודים) — המעתיק בין כל האומות היו מושלים בה“ אבל מלחמת ת"ח-ת"ט כלום דגלה בגאולת „נבזים ושפלים“ אלה? וכי ביקשה לשנות את מצבם, מלבד גירוש הפולנים ומסירת היהודים בידיהם?

בורובוי מעלים עין כמעט מתפקידם של האוקראינים העירוניים במאורעות אלו, ב„יון מצולה“ מסופר על נמירוב, למשל: „וכתב (המלניצקי — המעתיק) לראשי אנשי העיר שיהיו בעזרם, ואנשי העיר הקדוים מו נעשה לנשמת לסייעם בכל כוחם, לא מפני אהבה תם, אלא מפני שנאת היהודים... הלכו כל היהודים עם נשיהם וטפם וכסף וזהב שלהם אל המבצר וסגרו המבצר בדלתים ובריחים להלחם כנגדם, מה עשו הרשעים הקונקין? עשו להם דגלים כמו שיש לעם פולין... ואנשי העיר יודעים מן הערמה והיו קוראים אל היהודים במבצר: סתחו השער כי זה החיל מעם פולין, שבאו לעזור אתכם מיד אויביכם“ (עמ' 37) — וכשפתחו להם הרגו ביהודים הרג רב, ונשאלת השאלה: מה יתרוגה של „מלחמת שחרור“ זו מכל שאר הפוגרומים?

הדין עם ההיסטוריון רפאל מאהלר כשהוא מקביל התקוממות זו כנגד מלחמת האכרים בגרמניה בתקופת הרפורמציה (1525—1524), בגרמניה, שבה נלחמו הא-

העם היהודים", למען יהיה הדבר עדות לדור בו יקומו פרופסורים יהודים לחקור בתקופה ולעיליל סילי סברות מארכסיסטיות בקוף מחש של ספקי-עובדה. מלהמת האוקראינים בפולנים, שבאו לארצם ככוב- שים וכמנצלי אוצרותיה ואנשיה, ודאי מוצדקת היתה, אך בזה אין למצות את השבון הדם היהודי השפוף. שום יחיד או ציבור לא יקבל כדבר-צדק את הדבר אשר דן אותו למיתה. יכול ברובו להתיגע ולהוכיח כי תפיסתו של בעל "יון מצולה" את מאורעות ת"ח— ת"ט מבטאה, בסופו של חשבון, את עמדתה של הצמרת החברתית בישוב היהודי באוקראינה שחיתה על הניצול ושהיתה קשורה קשר אמיץ עם בעלי- האחוזה הפולנים. לאמתו של דבר אין הנובר רוחש אהבה יתרה לפולנים בכלל, אלא כעיקר לוישניוביזקי שנהג ביד חזקה עם המורדים האוקראינים משמידי עמו, והרי לפנינו לא אורינטציה פולנית, אלא אור- יינטציה כלפי הפך-החיים. דברי הנובר כי "השרים אוהבים ליהודים מאד והיו עם היהודי באגודה אחת ובנפש אחת" (עמ' 35) אינם חשובים כסופה של אותה פיסקה: "כי לולא זאת לא היתה תקומה חלילה לשארית ישראל".

האמתית על השאלה: מדוע לא יכלו היהודים להשר תהף בחילות המלניצקי. נטייתם לצד הפולנים היתה פרי העובדה שהללו לא הרגו בהם, אעפ"י שלא היו חוששים לבגוד בהם בכל עת מצוא — כאשר עשו במצור טולצ'ין, בורובוי המרבה לשרש את "יון מצולה" ומקורות אחרים ונאחו בכל רמו להשתתפות דלת-העם היהודית במלחמה נגד הפולנים או לימין האוקראינים. נעלם ממנו משום-מה קטע על פעולתו של פירלי, שר-צבא פולני, שנשלח לעשות שפטים באוקראינים לאחר מעשה התרמית באוסטרא שהז מינו יהודים לשוב ובשוכם מסרום לקווקים הרוצחים... ומשם הלך לק"ק וסלב סמוך למבצר, נגד היונים ועשה כמה נקמות באנשי העיר וסלב, ויתחברו אליו גם כמה מאות דלת-העם היהודים גבורי חיל וילכו גם כן להנקם מאויביהם. וישלח שר הצבא פירלי כמה אלפים משרי פולין וכמה מאות מיהודים על המקומות סביבותיהם שהיו שם מעם היונים המורדים וילחמו כנגדם ויכו במ היונים מכה רבה וילכדו כל המקומות... י"ב שבועות עמדו שם במערכה, ועשו נקמת גדולת ביונים. כאשר עשו כן שלמו להם" (עמ' 71), תיתי לר' נתן נטע שדייק ורשם "דלת-

בשולי התוברת

כחוברת הראשונה של "אחדות העבודה", ירחונה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל שקדם ל"מולד", שיצאה לפני שמונה עשרה שנה, נמסרת גם חוברת זו לקוראיה בלא דברי הקדמה. הצורך בבימה עיונית וספרותית הוא צורך מורגש — ולפחות ראוי שיהיה מורגש — ובתקופה כבדת-גורל זו על אחת כמה וכמה. כקודמו גם "מולד" — "תחומי התנועה הם תחומיו". מאז ועד היום גשתנו התחומים, במקצת, להוותנו — ואף צירוף פשוט כאחדות העבודה יצא מידי פשוט. במידה שכתבי-עת יש בכוחו לסייע בחידוש מושגים שנפגעו או נחרקו מתכנם — ירים הירחון את תרומתו. ערכים שקנתה תנועת הפועלים העברית בעשייה עשירה, מרובת-צדדים, ואף ביסורי האבקות קשים, ומקופל בהם ממיטב החזון והיכולת של דורנו, עשויים להתקפה גם מחוסר טיפוח וביטוי. זה שנים אין ביטויה של תנועת הפועלים העברית עולה בקנה אחד עם מעמדה המדיני וההיסטורי.

כל כתבי-עת מוטב לו שחוברותיו תדברנה בעדו. ברי: ירחון שגוסו פתוח לרווחות העולם, ושרשיו נטועים בקרקענו, המבקש מזיגה של רמת ביטוי ואהריות, במאמר ומסה כבדברי ספרות וביקורת, דרכו זרועה מכשולים רבים. בחוברת זו ודאי ימצא הקורא עקבות ההאבקות על המזיגה הזאת, על הישגיה ואכזבותיה. אין לנו אלא להבטיח כי ההאבקות עוד תגבר — ולקוות כי ירבו גם ההישגים.

מאמרו של יעקב לשציינסקי הוא כמאמר פתיחה לסדרת מאמרים המחשבים חשבון מצבו וזכויותיו של העם היהודי לפני השואה ובעקבותיה, המאמרים יבואו ב"מולד".

ויל הרברג הוא הוגה סוציאליסטי, מיהודי גרמניה שבארצות-הברית. הוא עוסק בעבודת מחקר מטעם יוניון גדול של סי איי או, אחד משני איגודי הפועלים באמריקה. אין ספק כי מסתו המעמיקה של הרברג תעורר ויכוח — ותעמיק את הכירור, לכך נוצר "מולד".

"הקיטרוג על מגדלי" בחוברת זו תם ולא נשלם. יעקב סיכמן ישלים את חשבוננו הממצה עם המקטרגים באחת החוברות הבאות.

סיפורו של יוחנן טברסקי "הפגישה" הוא פרק מרומן על הרמח"ל אשר עמו בכתובים. לאנסה דל ואסטו הוא הוגה צרפתי קאתולי שעשה עם גאנדי שלושה חדשים. הפרקים, במחיצתו של גאנדי" הם מספרו (Edition Denoël) *Le Pèlerinage aux sources*.

מוֹלַד

ירחון מדיני וספרותי

ניסן-אייר תש"ח כרך א' חוברת 2-3 מאי-יוני 1948

83	ההתיישבות החלוצית ודמות המדינה	ח. בן-אשר
88	בתוך מלחמת העצמאות	ד. בן-גוריון
92	הכרת המלחמה והכרח השלום	אפרים ברידא
97	המדיניות הרוסית במזרח התיכון	יון קמחי
103	החקלאות העובדת והעלייה התמונית	חיים גבתי
108	מדינת ישראל והאנטישמיות	ע. ריכרט
	בין לאומים:	
113	קימום אירופה המזרחית בהתגשמותו	ב. דוידסון
119	הענן על אפריקה הדרומית	ל. פנקוס
121	שבועות שנהתם גזר-דין	ישראל קאסטנר
125	מאי	דוד פינסקי
136	אליה	חיה ורד
139	בין עיבל וגרזים	יעקב קופליביץ
144	הכזב הקדוש	חיים גרינברג
149	על פרנץ קאפקא	י. פ. הודין
156	המשוררין בננב	מנחם תלמי
	רשימות:	
160	הבלי מות ופדות	מ. קושניר
162	ספרות של עורף	א. ד. שפירא
164	קיבוץ גלויות בחזון ובמציאות	ישראל ישעיהו
166	על רוחו של הנוער באמריקה	בנימין הלפרן
168	ערעור על "משבר הסוציאליזם"	אלכסנדר מנור
	ספרים:	
169	העולם הזה והעולם הבא	הוגו ברגמן
172	בין הצחק והאימה	לאה גולדברג
174	הכיבוש השלישי	ד. טננבוים
176	בשולי החוברת	
135	ציור מאת דוד הנדלר	בעמוד

דפי התיאום: 2,200 לא"י לשנה, 1,200 לחצי שנה; שבר המודעות: 40 לא"י העמוד, 20 חצי העמוד, 10 רבע העמוד; אין המערכת אחראית לתוכן הסדרעות; כתבי-יד שלא צורפה להם מעטפת ערוכה למשלוח ומבוללת אינם מוחזרים; כתובת המערכת והטנהלה: רחוב שינקין 45 תל-אביב